

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra historické teologie a církevních dějin

**Pojetí spásy u Řehoře z Tours
a Eusebia z Caesareje**

**The History of Salvation by Gregory of Tours and
Eusebius of Caesarea**

Diplomová práce

Vedoucí práce:
prof. ThDr. Jan Blahoslav Lášek, Dr.h.c

Autor:
Bc. Adam Holeček

Praha 2021

Poděkování

Na tomto místě bych velice rád poděkoval prof. ThDr. Janu Blahoslavu Láškovi, Dr.h.c za pomoc, vstřícnost a odborné vedení při zpracování této práce. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům za podporu při studiu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. 12. 2021

Bc. Adam Holeček

Anotace

Tato diplomová práce se zaměřuje na komparaci hlavních teologických motivů koncepce dějin spásy v dílech *Historia ecclesiastica* (Eusebia z Caesareje) a *Historia Francorum* (Řehoře z Tours). Hlavním cílem práce je analýza teologického myšlení obou autorů a jeho komparace ve vztahu ke specifickému kontextu jejich působení. Důraz bude kladen také na koncepci církve, státu, společnosti. Zohledněny budou i kulturní specifika oponentů křesťanské „pravdy“ v obou historických epochách, zejména pak etické aspekty pokřesťanštění Franků.

Annotation

This thesis focuses on the comparison of the main theological motives of the concept of the history of salvation in the works *Historia ecclesiastica* (Eusebius of Caesarea) and *Historia Francorum* (Gregory of Tours). The main goal of the work is the analysis of theological thinking of both authors and its comparison in relation to the specific context of their work. Emphasis will also be placed on the concept of church, state, society. The cultural specifics of opponents of Christian "truth" in both historical epochs, e.g. then the ethical aspects of the Christianization of the Franks.

Klíčová slova

Křesťanství, Eusebius z Caesareje, Řehoř z Tours, Franská říše, Římská říše, *Historia ecclesiastica*, *Historia Francorum*

Keywords

Christianity, Eusebius of Caesarea, Gregory of Tours, Frankish Empire, Roman, Empire
Historia ecclesiastica, *Historia Francorum*

Obsah

Úvod.....	7
1. Franská říše	8
1.1 O původu Franků	8
1.1.1 Vztahy Franků a Říma	12
1.1.2 Franské náboženství před přijetím křesťanství	15
1.2 Christianizace Franské říše	16
1.3 Nástup Chlodovecha k moci a vznik Franské říše.....	17
1.3.1 Přijetí křesťanství jako státního náboženství ve Franské říši.....	18
1.4 Řehoř z Tours.....	21
1.4.1 Dílo Řehořovo.....	23
1.4.2 Obsah Historia Francorum.....	24
2. Řím.....	39
2.1 Oponenti křesťanské pravdy	39
2.2 Pozice křesťanství po smrti Konstantina a následné zakotvení v římské společnosti.....	46
2.3 Eusebius z Casareje	52
2.3.1 Eusebius a jeho tvorba	56
2.3.2 Obsah Historia ecclesiastica	63
3. Pojetí spásy	73
3.1 Pojetí spásy u Eusebia z Caesareje	73
3.2 Pojetí spásy u Řehoře z Tours.....	74
3.3 Komparace Eusebia a Řehoře	75
Závěr	77
Seznam literatury	79
Abstrakt.....	82

Seznam zkratek

HE – Historia ecclesiastica

HF – Historia Francorum

Mk – Marek

str. – strana

Prof. – profesor

tzv. – takzvaně

tj. – to jest

př. Kr. – před Kristem

po Kr. – po Kristu

n. l. – našeho letopočtu

Úvod

V této práci se podrobněji podíváme na přínos dvou velkých autorů starověku, Eusebia z Caesareje a Řehoře z Tours, kteří dali světu velice důležitá díla, *Historia ecclesiastica* a *Historica Francorum*, která jsou aktuální i v dnešní době, neboť události, které zachycují, by se mohly opakovat, pokud se člověk z minulosti řádně nepoučí.

Předtím, než se budu zabývat samotnými díly, je zapotřebí uvést dobové okolnosti, které umožnily oběma autorům sepsat díla. V rámci franského prostředí, je zapotřebí jít dále do historie, neboť tehdejší galské kmeny často jednaly s Římskou říší, která v minulosti byla největším státním zřízením. Tehdejší galské kmeny měly i vlastní náboženství, ke kterým se v průběhu dějin dostalo i křesťanství, které se začalo stabilně šířit a upevňovalo svou pozici. Jak zjistíme v této práci, křesťanství se na tomto území dařilo, na rozdíl od římské oblasti. Proč tomu tak bylo, bude v této práci vysvětleno.

V případě Římské říše není zapotřebí jít tak hluboko do historie, a tak čtenáře rovnou seznámím s dobou, kdy křesťanství působilo v Římské říši delší dobu. Uchycení v Říši, a především v Římě samotném, bylo mnohem těžší a to především z důvodu, že křesťané se museli potýkat i s odporem filosofických elit, které kromě prostého lidu a vládnoucí vrstvy, také zbrojili proti křesťanům a jejich myšlení.

Práce je rozdělena do tří velkých kapitol, ve kterých postupně představuji události, které vedly až k životu obou autorů. Po vykreslení dobového pozadí, se přesouvám k stěžejní části práce, která se skládá z několika bodů. Tím prvním je představení motivu, co vedlo autory k sepsání svých děl. Druhým bodem je pochopení teologického myšlení autorů a jejich osobního pojetí spásné síly. Závěrečným bodem je pak komparace autorů, což obsahuje i komparaci jejich pojetí spásné síly.

Nyní stanovím hlavní otázky, na které se pokusím najít odpovědi: Jak se lišilo jejich pojetí spásy? Je zde možná nějaká návaznost jednoho na druhého?

1. Franská říše

1.1 O původu Franků

Franská říše neměla vždy podobu, jakou měla za vlády krále Chlodvecha, kdy se stala velkou, mocnou a sjednocenou říší pod jediným panovníkem. Její vznik a trvání mělo dopad na tvorbu evropských dějin a to nejen v oblastech církevních záležitostí. Před sjednocením všech kmenů pod jednou korunou, se na území nacházelo několik germánských kmenů. Tyto kmeny se zdržovaly v různých částech pozdní franské říše, kupříkladu kmen Brkuterů, Usipetů, Chattuariů, Cherusků – které označujeme názvem protofranské. Informace o těchto kmenech získáváme především z římské literatury, neboť při expanzi římské říše často docházelo ke konfliktům, které většinou končily přínosem pro Řím, ale ne vždy se to obešlo bez bojů a dlouhých válečných kampaní.

První zmínku o těchto germánských kmenech nalézáme u Gaia Iulia Caesara, který se s nimi setkal, při své expanzi do Západní Galie. Veškeré informace které Caesar nashromáždil, sepsal ve svém díle *Zápisky o válce galské*. Tato kniha je přínosná nejen proto, že mapuje život germánských kmenů, ale předkládá i důležité informace spojené s náboženskou stránkou jejich života.

Historie vztahů Říma s germánskými kmeny byla složitější, proto uvedu jen několik důležitých aspektů, které měly zásadní vliv na utváření poměrů mezi Římskou říší a germánskými kmeny. Tato fakta a souvislosti mezi nimi nám umožní náhled do celkového obrazu daného období.

Po dobytí Galie roku 51 př. Kr., Caesar plánoval přesunutí několika germánských kmenů na území jiného kmene, z důvodů jejich vzájemných válečných konfliktů. Usipetové a Tenkterové, kteří se dle Caesara měli usadit na území Ubiů, přechali před kmenem Svěbů. Toto rozhodnutí však oba kmeny nepřijali a místo toho vyrazili do války proti Římu. Jejich revolta však byla brzy potlačena a kmeny byly následně přesunuty na území kmene Sugambrů, Jejich další společné akce tak vedly k tomu, že se začal formovat jakýsi zárodek budoucího franského kmenového svazu¹.

¹BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 15-18.

Pro některé kmeny byl Řím trnem v oku, byl to symbol útlaku, neboť na dobytém území Řím ustanovil vždy římského správce, který najednou řešil různé záležitosti daného území podle římských zvyklostí, či římského práva a podrobené kmeny, které se doposud řídily vlastními zákony, museli se nyní řídit zákony cizími. Co se týče náboženské otázky², Řím podrobené národy nikterak nábožensky nepostihoval, spíše naopak, kolikrát řadil velká božstva z jiných kultur do vlastního pantheonu, neboť respektoval sílu onoho boha³. Ač by se zdálo, že samotné obsazení a prosazování římského práva je velké pokoření pro podrobené kmeny, tyto kmeny museli navíc platit tribut⁴ a to nejčastěji v podobě naturálií – hospodářsky dobytek, plodiny. Je samozřejmé, že Řím počítal i s tím, že některé kmeny se po určité době mohou odhodlat k povstání, proto začal, uplatňoval i další předběžná opatření. Mezi ně patřilo odebrání dětí⁵, které byly dány na převýchovu do Říma jako pojistka, před případnou rebelií. I přes tyto okolnosti se našel člověk, který se navzdory všem poměrům rozhodl s Římem bojovat. Byl to Arminius

Arminius byl synem náčelníka germánského kmene Cherusků, Sigimira, který byl v mladém věku vzat se svým mladším bratrem jako rukojmí do Říma, kde se učil římskému způsobu života, prošel vojenskou výchovou a brzy se stal velitelem germánské pomocné kohorty a později dosáhl rytířského stavu⁶. Poté, co se osvědčil v bojích v Panonské a Ilýrské vzpouře, byl převelen do Germánie, stal se poradcem nového guvernéra Germánie, Publia Quintilia Vara, který měl za úkol stabilizovat situaci v provincii. Varus po kmenech žádal placení tributu a s Germány zacházel jako s otroky, což vyvolávalo nevoli vůči Římu. Arminius, který si brzy získal Varovu přízeň, mezitím osnoval plán, kterým by se zbavil Římanů. Aby tohoto dosáhl, musel nejprve přimět

² O náboženství germánských, potažmo franských kmenů se budeme teprve v této práci věnovat, jde ale o pohanskou víru, která je velice podobná severské mytologii

³ Takto se do římského pantheonu dostávali božstva nejen z Germánie, ale třeba z Egypta, či Východní božstva

⁴ Ne vždy ale tomu tak bylo

⁵ jednalo se převážně o mužské potomky z podrobených kmenů

⁶ DYCK, Ludwig Heinrich. Arminius. *World History Encyclopedia* [online]. 2009, 19. 10. 2016 [cit. 2021-9-5].

Dostupné z:
<https://www.worldhistory.org/Arminius/https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0078%3Abook%3D1%3Achapter%3D58>

ostatní kmeny – Bruktery, Cheruský Marsy a Bruktery, aby spolupracovali, což bylo velice obtížné, neboť kmeny mezi sebou velice často válčily.⁷

Po dlouhých přípravách, došlo na vykonání plánu. Arminiův plán spočíval v tom, že v době kdy se měla římská armáda přesunout na sever, kvůli přečkání zimy v oblasti Porýní, plánoval přepadnout vojsko při pochodu v Teutoborském lese. „*Varus velel třem legiím (XVII, XVIII a XIX), šesti kohortám pomocných sborů a třem jízdním jednotkám... Severovýchodně od Osnabrücku vstoupili do Teutoborského lesa. Cesta byla úzká a blátivá, což postup výrazně zpomalovalo, a navíc pršelo. Varus vešel do lesa jako slepý a vůbec jej zřejmě nenapadlo vyslat dopředu zvědy, aby zkontrolovali terén. Římská armáda postupovala v předlouhé řadě... Tehdy přišel útok.*⁸

Následky bitvy byly následující. Tři římské legie byly rozprášeny, orli legií ztraceny. Tato bitva ukončila úspěšné expanze Říma na cizí území. „*Germánské kmeny své vítězství zužitkovaly k hospodářskému i politickému růstu. Ke sjednocení, o kterém Arminius zjevně usiloval, však měli dlouhou cestu. Cíl to byl však oprávněný. Vzhledem k přítomnosti velkého, vysoce organizovaného a výbojného souseda, jakým byl Řím, bylo jedinou životaschopnou strategií uzavření spolku. Aby utužil své svazky, poslal Arminius hlavu mrtvého Vara králi Marobudovi, mocnému vládci Markomanů. Setnout hlavu svého nepřítele a nechat si ji jako trofej patřilo mezi evropskými kmeny doby železné k běžné praxi... Arminius toužil přesvědčit Marobuda o vytvoření protiřímské aliance. Markomanský král však odmítl a Varovu hlavu poslal do Říma jako důkaz, že jeho nestrannost v tomto konfliktu trvá. Germáni přesto dokázali obchodovat s Římem a přijímat ty prvky římské kultury, které si sami zvolili, aniž by museli zažívat tyranii spojenou s římskou nadvládou. Z velké části za to vděčili dalekosáhlým dopadům svého krvavého vítězství“⁹*

Ale ne všichni vnímali působení Říma negativně. Někteří v Římu viděli naději, jak si zlepšit životní situaci. Uvedli jsme negativní vnímání Říma v podání Arminia, náčelníka kmene Cherusků, ale i v rámci jednoho kmene, se našla opozice, která viděla v Římu spojence, kterého by si lidé měli vážit. Byl jím Segestus, později Arminiův tchán, který se postavil na odpor vůči plánu, který měl Arminius připravený. Segestus varoval Vara, že se

⁷CASTLEDEN, Rodney. *Konflikty, které změnilý svět*. Brno: Jota, 2009. ISBN 978-80-7217-659-5., str. 77.

⁸CASTLEDEN, Rodney. *Konflikty, které změnilý svět*. Brno: Jota, 2009. ISBN 978-80-7217-659-5., str. 78.

⁹CASTLEDEN, Rodney. *Konflikty, které změnilý svět*. Brno: Jota, 2009. ISBN 978-80-7217-659-5., str. 80.

jej Arminius chystá zradit, ale jak víme, Varus jej neposlechl a o jeho osudu bylo rozhodnuto. O postavě Segesta se zmiňuje Tacitus ve svém historickém díle *Annales*: „*Segestus často říkal, že se organizuje rebelie, především zmiňoval to, že ji organizuje sám Arminius. Při poslední večeři všech náčelníků, požadoval po Varovi, aby zatknul jak jeho, tak Arminia a všechny ostatní náčelníky. Ujišťoval ho, že se lid o nic nepokusí, pokud budou jejich vůdci odstraněni, a že poté bude mít možnost rozlišit mezi viníky a nevinnými. Ale Varus padl díky osudu a mečem Arminia. Segestus, ač byl tažen do války jednotným hlasem národa, neustal ve sporu s Arminiem, jeho zášť byla umocněna osobními motivy, neboť Arminius unesl jeho dceru, která byla slíbena jinému.*“¹⁰

Historie germánských kmenů je plná neustálých konfliktů, jednak s Římem, ale také hlavně kmeny válčily mezi sebou. Převážně vždy šlo o nároky na území. Výše zmíněný konflikt byl prvním svého druhu, neboť do té doby kmeny nebyly schopny spolupracovat. Až díky Arminiovi, můžeme mluvit o nějakém kmenovém svazu, který se začíná teprve pomalými kroky společně utvářet a je teprve na začátku cesty k velkému sjednocení.

Dalším významným konfliktem Říma a Germánů byly markomanské války, jež byly za vlády Marca Aurelia, v druhé polovině 2. století po Kr. Těchto válek se zúčastnili kromě kmene Markomanů také například Langobardi, Kvádové a další významné germánské kmeny, a z protofranských kmenů se neúčastnil těchto válek ani jeden.

Během prvních 4 století po Kristu, se v oblastech germánských kmenů děly podobné události. Některé kmeny mezi sebou válčily, výsledkem těchto válek byla často asimilace podrobených kmenů k těm vítězným, z čehož následně vznikaly kmeny silnější.

¹⁰Segestes often revealed the fact that a rebellion was being organized, more especially at that last banquet after which they rushed to arms, and he urged Varus to arrest himself and Arminius and all the other chiefs, assuring him that the people would attempt nothing if the leading men were removed, and that he would then have an opportunity of sifting accusations and distinguishing the innocent. But Varus fell by fate and by the sword of Arminius, with whom Segestes, though dragged into war by the unanimous voice of the nation, continued to be at feud, his resentment being heightened by personal motives, as Arminius had carried off his daughter who was betrothed to another –TACITUS, Cornelius, CHURCH, Alfred John, ed. *Annals* [online]. [cit. 2021-8-28]. Dostupné z: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0078%3Abook%3D1%3Achapter%3D55>

Jiné kmeny často poskytovaly azyl ostatním kmenům, které přechaly před válkou. Germánské kmeny ale také spojovaly společné akce proti společnému nepříteli, Římu¹¹.

Kdy tedy vzniká samostatný kmenový svaz? V pozdější literatuře se stále dočítáme jména protofranských kmenů, tato jména avšak již neoznačovali kmeny samotné, ale vojenské hodnosti. Vojáci byli nadále označováni jmény kmenů, které ale v době 4. století, jako samotná etnika již neexistovala. Tyto informace nacházíme v úředním dokumentu *Notitia dignitatum*, který představuje seznam římských vojenských hodností. V tomto spisu se nachází kmeny, jakož jsou Brukterové, Ampsivariové.¹² Ve spise *Laterculus Vernonensis*, který pochází z poloviny 4. století, se poprvé objevuje pojem *Franci* a to v souvislosti s protofranskými kmeny Amsivarie, Bruktery, Chattuarie. „Vznik samotného kmenového svazu, jehož příslušníci se latinsky nazývali *Franci*, prameny nepopisují. S tím, jak přibývá údajů o Francích, mizejí však zprávy o protofranských kmenech. Také sídla Franků v podstatě odpovídají někdejšími územím protofranských kmenů“¹³.

1.1.1 Vztahy Franků a Říma

V předchozí části této práce jsem uváděl, že vztahy germánských kmenů a Říma byly ambivalentní. Ty kmeny, které označujeme jako Franské, byli jak spojenci Říma, tak ale i jeho nepřátelé. První usazování Franků na římském území započalo koncem 3. století, kdy roku 287 Frankové, vedeni prvním historicky doloženým náčelníkem Gennobaudem, napadli provincie Belgie a následně galské Lugdunensis. Po porážce Maximianem, což byl západní spoluvládce císaře Diocletiana, je Maximianus usadil do severozápadní Gallie. Téže roku napadli Frankové i jiné území Říma, a to oblast zvanou *Insula Batavorum*. Tato armáda avšak odolávala až do roku 295, kdy byla poražena caesarem Constantinem Chlorem, který je také usadil do galské oblasti. Tímto započala postupná a dlouhodobá

¹¹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 37.

¹² BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 36.

¹³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 37.

romanizace části franského etnika.¹⁴ Těmto Frankům říkali Římané *laeti*, kterým byla přidělována půda, a oni na oplátku dodávali do římské armády rekruty.¹⁵

Laetské území se rozléhalo od rýnské hranice až po jihogalskou provincii Aquitanii I. Laetové tvořili odvodní okrsky, z nichž doplňovali římské armády. Laetem se nestávali ale pouze váleční zajatci, mohl se jím člověk stát i dobrovolně, a to za předpokladu, že přijme status *laeta* a zařadí se do římské armády. „*Jako dědičným vojákům dával římský stát laetům různá osobní privilegia. Mohli být ze služby propuštěni s titulem ex protectoribus, tedy se stejnými výsadami jako příslušníci širší císařské gardy; prefektovi, římskému důstojníku, který stál vždy v čele jedné, nanejvýše dvou skupin laetů, příslušelo stejné postavení jako představeným císařských dílen nebo lodstva a laetové jako celek byli chápáni jakožto kolegium ve službách státu*“¹⁶.

V polovině 4. století, byli již Frankové natolik upevněni v římské společnosti, že z některých se stali důležití činitelé vyšší římské politiky. Povětšinou se frankové uplatňovali v armádě, kde někteří dosáhli na nejvyšší posty, jako například Magnus Magnetius, Flavius Nevitta nebo Dagalaifus. Tito a mnoho dalších se proslavili svou službou Římu, a ti kteří rozhodovali o významných událostech v říši. Kupříkladu Flavius Nevitta „*Nevitta je z let 361 – 364 znám jako magister equitum, vrchní velitel římské jízdy. Předtím se vyznamenal jako velitel jízdní čety v Raetii v boji proti Juthungů, (příbuzný sousedním Alamanům). Iulianova tažení proti Persii Šapúra II. se zúčastnil jako jeden z jeho nejváženějších velitelů. Po Iulianově smrti v důsledku zranění z boje byl spolu s Dagalaifem přítomen jednání o císařově nástupci a na trůn se pokoušel prosadit jednoho z některého z mužů, jimž velel (čímž by si nejspíš na nejvyšší moc zachoval značný vliv*“¹⁷

Ačkoliv se některým Frankům uvnitř říše dařilo, jiní Frankové nadále válčili s Římem. Frankové nadále napadali galská území. Římský vojevůdce Aëtius byl jedním z posledních, který dokázal udržet rýnskou hranici říše. Ve 40. letech 4. století se Aëtius

¹⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 43.

¹⁵ GOLDSWORTHY, Adrian Keith. *Armáda starého Říma*. V Praze: Sloart, 2010. ISBN isbn978-80-7391-262-8., str. 208.

¹⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 44

¹⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str.50.

střetl v bitvě u Vicus Helena s prvním známým Merovejcem Chlogiem, který se snažil proniknout krajem keltského kmene Atrebatů k řece Samaře. Výsledkem této bitvy byla porážka Chlogida a následné podepsání spojenecké smlouvy Římanů s Chlogionem¹⁸. „K upevnění spojení mezi Římany a Franky vedly v těchto letech velmi závažné okolnosti, především zhoršování západořímsko-hunských vztahů. Hledání spolehlivých spojenců pro hrozící konflikt s Attilovou říší přimělo Aëtia k tomu, že při tehdejší sporu o vládu nad středorynskými Franky podpořil mladšího ze dvou bratrů, jejichž jména se nám nedochovala. Starší z dědiců královské moci navázal spojení s Attilou a oběma zůstala vláda nad částí etnika. Aëtius posílil feoderátní vztah s mladým franským náčelníkem také adoptací per arma podle germánských zvyklostí. Z hlediska Germánů byl takový svazek roven pokrevnímu, podle římského práva však nezakládal nárok na žádné dědictví, osobní ani politické. Za Attilova tažení do Gallie roku 451 byli pak středorynská Frankové rozděleni do dvou táborů, hunského i římského. Saliové, ovládaní merovejským rodem, poskytli na základě foedu, uzavřeného roku 448, svou vojenskou pomoc Aëtiovi. Velel jim buď Chlogio, jehož datum úmrtí neznáme, nebo snad jiný Merovejec a možná Chlogionův nástupce Merovech. Franští náčelníci jsou kolem poloviny 5. století v pramenech běžně označováni termínem reges, ačkoliv obvody i forma jejich moci byly jistě rozličné. Merovejský rod stál tehdy teprve v počátcích své historické role, ale spojení s Římany patřilo od této doby k hlavním rysům jejich politiky“¹⁹

Po Aëtiově zavraždění roku 454 došlo k zániku míru, který Aëtius s barbarským světem vyjednal. Barbaři, dřív vázání spojeneckou smlouvou, opět začali pustošit Říši. Jedním z nejvýznamnějších konfliktů, je válečná kampaň proti Říši, která vrcholí v roce 455, kdy došlo k vyplenění Říma Geiserichem. Smlouvu porušili i Frankové, kteří koncem 50. let 5. století dobyli města Colonie Agripiny a Augusty Trevorum, čímž posunuli hranice k řece Sommě. Život římské Galie závisel na vztazích s barbary, kteří nabývali sídla cestou meče, či legálním jednáním. Hlavními aktéry v této době byli Vizigóti, Frankové a Burgundové²⁰.

¹⁸ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 56.

¹⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 56 – 57.

²⁰ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 58.

V druhé polovině 5. Století zájmy Římské říše hájili dva franští vůdci, kteří měli na starost správ u Galie, jímž byli Merovejec Childerich, který vládl dílčí straně Saliům a Aegidius, který po smrti patricia Aëtia, byl jmenován jako velitel vojsk v Galii. O Aegidiově se poprvé dočítáme v pramenech po událostech z roku 458, ve kterém dobyl Lyon pro slávu císaře Maioriana, který ho jmenoval do funkce *magister militum per Gallias*. O vládě Childericha se dovídáme především z díla Řehoře z Tours, z dvanácté kapitoly druhé knihy *Dějiny Franků*: „*Childerich, který tehdy kraloval národu Franků, oddával se však nezřízeně prostopášnosti a nakonec prznil i dcery franské. To Franky rozhořčilo a zbavili jej vlády. Když však zjistil, že jej chtějí i zabít, odešel do Durynska... Childerich odešel tedy do Durynska a ukrýval se u krále Bisina a jeho manželky Basiny. Frankové však, když jej vyhnali, uznali jednomyslně za krále Aegidia, toho, o němž jsme řekli, že jej říše vyslala jako vrchního vojenského velitele*“²¹. Královna Basina se připojila k Childerichovi, když se vracel zpátky do své vlasti, a později mu porodila syna Chlodovecha.

Politika Aegidova jednání byla většinou v zájmu Říma. Nehodlal Galii osamostatnit od Říma, i za faktu, že se galské pouto, s tím římským postupem času oslabovalo. Aegidius, po smrti císaře Maiorianem, kterého ctil, který zemřel na příkaz germánského generála Ricimer, dosadil na trůn Libia Severa, kterého ale generál ovládal²². Aegidius zemřel roku 465 a zanechal po sobě syna Syagria, který byl ale v době otcově smrti moc mladý na to, aby vykonával královské povinnosti a velel římským jednotkám, proto tuto funkci převzal Aegidiův *rei militaris* Paulus. Frankové po smrti předchozího krále zůstali věrní Paulusovi, uznávali i nadále spojenecké smlouvy, které měli uzavřené a pomohli mu v bitvě s Vizigóty a Sasy, ve které ale Paulus umírá. O spolupráci Franků a samotného Syagria nejsou žádné záznamy²³.

O Syagriovi se dovídáme pouze od Řehoře z Tours, který o něm píše v kontextu jeho boje s Chlodovechem, synem Childerichovým: „*V té době kraloval na místě zemřelého Childericha jeho syn Chldovech. V pátém roce jeho vlády měl pak král Římanů Syagrius, syn Aegidiův, své sídlo ve městě Soissons, které již kdysi ovládal zmíněný*

²¹ HF II, XII

²² JAMES, Edward. *Frankové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Dějiny národů (NLN, Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 80-7106-200-6., str. 68 – 69.

²³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 60.

Aegidius. Proti němu vytáhl Chlodovech se svým příbuzným Ragnacharem, jenž rovněž byl králem, a žádal, aby se určilo místo k bitvě. Syagrius však neváhal a nebál se postavit na odpor. A tak došlo mezi nimi k boji. Když Syagrius viděl, že jeho vojsko ustupuje, obrátil se na útěk a spěchal ke králi Alarichovi do Toulouse. Chlodovech však na Alarichovi žádal, aby jej vydal, jinak že jej pro přechovávání nepřítelů vojensky napadne. Toho se Alarich polekal – jak už je zvykem Gótů bát se -, a aby pro Syagrius nevyvolal hněv Franků, vydal jej spoutaného poslům. Chlodovech jej převzal a přikázal zavřít do vězení. A když se pak zmocnil jeho království, dal jej tajně popravit mečem“²⁴.

Poražením Syagrius roku 486, došlo i k poražení poslední římské moci v Galii a tato porážka bývá tradičně považována jako počátek franského státu v Galii.²⁵

1.1.2 Franské náboženství před přijetím křesťanství

Předtím, než Frankové prošli christianizací, vyznávali pohanské bohy, především ty bohy, jež byly spojovány s válkou, neboť jejich způsob života byl ve znamení války – ať ve službách Říma, či naopak jeho drancováním. Nejvýznamnějším bohem, kterého uctívali, byl Wodun, který je nám znám spíše pod norským jménem Odin. Je to hlavní bůh severní a germánské mytologie, a otec všech bohů. „V souladu s žebříčkem hodnot Germánů, u nichž byly válečné ctnosti vysoce ceněny, měl nejvyšší bůh také funkci boha války, které přivedl ve Válce Vanů na svět válku jako takovou a nadále usiloval o její pokračování... Germánský bůh však není znám pouze jako válečný štváček, je třeba mu vytknout i věrolomnost, křivopřísežnost a násilnictví. Válka a boj patří k jeho bytosti, morální principy v našem smyslu slova jsou mu cizí. Jeho neklid a síla pohánějí k bezzákonnosti, jejíž ztělesnění spatřujeme ve vlčích, kteří ho doprovázejí... Nebyly mu však prisuzovány jen ničivé síly: jako ochránci setby a ohnišť mu byl vzdáván dík za bohatou sklizeň a silný dobytek“²⁶. Kult Wodana začal nabírat na síle v oblasti Porýní až někdy mezi 1. až 4. Stoletím po Kr. Poprvé se o Wodanovi v germánském prostředí zmiňuje Tacitus, který se velice dobře vyznal v Germánech.²⁷

²⁴ HF II, XXVII

²⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 60

²⁶ SPÁČILOVÁ, Libuše a Maria WOLF. *Germánská mytologie: [svět germánských božstev]*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-138-9., str. 55.

²⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str.46.

Dalším bohem války, který byl uctíván, byl Ziu, nám spíše známý pod jménem Týr. „V době Tacitově byl Týr u většiny germánských kmenů uctíván už jen jako jeden z mnoha jiných bohů, byl tehdy hlavním bohem už jen Semenů... Atributem boha války a symbolem jeho funkce byl meč. V latinských pramenech se Týr nazývá Mars, stejně jako na oltáři u Hadriánova valu, který byl ve 3. stol. po Kr. frýskými legionáři zasvěcen jako oltář DEO MARTI THINGSO. Přídomek na tomto nápise pravděpodobně poukazuje na další funkci boha: s největší pravděpodobností byl uctíván i jako bůh lidového shromáždění thingu. Pro tuto vlastnost byl Týr na severu bohem práva, speciálně bohem přísahy, a z toho důvodu je jedinou postavou v germánském panteonu, která – v našem slova smyslu – představovala morálku.

1.2 Christianizace Franské říše

Křesťanství vzniklo a následně se začalo šířit v prvních stoletích n. l. na území Římské říše, zpočátku mezi chudšími vrstvami obyvatel říše, následně se rozšířilo mezi vojáky a nakonec i mezi patricijské rodiny. Křesťanství od dob svého vzniku bylo v říši bráno jako protistátní hereze, mělo statut tzv. *religio illicita*, tj., nepovolené náboženství a proto byly velké snahy o to, potřít tuto herezi. Tyto snahy vyvrcholili až v pronásledování křesťanů, které trvalo 3 století. Výsledkem bylo přijetí křesťanství jako jediného povoleného náboženství v Římské říši.

Od počátku 2. století, pronikalo křesťanství z Itálie do římských provincií v Germánii – převážně kolem porýnských a podunajských provincií. Do těchto končin se křesťanství dostávalo díky římským občanům, vojákům anebo obchodníkům, kteří jej šířili a to v době, kdy byli křesťané pronásledováni.²⁸

Prvními christianizovanými Germány byli v druhé polovině 3. století Vizigóti, ke kterým se křesťanství dostalo z východní části Říma. Šířili jej křesťanští kněží, kteří se stali zajatci Visigótů při jejich nájezdech na východořímské provincie v druhé polovině 3. století. První germánskou Bibli sepsal biskup Vulfila²⁹, který ji přeložil do góštiny, nesla název Vulfilova Bible a byla vůbec prvním překladem do národního jazyka.

²⁸ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů: Die Religion der Ureuropäer = The religions of the prehistoric Europeans*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN isbn80-210-4178-1., str. 479.

²⁹ Wulfia (311 – 382) – Misionář, později biskup, který přinesl křesťanství Gótům. Vytvořil gótskou abecedu a sepsal první bibli v gótském jazyce. Dle BRITANNICA, The Editors of Encyclopaedia.

Bylo by však bláhové předpokládat, že přijetí křesťanství pro germánské kmeny ihned znamenalo opuštění starých morálních hodnot a důsledného dodržování nových, křesťanských hodnot. „*O opaku svědčí scéna ze života pověstného krále Langobardů Alboina (534-572 n. l.). Alboin byl křesťan ariánského vyznání (jeho první manželka byla franská katolička). Po porážce Gepidů roku 567 n. l. si ovdovělý Alboin vzal násilím za ženu dceru poraženého krále Kunimunda – Rosemundu. Z lebky mrtvého Kunimunda zhotovil pohár a donutil Rosemundu z něho pít! Rosemunda zato z pomsty zosnovala jeho vraždu roku 572 n. l.*“³⁰

Do centra Evropy začalo pronikat křesťanství při velkém stěhování národů, při kterém dochází ke kontaktu křesťanství s ostatními germánskými kmeny, jako jsou již zmiňovaní Langobardi, Durynkové, Vandalové a především pro nás důležití Frankové. Většina kmenů přijímali tehdy ariánskou formu křesťanství, kterou prosazovali Ostrogóti v čele s tehdejší králem Teodorichem Velikým. Frankové ale roku 496 n. l. přijali formu athanasiánskou, což mělo obrovský význam pro vztahy politicko-mocenské: Frankové se spojili s mocí římsko-katolické církve, čímž určili ideologickou orientaci západní Evropy na mnoho století.

1.3 Nástup Chlodovecha k moci a vznik Franské říše

Chlodvech svého otce nahradil ve vládě už od počátku 80. let 5. století, ale v této době byl pouze dílčím vladařem. Jeho zájmem po nástupu k moci bylo sjednotit všechny franské kmeny pod jednu vládu – tu jeho a následně rozšiřovat území budované říše.³¹

Za první Chlodvechův významný čin považujeme porážku Sygaria, jenže tohoto vítězství nedosáhl sám, měl podporu dalších franských králů - Chararicha, který vládl nám již neznámému franskému území, a Ragnachara, který vládl sálským frankům. Co se týče územního růstu říše, Chlodvech postupem času sváděl boje s Vizigóty, Ostrogóty, Alamany, které si následně podroboval a dobytá území sjednocoval pod jednotnou vládu. Chlodvech, který na základě naléhání své manželky Chrodichildy, přijal křesťanství³²,

Ulfilas. *Encyclopedia Britannica* [online]. 27. 4. 2020 [cit. 2021-9-9]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Ulfilas>

³⁰ PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů: Die Religion der Ureuropäer = The religions of the prehistoric Europeans*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN isbn80-210-4178-1., str. 480.

³¹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 61 – 62.

³² O Chlodvíkově křestu a christianizaci říše, dále v práci

porušoval všechny morální nároky křesťanství, neboť svých cílů dosahoval za použití vraždy, lsti a všemožných úskoků. Jako příklad takového jednání, si uvedeme událost toho, jak se Chlodovech ujal vlády nad jedním z franských kmenů: „ *Středorýnským Frankům panoval v této době král Sigibetr, vítěz nad Alamany z r. 490. Chlodvík proti němu využil jeho vládychtivého syna, Choldericha, kterému slíbil svou podporu, podaří-li se mu otce odstranit. Když se však syn ujal vlády, dal Chlodvík zavraždit i jeho.*“³³

Chlodovech ve své touze po moci, dokonce zradil své spojence, kteří mu pomohli v době jeho nástupu na trůn: „*Dále se Chlodvík obrátil proti spojencům, s nimiž před lety porazil Sygaria. V boji, který měl potrestat údajnou Chararichovu zbabělost v konfliktu s „římským králem“, starém už přes dvacet let, lstí zajal tohoto vladaře i jeho syna, dal je ostříhat a učinil z nich kněze. Když se však dověděl, že se svým novým údělem nejsou spokojeni, dal je bez ohledu na jejich příslušnost k duchovenstvu popravit.*“³⁴ ... *Dílčího krále Ragnachara, jenž sídlil v Camaracu, odstranil Chlodvík tak, že podplatil lidi z blízkého králova okolí, aby ho proti svému vládci pozvali bojovat a usmrtil pak i jeho dva bratry, Richaria a Rignomera. Stejně tak posléze naložil i s dalšími osobami, ohrožujícími ho svými nároky na vládu...*“³⁵. Odstraněním dílčích králů dosáhl Chlodovech toho, že poprvé v historii Franské říše, se stal jediným vládcem všech Franků.

Zpráva o králi Charachirovi je pro nás významná tím, že dokazuje jednak přítomnost křesťanství na širším území Franské říše, ale také to, že král měl v církevních záležitostech velké slovo.³⁶

1.3.1 Přijetí křesťanství jako státního náboženství ve Franské říši

Dříve jsem zmiňoval, že Frankové se s křesťanstvím setkávali již v období 3. století, většinou převážně v ariánské podobě. Počátek christianizace Franské říše je bezesporu spjat s prvním králem, Chlodovech a jeho pokřtěním. Chlodvechova manželka Chrodichilda, byla již v době provdání za franského krále křesťankou a od počátku jejího

³³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 65 – 66.

³⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 66.

³⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 66.

³⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3., str. 66.

seznámení naléhala na Chlodvecha, ať opustí staré bohy a přijme jediného, pravého Boha - „*Bohové, které uctíváte, nejsou k ničemu, protože nemohou pomoci ani sobě, ani druhým. Vždyť jsou vytesáni buď z kamene, anebo zhotoveni ze dřeva či nějakého kovu*“³⁷. Královna také kritizovala, jaké poměry mezi sebou sami bozi mají, výslovně pak zmiňovala o poměru hlavního boha Jupitera, s jeho sestrou, která zároveň byla jeho manželkou. Naléhání na Chlodvecha přišlo zejména v době, kdy se narodil první syn, Ingomer, kterého královna nechala pokřtít. Ingomer však krátce po křtu zemřel, což Chlodovech těžce nesl a prohlásil: „*Kdyby byl chlapec zasvěcen jménem mých bohů, určitě by ještě žil!*“³⁸, načež mu královna odpověděla: „*Bohu všemohoucímu, stvořiteli všeho, vzdávám díky, že mě uznal za hodnou a plod mého lůna přijal do svého království. Bolest z toho úmrtí se mé duše nedotýká, protože vím, že ten, kdo byl ze světa odvolán ještě v bílém šatě, bude před tváří boží žít věčně!*“³⁹. Brzy na to se jim narodil další syn, kterého královna opět nechala pokřtít, ale i toto dítě bylo po narození nemocné. Chlodovech královně opět vyčítal, že ho dala pokřtít jako prvorozeného. Dítě ale bylo uzdraveno.⁴⁰

Ani zázračné uzdravení králova syna Chlodomera, nebylo dost silný důvod pro krále, aby přijal křesťanství, místo dosavadní pohanské víry, která byla doposud brána jako oficiální náboženství v říši. Královo obrácení na křesťanskou víru, respektive jeho prvotní oslovení křesťanského Boha přišlo během války s Alamany. Tato válka se brzy proměnila v masakr franské armády. Když se situace zdála již bezvýchodná, Chlodovech pozvedl zrak k nebi a pravil: „*Ježíši Kriste, kterého Chrodichilda zvěstuje jako syna Boha živého, který prý pomáháš strádajícím a dáváš vítězství těm, kdo v tebe doufají, volám tě v pokoře o příspěví! Dopřeješ-li mně vítězství nad těmito nepřáteli a přesvědčím-li se o oné zázračné moci, kterou lidi tvým jménem nazývaný tobě přisuzuje, uvěřím v tebe a dám se tvým jménem pokřtít. Neboť vyzval jsem své bohy, ti však jak vidím, jsou vzdálení toho, aby mně poskytli pomoc. Proto věřím, že nemají žádnou moc, nepomáhají-li těm, kdo je poslouchají. Tebe teď vyzývám, tobě toužím věřit, jen ať vyvážnu moci svých protivníků*“⁴¹. Sotva dokončil svoji řeč, armáda Alamanů se dala na útěk. Poté, co viděli, že jejich král je mrtev, zbývajících Alamané se vzdali.

³⁷ HF II, XXIX

³⁸ HF II, XXIX

³⁹ HF II, XXIX

⁴⁰ HF II, XXIX

⁴¹ HF II, XXX

Po návratu z boje, řekl král své královně, co se stalo, že díky Kristu a jejímu Bohu zvítězil, již takřka nic nebránilo tomu, aby byl král pokřtěn. Královna tehdy povolala svatého Remigia, Remešského biskupa, který měl krále připravit na přijetí křtu. Remigius krále začal seznamovat s křesťanskou vírou, zvyky a zároveň ho oprošťoval od pohanských model a představoval mu Boha pravého, stvořitele nebe i země. Král mu na jeho snahu tehdy odpověděl: „*S potěšením jsem ti, nejsvatější otče, naslouchal, ale zbývá jedno: lid, který jde se mnou, nedovolí, abych opustil jeho bohy. Ale půjdu a promluvíím k nim podle tvých slov.*“⁴². Po vystoupení k lidu, král ale ke svému překvapení zjistil, že je lid připraven zřeknout se pohanských bohů a „*následovat Boha, kterého Remigius zvěstuje jako nesmrtelného*“⁴³. Samotný králův křest probíhal následovně: „*Král tedy jako první požádal, aby jej velekněz pokřtil. A již kráčí nový Konstantin ke křtitelnici, aby vyhojil náказu starého malomocenství a aby čerstvou vodou omyl špinavé skvrny, jež dávno již na něm lpěly. A když přistoupil ke křtu, oslovil jej světec boží výmluvnými takto: „Skloň v míru svou šíji, Sikambře! Měj v úctě, co jsi ohněm ničil, a nič ohněm, co jsi měl v úctě!“*. Král tedy vyznal, že všemohoucí Bůh trvá v trojjediné podobě, a byl pokřtěn ve jménu Otce a Syna a Ducha svatého ve znamení Kristova kříže pomazán posvátným olejem. Z jeho vojska bylo pokřtěno více jak tři tisíce lidí. Pokřtěna byla i jeho sestra Albofleda, která potom za krátký čas odešla k Pánu...Na pravou víru se však obrátila i druhá králova sestra, jménem Lantechilda. Ta upadla nejdříve v ariánský blud, ale potom vyznala, že Syn a Duch svatý jsou rovni Otcí, a byla pomazána“⁴⁴.

Výše uvedené pokřtění krále je uvedeno Řehořem čistě z teologického hlediska a král je zde viděn jako pokorný člověk, co uvěřil a přijal Boha v nejméně kritickou dobu. Jak ale správně podotýká docent Drška, přijetí křesťanství mělo i své výhody, které by Chlodovech získal, o čemž ho spravoval samotný biskup sv. Remigius. Chlodovech, jak uvádí Řehoř, se bál více reakce lidu. Drška nám představil důvod Chlodovechových obav: „*změna kultu byla pro gens vždy citlivou a zásadní otázkou, spojenou se základy jeho dosavadní existence. Víra představovala jeden z nejcennějších statků, vnímala se jako součást kmenové svobody a práva, takže jakýkoliv zásah, zejména přícházeli-li zvenčí a měl-li podobu cizího a neznámého, představoval nezbytně útok na tradiční gentilní*

⁴² HF II, XXXI

⁴³ HF II, XXXI

⁴⁴ HF II, XXXI

*instituce*⁴⁵. Křesťanství avšak sebou zároveň neslo příslib posílení moci jak nad lidem, ale také získání nových spojenců v ostatních měst v Galii⁴⁶.

Přijetí katolického vyznání znamenalo také posílení Galské církve na území franské říše. Galská říše měla najednou mocného spojence a především ochránce a také došlo k posílení misijní činnosti a expanze církve.⁴⁷

Počátkem 6. století podnikl válečné tažení proti Vizigótskému králi Alarichovi II., který jako stoupenec rivalského ariánství utiskoval katolickou církev. Roku 507 došlo k porážení Alaricha. Následkem Alarichovi porážky byli nuceni Vizigóti opustit území Akvitánie a Toulouse.⁴⁸

Chlodovech se po triumfu nad Alarichem stal vládcem od Severního moře až po Pyreneje, což se neobešlo bez povšimnutí východořímským císařem Anastasiosem, který královo snažení ocenil tím, že mu zaslal insignie zástupce impéria v Galii⁴⁹. Králi byla také přiznána autorita franského krále a formálně mu přiznalo vládu jak nad územím, tak i nad tradičními institucemi „*stal se držitelem nejsilnější vojenské moci, vlastníkem římského fisku, císařských statků, mohl razit mince, byl pánem nad církví s právem svolat synody.*“⁵⁰. Novým centrem Franské říše se stala Paříž, hlavně z důvodu lepšího geografického umístění což slibovalo lepší ovládnutí říše.

1.4 Řehoř z Tours

Řehoř, vlastním jménem Jiří, se narodil 30. listopadu roku 538, nebo 539 v dnešním Clermont-Ferrandu ve Francii, do významné římské rodiny, z které již po staletí povstávali

⁴⁵ DRŠKA, Václav a Dana PICKOVÁ. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. ISBN 80-86493-11-3, str. 23.

⁴⁶ DRŠKA, Václav a Dana PICKOVÁ. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. ISBN 80-86493-11-3, str. 23.

⁴⁷ DRŠKA, Václav a Dana PICKOVÁ. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. ISBN 80-86493-11-3, str. 23.

⁴⁸ DRŠKA, Václav a Dana PICKOVÁ. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. ISBN 80-86493-11-3, str. 24.

⁴⁹ O průběhu předání těchto insignií, viz HF II, XXXVIII

⁵⁰ DRŠKA, Václav a Dana PICKOVÁ. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. ISBN 80-86493-11-3, str. 24.

vysocí hodnostáři jak v církvi, tak ve státní správě. Roku 573 se stal biskupem v Tours. Tuto funkci zastával až do své smrti 17. listopadu 594.⁵¹

Pro duchovní kariéru se rozhodl již v útlém věku, a to na základě události z jeho dětství, když velice těžce onemocněl a přísahal, že pokud se uzdraví, zvolí dráhu duchovního. Pocházel z rodiny římského senátora Florentia, jeho rodným jazykem byla tedy latina, kterou používal při psaních svých textů. Jazykem franků, ač na tomto území žil celý život, ale nemluvil. Jeho vzdělání, jak po církevní stránce, i světské, nebylo nikterak valné. Sám Řehoř uvádí, že po ovládnutí psaní a čtení, se začal školit u prastrýce Nicetia, kněze v Chalonu, ve zpěvu a recitaci žalmů. Tím avšak jeho vzdělání došlo k závěru. Řehoř se toliko nezabýval čtením klasických římských autorů, a nikdy se také nezaobíral latinskou gramatikou, což mu činilo nemalé obtíže. Nehledě na úroveň jeho vzdělání, jeho působení, jakožto církevního hodnostáře, bylo velice úspěšné a jeho literární tvorba ho proslavila.⁵²

Za počátek Řehořovi duchovní kariéry lze považovat jeho jáhenskou praxi u svého prastrýce Nicetia roku 552, který nyní již zastával úřad lyonského biskupa. Jak dlouho zastával Řehoř tuto funkci, nám není známo, ale celková doba jeho učení a příprav trvala dvacet jedna let. Roku 573 kandidoval na biskupský úřad, kdy byl králem Sigibertem I., z Merovejské dynastie, Řehoř ustanoven Tourským biskupem⁵³.

Co vše čekalo biskupa Řehoře po jeho nástupu do úřadu, zjišťujeme z předmluv ke knize *O boji králů a údělu spravedlivých*, kterou sepsal Jaromír Kincl: *„Rázem se stal velmi významným veřejným činitelem, jedním z nejpřednějších biskupů v celé říši, rázem nabyl jeho hlas rozhodující váhy ve světských a církevních záležitostech. Z toho samozřejmě vyplývala dlouhá řada nejrůznějších povinností, chtěl-li však jako biskup obstat a vést alespoň do určité míry vlastní politiku, musel být především stále a co nejpodrobněji obeznámen se vším, co se v zemi dělo. Musel znát dobře poměry na dvorech merovejských králů (a po Chlodověchově smrti měla francká říše vlastně po celé 6. století*

⁵¹ SCHAUBER, Vera a Hanns Michael SCHINDLER. *Rok se svatými*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994. ISBN 80-85527-75-8., str. 427.

⁵² TURONENSIS, Gregorius. *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Praha: Odeon, 1986. Živá díla minulosti (Odeon), str. 8 – 9.

⁵³ WOOD, Ian Nicholas. St. Gregory of Tours. *Encyclopedia Britannica* [online]. 6. 5. 2020 [cit. 2021-9-10]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Saint-Gregory-of-Tours>

vždy několik králů najednou). Musel se pohotově orientovat ve vztazích církve ke státu a státu k církvi. Musel udržovat intenzivní styky nejen se všemi představiteli franckého duchovenstva, ale i s předáky světské aristokracie a s patricijskými kruhy významných měst. Musel být také průběžně informován o zahraniční politice franského království, zvláště ve vztahu k sousedním germánským říším a k říši byzantské na východě⁵⁴.

1.4.1 Dílo Řehořovo

Řehořův největší přínos spočívá v jeho desetidílném svazku, ve kterém pojednává o historii franské říše. Toto dílo pojmenoval „*Historiarum libri decem*“, což v doslovném překladu znamená „dějiny v deseti knihách“, ačkoliv později bylo toto dílo označováno jednoduše za „*Dějiny Franků*“, či „*Církevní dějiny Franků*“.⁵⁵ Záměr tohoto veledíla je vcelku prostý, Řehoř nechtěl, aby se zapomnělo na vše dobré, co se stalo a aby se lidé v budoucnu poučili z toho, co bylo vykonáno špatně. Souboj dobra se zlem je jedním z oblíbených motivů. Řehořovým cílem ve své práci bylo zachytit dějiny říše za jeho života, což se samozřejmě neobešlo bez náhledu do historie, a to k takovým milníkům, jako je přijetí křesťanství prvním králem Franků a christianizace Galie. Řehoř avšak cítí povinnost jít dál do historie, a ve své první knize ze svazku, se také zabývá vznikem křesťanství, což nakonec vede k První knize Mojžíšově. Předmětem druhé knihy, jak již bylo výše zmíněno, byla historie franků, a jejím předmětem je tedy vznik germánského kmene franků až po přijetí Krista franským králem Chlodovechem.⁵⁶

Všechny výše zmíněné události se staly dávno předtím, než se Řehoř narodil, z čehož jasně vyplývá, že při sepisování těchto dvou knih se Řehoř musel spoléhat pouze na literaturu, nebo případně i ústní tradici. Z literatury čerpá od takových historiků, jako je například Eusebius z Caesareje nebo Jeroným, ale také čerpá od Renata Profutura Frigferida nebo Sulpicia Alexandra jejichž díla se ale do dnešních dnů nedochovala. Když uvážíme, že také čerpal z ústní tradice, která ač se zajisté zakládala na reálných událostech, předpokládejme, že si ji vypravěč mohl nějakým způsobem upravit, a tím pádem věrohodnost příběhu klesá. Jak uvádí ve své knize Jaromír Kincl: „*Z toho, co bylo řečeno,*

⁵⁴ TURONENSIS, Gregorius. *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Praha: Odeon, 1986. Živá díla minulosti (Odeon)., str. 11.

⁵⁵ TURONENSIS, Gregorius. *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Praha: Odeon, 1986. Živá díla minulosti (Odeon)., str. 19

⁵⁶ TURONENSIS, Gregorius. *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Praha: Odeon, 1986. Živá díla minulosti (Odeon)., str. 11 – 13.

vyplývá nepřímo i historická hodnota prvních dvou Řehořových knih. Je nevalná... Neměli bychom však zapomínat, že je to jen úvod a ne vlastní cíl Řehořova snažení. Má to být pouze přehled událostí ukazující, že zápas Boha s ďáblem je odvěký a že stejně tak od věku následoval vždy za zločinem trest a za dobrým skutkem odměna.⁵⁷ Zbylých osm knih píše Řehoř dle svého pozorování světa vlastníma očima, tudíž relevance těchto knih je jednoznačná, ačkoliv i zde je nutno podotknout, že ačkoliv píše Řehoř velmi detailně, někdy mu je vyčítáno, že se zabývá velice detailně nepodstatnými událostmi, a ty více významné události ve stručnosti shrne.

Pojďme se nyní podívat na časové období, ve kterých *Historiarium libri decem* vzniká. „První čtyři knihy začal Řehoř psát po roce 573 a skončil je krátce po roce 575. Tohoto roku totiž zemřel král Sigibert, jehož smrtí vlastní text IV. knihy končí... Předmluva k V. knize, plná nářku nad bratrovražednými boji merovejských králů, musela být napsaná před rokem 584, kdy smrtí krále Chilpericha občanské války skončily, a byl nastolen mír, jehož konec se již Řehoř nedožil. V. až X. kniha vznikaly průběžně do konce Řehořova života, obvyčejně nedlouho po událostech, které jsou zaznamenány. Na tom nemění nic podstatného zjištění, že některé údaje byly do hotových knih vpisovány dodatečně, ani že Řehoř prvních šest knih svého díla přepracoval“⁵⁸.

1.4.2 Obsah *Historia Francorum*

Řehořovo své dílo rozdělil do deseti knih, podobně, jak to učinil Eusebius z Caesareje, který byl Řehořovi vzorem.

Cílem tohoto spisu je zachytit nejdůležitější události, které měly vliv na formování říše, ale i církevního života. A jaký byl vlastně motiv pro sepsání tohoto díla, podle samotného Řehoře? Na to odpovídá v úvodu knihy: „Stává se spousta věcí, některé z nich jsou dobré, některé špatné. Obyvatelé jiných států mezi sebou neustále válčí a králové ztrácejí trpělivost kvůli maličkostem. Naše kostely jsou napadány kacíři, ale pak jsou chráněni katolíky; Víra v Krista hoří v mnoha lidech, ale zůstává vlažná v ostatních; církevní budovy jsou budovány věřícími, pouze aby krátce na to byly strženy těmi, kteří nemají žádnou víru. Avšak nenašel se žádný spisovatel, který by byl dostatečně zkušený na

⁵⁷ TURONENSIS, Gregorius. *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Praha: Odeon, 1986. Živá díla minulosti (Odeon)., str. 13 – 14.

⁵⁸ TURONENSIS, Gregorius. *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Praha: Odeon, 1986. Živá díla minulosti (Odeon)., str. 33.

to, aby sepsal tyto události. Ve skutečnosti se literatura v Galii dostala do bodu, kdy téměř zmizela. Mnoho lidí si nejednou na tuto skutečnost stěžovalo. Říkali: „Jaké špatné období! Pokud se mezi námi nenajde člověk, který bude schopen sepsat o tomto knihu, tak je umění literatury opravdu ztracené!“⁵⁹.

Řehoř se tedy chopil tohoto úkolu a rozhodl se popsat události, aby se zachovala památka dávné časy a na ty, jež zemřely. Vyslyšel volání lidu, a to i přes to, že jeho literární činnost nebyla nejlepší, jak ostatně sám říká.⁶⁰

Předtím, než se pustí do samotného sepisování těchto událostí, cítí se Řehoř povinen vyjádřit vlastní vyznání víry. Chtěl zdůraznit, že je katolického vyznání, neboť v říši bývalo jeden čas dominantní ariánské vyznání, což ovšem, jak víme, bylo označeno jako heretické učení. Řehoř učinil vyznání víry dle niceského koncilu, kterého v samotném prohlášení také zmínil a zdůraznil, že přijímá veškeré závěry tohoto koncilu.⁶¹

Řehořův styl psaní byl prostý. Snažil se zaznamenávat události ve vyváženém poměru těch dobrých a těch špatných.

První kniha začíná stvořením Adama a popisuje veškeré důležité starozákonní události, vývoj křesťanství, jak v Římské říši, tak i v Galii, až po smrt svatého Martina⁶², kterého později prohlásil král Chlodovech I. za patrona všech franských králů. Martin se po odložení vojenské kariéry, kterou si pro něj přál jeho otec, obrátil na víru a zatoužil po misionářském životě. Nejprve odcestoval do Poitiers, kde se nechal pokřtít a následně se zde učil u biskupa Hilária. Po dokončení studií se vydal na misi do rodné Panonie, kde po úspěšném obrácení své matky, narazil na odpor ariánského učení, a byl nucen opustit svůj

⁵⁹ TURONENSIS, Gregorius a Lewis THROPE. *The History of the Franks*. Great Britain: Penguin Classics, 1974. ISBN 0 14 044.295 2., str. 63.

⁶⁰ TURONENSIS, Gregorius a Lewis THROPE. *The History of the Franks*. Great Britain: Penguin Classics, 1974. ISBN 0 14 044.295 2., str. 63.

⁶¹ TURONENSIS, Gregorius a Lewis THROPE. *The History of the Franks*. Great Britain: Penguin Classics, 1974. ISBN 0 14 044.295 2., str. 67 – 69.

⁶² Sv. Martin (316 – 397) – biskup Tourský v letech 360 – 397. Dle SCHAUBER, Vera a SCHINDLER, Hanns Michael. *Rok se svatými*. Překlad Terezie Brichtová a Vojtěch Pola. Vyd. v KN 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. xxvi, 702 s. ISBN 80-7192-304-4.

domov. Roku 360 byl povolán zpátky do Poitiers, svým učitelem Hiláriem. Martin poté nedaleko Poitiers založil poustevnu, ze které se postupem času stal první klášter v Galii.⁶³

Martin umírá roku 397 ve vesnici Candes. Po jeho smrti vznikl spor o to, kde by mělo být uloženo jeho tělo, zdali v Poitiers, nebo v Toursu. Argumenty obou stran byly solidní a tak se občané z Toursu rozhodli, že tělo v noci unesou. Bůh stál na jejich straně, neboť seslal na poitierské hluboký spánek, a tak mohli Martinovo tělo v klidu odnést.⁶⁴

Nejvýznamnější události **druhé knihy** jsem nepřímou obsáhl v jiné části této práce⁶⁵. Zde jen opravdu krátce řeknu, že tato kniha popisuje činy prvního samostatného vládce všech sjednocených galských kmenů, krále Childericha. Po jeho smrti převzal vládu jeho syn, Chlodovech, který nastolil v říši řád pevnou rukou. Za jeho vlády taky došlo k oficiální christianizaci dle katolického vyznání. V Galii, respektive Franské říši, křesťanství bylo již dávno přítomno, jak víme z první knihy, nicméně celá říše žila v heretickém bludu ariánském. O christianizaci se významně zasadila i jeho manželka, královna Chrodichilda, která svého muže přesvědčila, aby opustil pohanskou víru a přijal Krista. Tato kniha je uzavřena smrtí krále Chlodovecha. Řehoř zde realisticky vykreslil postavu krále Chlodovecha, který se zasloužil o mnohé úspěchy ve jménu říše, ale také neopomněl zaznamenat krvavou cestu, bez které by Chlodovech nezajistil vládu své rodiny.

Třetí kniha začíná tím, že jsou ustanoveni nástupci krále Chlodovecha, jež jsou jeho čtyři synové: Theduerich, Chlodomer, Childebert a Chlothachar. Každý z nich spravoval část říše, po čase ale začaly říši trápit nájezdy cizích králů. Konflikt se nevyhýbal ani samotným bratrům, kteří začali usilovat o pozemky svých ostatních bratrů.

První ze synů Chlodovechových zemřel Chlodomer, který byl zabit ve válce s Burgundy. Po jeho smrti se jeho ženy ujal jeho bratr Chlothachar a děti se ujala jeho matka, královna Chrodichilda.⁶⁶ Králové říše byli schopni téměř všeho, jen aby si pro sebe ukořistili byť jen ždibek moci. Mezi takové činy patřilo například zavraždění svých

⁶³ SCHAUBER, Vera a SCHINDLER, Hanns Michael. *Rok se svatými*. Překlad Terezie Brichtová a Vojtěch Pola. Vyd. v KN 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. xxvi, 702 s. ISBN 80-7192-304-4., str. 580 – 581.

⁶⁴ HF I, XLVIII

⁶⁵ Viz Kapitola 1

⁶⁶ HF III, VI

synovců, potomky krále Chlodomera, jejichž život měli na svědomí Childebert a Chlothachar. Důvod byl zcela prostý. Childebertovi se zdálo, že synovci se těší velké královniny přízni a obával se, že by je mohla dosadit na trůn. Oba bratři si pak následně rozdělili pozůstatky království krále Chlodomera mezi sebe.⁶⁷

Dalším spor mezi bratry nastal, když se Childebert rozhodl se svým synovcem Theudebertem, že napadnou Chlothachara a zaberou jeho království. Tento konflikt však skončil stejně rychle, jak začal, neboť došlo zásahu shůry, který byl připisován sv. Martinu.⁶⁸

To jak se vztahy mezi bratry různili, lze spatřit na faktu, že nedlouho poté, co se Childebert snažil zabit Chlothachara, táhli společně na Hispánii, jež byla obsazena, a králové zde přišli k nemalému majetku.⁶⁹

Řehoř zaznamenával kromě těch mocenských příběhů i prosté události, jakož bylo například počasí. V poslední kapitole třetí knihy tak nalezneme zprávu, že zima tohoto roku byla opravdu krutá.⁷⁰

Zajímavostí celé knihy je to, že Řehoř zde explicitně neuzívá datum, ale ani prosté označení roku. Svoje počítání let počítá od významných událostí, jakož je například úmrtí krále Chlodovecha, úmrtí Krista a různých událostí.

Čtvrtá kniha nás spravuje o smrti královny Chrodichildy, která měla pro říši veliký přínos jak na poli světském, tak na poli církevním. Královna mnohdy byla schopna zklidnit emoce svých synů, čímž oddálila několik občanských válek. Královna se ale i hojně věnovala církevní obrodě říše, často pomáhala chudým a darovala nemalé obnosy církvi, společně s pozemky, na kterých mohly růst kláštery, kostely atp.⁷¹

Dokud žila královna, žádný ze synů králů se neodvážil šáhnout na církevní majetek. Po smrti královny matky však Chlothachar požadoval po kostelech, aby odváděly daně královské pokladnici. Mnoho biskupů, ač nerado, souhlasilo, ale až biskup Iniuriosus vystoupil proti králi se slovy „*Chceš-li Bohu vzít, což jeho jest, zbaví tě Hospodin tvého*

⁶⁷ HF III, XVIII

⁶⁸ HF III, XXVIII

⁶⁹ HF III, XXIX

⁷⁰ HF III, XXXVII

⁷¹ HF IV, I

*království, protože je nespravedlivé, aby se tvá sýpka naplňovala z dávek chudáků, které máš povinnost ze své sýpky živit!*⁷². Král se tohoto varování zalekl a urychleně upustil od tohoto plánu, a prosil biskupa o prominutí a o přízeň svatého Martina.⁷³

Pro budoucí chod říše byli velmi důležití synové krále Chlothachara, především Gunthramn, Sigibert, Chilperich a Charibert. Tito bratři mezi sebou často sváděli boje, které dokonce přerostly v občanskou válku. Z této čtveřice se nejvyššího věku dožil Gunthramn, který sváděl boje i se syny svých bratrů.⁷⁴

Další synové Chlodovecha, kteří našli smrt, byli nejdříve Childebert, kterého za nějaký čas následoval Chlothachar. Childebert jako jeden z mála zemřel vinnou chorobou, která jej upoutala na lůžko. Po jeho smrti si jeho království osvojil král Chlothachar, který pozůstalou rodinu po zesnulém bratrovi vyhnal.⁷⁵ Za nějaký čas poté umírá i Chlothachar, který podlehl horečce.⁷⁶ Jeho velké království je rozděleno, po menším konfliktu, mezi jeho, již zmíněné, syny. Charibert vládl království po Childebertovi z Paříže, Gunthramn vládl království Chlodomerovu z Orleansu, Sigibert vládl v Theuderichově království z Remeše a Chilperich zdědil království svého otce Chlothachara se sídlem v Soissons.⁷⁷

Následující knihy se zabývají vládou těchto čtyř bratrů, potažmo jejich synů.

To, že králové mezi sebou válčili, nebylo nikterak nezvyklé a nikoho to asi ani moc nepřekvapovalo. Největší šok přišel vždy, kdy se králové obrátili proti svému vlastnímu národu, a drancovali ve své vlastní říši. Jedním z prvních, kdo se obrátil takto proti svému národu, byl Theudebert, syn Chilperichův. Chilperich poslal svého syna dobýt království svého bratra Sigiberta, jmenovitě se mu povedlo válkou zpustošit Toursy a Poitiers. Tyto oblasti zpustošil, ale pak svůj zrak obrátil na další města, jako bylo např. Limoges. Řehoř tyto hrůzné činy samozřejmě zaznamenal a popsal je následovně: *„Podpaloval kostely, loupil bohoslužebné nářadí, vraždil duchovní, mužské kláštery rozvalil, ženské zhanobil, rozséval jen a jen zkázu. A byl v tom čase po kostelích ještě horší nárek než za časů*

⁷² HF IV, II

⁷³ HF IV, II

⁷⁴ HF IV, III

⁷⁵ HF IV, XX

⁷⁶ HF IV, XXI

⁷⁷ HF IV, XXII

*pronásledování Diokleciánova*⁷⁸. Toto však nebyl zdaleka poslední útok na církevní budovy, které se v dějinách, obsažených v Řehořových dějinách, vyskytl.

Život krále Sigiberta nechala ukončit královna Fredegunda⁷⁹, která sehrála nemalou roli v pozdějších dějinách. Tato žena se do dějin zapsala spíš negativně, neboť se pokusila o mnoho úkladných vražd bratrů, ale i synů svého manžela. Po smrti krále Sigiberta přebral jeho místo Childebert⁸⁰.

Pátá kniha začíná událostmi po smrti krále Sigiberta, jehož nástupcem byl, výše zmíněn, Childebert, kterému ale v době korunovace bylo teprve pět let. Situace využil Chilperich, který uzurpoval království svého synovce, jeho matku, královnu Brunichildu vyhostil.⁸¹

Na negativní situaci, se našla i nějaká pozitivní, která měla přínos především pro církev. Biskupu Avitovi se povedlo obrátit na víru několik stovek židů. Tato událost však neprobíhala tak hladce, jak by se očekávalo. Biskup často promlouval k židům, aby opustili od Mojžíšova zákona a uvěřili v Krista. Nejdříve přišel za Avitem jeden žid, který se rozhodl pro křest, ale když kráčel ke křtu, napadla jej skupinka ostatních židů a pošpinili jeho bílý šat. Dav chtěl viníka zlynčovat, ale biskup jim to nedovolil. Následujícího dne biskup promluvil k židům, řka: *„Já vás nenutím silou, abyste vyznávali Syna božího; ale jenom jej zvěstují a sypu do vašich srdcí sůl moudrosti. Neboť jsem pastýř nad ovečkami Páně ustanovený. A o vás řekl onen pravý Pastýř, který podstoupil pro nás muka, že má i jiné ovce, které nejsou z jeho stáda, a že je musí přivést zpátky, aby bylo jedno stádo a jeden pastýř. A proto chcete-li věřit jako já, buďte jedno stád, která já střežím. Jestli však nechcete, opusťte toto místo!*“⁸².

Řehoř zaznamenal i spoustu zázračných znamení, které se v průběhu jeho života vyjevila v různých podobách. Mezi takové jevy patřily převážně výjevy na obloze. *„Neboť uprostřed luny bylo vidět jasně planoucí hvězdu a také zdola a shora se v blízkosti luny*

⁷⁸ HF IV, XLVIII

⁷⁹ Manželka krále Chilpericha

⁸⁰ HF IV, LI

⁸¹ HF V, I

⁸² HF V, XI

ukázaly další hvězdy“⁸³ Jak sám Řehoř říká, byly situace, kdy významy těchto událostí zůstaly ukryty.

Pozornost věnoval i okolním státům, převážně ale vždy z hlediska církevního. Spravuje nás tedy např. o pronásledování křesťanů v Hispánii. Pronásledování odstartovala královna Goisvintha, manželka krále Lueuvigilda. Mnoho křesťanů přišlo o domovy, bylo vyhnáno, zemřelo mučednickou smrtí a bylo vězněno. Ovšem na boží odplatu utiskování lidé nečekali dlouho, neboť Bůh potrestal královnu slepotou na jedno oko.⁸⁴

Situace říšského církevního života, přesněji učení, byla pozdvižena příčiněním krále Chilpericha, který se rozhodl sepsat teologické dílo, kde zastával názor, že by Bůh neměl být pojmenováván osobou, jakožto běžný člověk, neb je to nedůstojné. Tento spis dal nejprve přečíst samotnému Řehořovi, který jej odmítl, a následně se jej snažil poučit o tom, proč je to tak správné. Král jej odmítl a spis dal přečíst jinému biskupovi, konkrétně Salviu z Albi, který jej po vyslechnutí odmítl ještě razantněji, než předtím Řehoř. Král, ačkoliv nerad, nakonec od tohoto pošetilého upustil.⁸⁵

Šestá kniha dále sleduje život krále Chilpericha, který podnikl několik válečných tažení. Jedním z cílů takového tažení byla krajina Bourges, které měl ve správě jeho bratr Gunthramn.⁸⁶

Dříve téhož roku byla vyloupena bazilika svaté Martina. Dva lupiče, kterým se povedlo z Toursu utéct do Bordeaux, stihl nakonec ale boží trest, neboť jeden z nich zabil toho druhého. Jejich zločin ale tímto konfliktem vyšel najevo a lup byl navrácen. Když přivedli před krále Chilpericha zbylého lupiče, Řehoř se jej zastal, aby jej nezabíjel, protože lup byl navrácen, tudíž nebylo žalobce. Král jeho prosbu vyslyšel a daroval zloději život. Zbylé věci, které chyběly, byly posléze nalezeny a navráceny do baziliky.⁸⁷

V jednadvacátém roku vlády krále Chilpericha se objevilo několik zlých znamení, která byla předvěstí několika katastrof. Mezi taková pařila například událost z pařížského

⁸³ HF V, XXIII

⁸⁴ HF V, XXXVIII

⁸⁵ HF V, XLIV

⁸⁶ HF VI, XII

⁸⁷ HF VI, X

kraje, kde přšla krev z nebes. Mezi lidmi vypukla nákaza, která se šířila velmi rychle. Ve městě Narbonne dokonce vypukl dýmějový mor.⁸⁸

Král Chilperich se osobně zasadil i o pokřtění mnoha židů. I když ne všichni přijali Krista do svého srdce, neboť spousta jich přijala víru jen na oko a následně se vrátila ke své staré „pověře“. Král měl však problém s jedním židem jménem Prisca, kterého k víře nemohl přinutit domluvou, tak jej vsadil do vězení, že jej donutí silou. Priscovi se ale pomocí lsti povedlo z vězení dostat, narazil na pokřtěného žida Pathira, který jej poté, co měli mezi sebou spor, s kumpány zabil. Když se to král dozvěděl, nařídil, že jeho lidé mají kumpány zabít, ale Pathira nechat žít a umožnit mu odchod do jiného království. Pathir byl avšak za několik dnů dostihnout Priscovými příbuznými a byl zavražděn.⁸⁹

Jak se dozvíme z následujícího příběhu, oběťmi vražd se nestávali jen králové a nepohodlní lidé, ale také církevní představení. Násilnou smrtí zemřel například opat Lupentius z Javols, který byl křivě obviněný hrabětem Innocentiem z toho, že urazil na cti královnu Brunichildu. Když jej vyslechli, a ukázalo se, že se opat ničím neprovinil, pustili ho. Na cestě zpět jej ale přepadl již zmíněný hrabě a podrobil ho tvrdému mučení. Opět ho pustili na svobodu, ale poté ho opět dopadli a zabili jej. Odsekli mu hlavu, kterou uložili do koženého vaku a společně s tělem jej hodili do řeky. Zanedlouho tělo objevili pastýři, ale bez hlavy nemohli určit, kdo je oběť. Při přípravě pohřbu však přiletěl orel, který z řeky vylovil hlavu a donesl ji k bezhlavému tělu, a lidé tak zjistili, kdo je obětí.⁹⁰ Viník tohoto činu zůstal nepotrestaný, neboť Řehoř se ani nezmiňuje o nějakém případu vyšetřování.

Kniha je uzavřena smrtí krále Chilpericha, který byl zabit při příjezdu z lovu. Chilperich byl vnímán jako velmi negativní král, neboť jeho život byl naplněn zlem a ostatním způsoboval bolest. Řehoř jej dokonce označil Nerem a Herodem tehdejší doby. Král často negativně mluvil o církvi, biskupové byli neustále terčem posměchu. Církev označoval jako viníka toho, že v královské pokladnici je prázdno, neboť všechny výdaje se dávají na kostely.

Od **sedmé knihy** se jednou z hlavních postav stává král Gunthramn, který do té doby působil na dění v říši spíše okrajově. Mezi nejzávažnější události sedmé knihy lze považovat občanskou válku, která vypukla, mezi obyvateli Tours. Na jedné straně

⁸⁸ HF VI, XIV

⁸⁹ HF VI, XVII

⁹⁰ HF VI, XXXVII

konfliktu stál Sichar a na druhé Austregisil. Konflikt se rozpoutal při oslavě svátosti Narození Páně, kdy Sicharův sluha, šel pozvat ostatní lidi na oslavu, tak jej jeden z pozvaných zabil. Když se to Sichar dozvěděl, ozbrojil se a vytáhl na Austregisila, který se připravil bránit. Když se obě skupiny potkaly, rozbouřila se krvavá šarvátka, z které Sichar utekl. Austregisila, když viděl, že Sichar utekl, vyloupil jeho stavení, sluhy pobil a odtáhl s kořistí. Austregisila byl za svůj čin odsouzen. Sichar se za pár dní vrátil zpět do města, a když zjistil, co se stalo a kde se ukrývá jeho majetek, vyrazil a pobil rodinu Auna, který ten poklad ukrýval. K řešení této krvavé situace byl nakonec přizván samotný Řehoř, který situaci uklidnil tím, že Sichara nechal jít živého, ale musel odškodnit postiženou stranu. Po tomto slyšení, se Sichar vypravil na cestu do Poitiers, ale cestou byl zraněn. Po Tourse se roznesla zpráva, že byl Sichar zabit a když se to doslechla pozůstalá rodina od Auna, v čele s Chramnesindem, vyloupili Sicharovo stavení, služebnictvo pobili a s penězi odešli. Následoval další, tentokrát již poslední soud, který se vypořádal s oběma stranami a donutil obě strany, aby se zapříisahaly, že další konflikt již nikdy nebude.⁹¹

Tato občanská válka ukončila sedmou knihu Řehořových dějin.

Osmou knihu nám otvírá záznam o přicestování krále Gunthramna do Orleansu. Tuto zastávku vykonal po navštívení Paříže, kde se účastnil křtu syna svého zesnulého bratra Chilpericha, Chlothara. Poté se zastavil v již zmiňovaném Orleansu, kde se zúčastnil oslav na den svatého Martina.⁹²

V průběhu osmé knihy Řehoř často zaznamenává znamení, která se objevila na obloze. Víceméně všechna zmíněná znamení ale nebyla nikterak vysvětlena, ale jak Řehoř uvádí, vždy si tato znamení vysvětlovali jako předzvěst něčeho špatného.

Hlavní události započínají zprávou o tom, jak chtěla královna Fredegunda zavraždit krále Childeberta. Motiv tohoto aktu zůstal ovšem skrytý a k údivu je i to, že královna za tento akt nebyla nijak potrestána.⁹³ Jak již víme, nebyl to první atentát, o který se pokusila, nicméně byl to první, který jí nevyšel a byla i prozrazena.

Král Gunthramn se rozhodl pro válečnou kampaň do Hispánie. Svolal velkou armádu ze všech koutů říše a vydal se směrem k Septimánii. Spolu s ním se vydaly o

⁹¹ HF VII, XLVII

⁹² HF VIII, I

⁹³ HF VII, XXIX

ostatní národy, které žily na druhých stranách řek Saony, Rhony a Seiny. Tyto národy vytvořily druhou armádu a táhli směrem k Nimes. Jejich cesta je ale těžce lemovaná krví, neboť drancovali, zabíjeli duchovní a plenili, co jim přišlo do cesty. Armáda se poté vydala k městu Carcassone, které oblehla. Zde ale narazili vojáci na silný odpor, a po zabití jednoho z jejich velitelů se dali na útěk. Ti co přežili masakr u Carcassone, byli po cestě nazpět přepadeni těmi městy, které cestou na Carcassone vyplenili. Z této armády zůstal na živu málokdo. Neúspěšné tažení si vybíjeli vojáci nadále na svých krajanech, neboť i na cestě zpátky pokračovali v rabování, ničení a zabíjení, světských i církevních lidí.⁹⁴

Gunthramn byl výsledkem celé kampaně velice zdrcen, především kvůli chování armády a zkázou, kterou armáda napáchala. Nechal si svolat všechny velitele své armády a požadoval po nich vysvětlení. „*Jak můžeme dnes dosáhnout vítězství, když nedbáme na to, co činili naši otcové? Ti stavěli kostely, všechnu naději skládali v Boha, ctili mučedníky, v úctě měli kněze, a proto slavili vítězství a díky boží pomoci často svými meči a štíty poráželi nepřátelské národy! My však nejenže se Boha nebojíme, ale pustošíme i jeho svatyně, sluhy boží pobíjíme, ba dokonce i ostatky svatých vystavujeme posměchu a ničíme. Nelze přece dosáhnout vítězství tam, kde se páchá něco takého!*“⁹⁵ Velitelé se však bránili následovně: „*... Nikdo se nebojí krále, nikdo nemá v úctě vévodu, nikdo hraběte! A jestli se to snad někomu nelíbí a pokouší se o nápravu, abyste dlouho živ byl, je z toho mezi lidmi hned vzpoura, je z toho hned vzbouření.*“⁹⁶ Král jim na to však namítl: „*Kdo jedná spravedlivě, ať žije, kdo však pohrdá zákonem a našimi rozkazy, ať zhyne, aby nás již nadále nepronásledovala tato hanba!*“⁹⁷.

Po těchto rozhovorech přinesl posel velmi naléhavou zprávu, ve které stálo, že hispánský princ Rekkared, vytáhl z Hispánie a dobyl franskou pevnost Cabaret, vyplenil toulouský kraj, lid zotročil a usadil se ve městě Nimes⁹⁸.

Hispánie se pokoušela několikrát uzavřít mír, jak s králem Gunthramnem, tak i s králem Childebertem, ovšem vždy bez úspěchu⁹⁹. Mír se snažil vyjednat tehdejší král Leuvigild, neboť jeho syn, Rekkared neustále útočil na franskou říši¹⁰⁰.

⁹⁴ HF VIII, XXX

⁹⁵ HF VIII, XXX

⁹⁶ HF VIII, XXX

⁹⁷ HF VIII, XXX

⁹⁸ HF VIII, XXX

Závěrečné kapitoly nás spravují o neustálých snahách o uzavření míru mezi Franskou říší a Hispánií, ovšem nadále bez úspěchu¹⁰¹.

Poslední záznam z knihy je věnován informaci o smrti hispánského krále Leuwigilda a následném korunování Rekkareda za nového hispánského krále.¹⁰²

Začátkem **deváté knihy** se dovídáme, že novému králi Hispánie Rekkaredovi se povedlo dosáhnout aspoň polovičního míru, neboť nepolevil ve snahách a uzavřel mír alespoň s králem Childebertem. Král Gunthramn k Hispánii neustále zastával negativní postoj a o smíru nechtěl nic slyšet.¹⁰³

Najdeme zde i zaznamenané velké spiknutí proti králi Childebertovi, od kterého byla zapletena i část jeho rodiny. Hlavou tohoto spiknutí byl vévoda Rauching, který komplot dohodl s předáky Chlotharovi říše. Při odstranění krále Childeberta, chtěl využít i jeho syna Theudeberta, s kterým by si po odstranění krále rozdělil území. Jeho další dva komplici, Ursio a Bertefred by pak připravili o život krále Gunthramna a jeho království by si rozdělili mezi sebe. Toto spiknutí bylo však zavčasu odhaleno a jako první zaplatil životem Rauching. Když se totiž král Childebert o celém spiknutí dozvěděl, nechal si hraběte předvolat, aby celou záležitost řádně prošetřil. Poté, co Rauchinga shledal jako vinným, nařídil konfiskaci jeho majetku a Rauchinga propustil. Při odchodu jej ale popadli dva strážníci, kteří jej povalili ze schodů, a jak vévoda ležel na zemi, přiskočili vojáci, a dle rozkazu, Rauchinga na místě popravili. Když se Ursio a Bertefred dozvěděli o smrti vévody, opevnili se na tvrzi Woevre.¹⁰⁴

Po setkání obou králů, které mělo za výsledek uzavření mírových smluv¹⁰⁵, vydal se král Childebert s vojskem ke tvrzi Woevre, aby se vypořádal se zbylými zrádci Ursiem a Bertefredem. Královo vojsko poté zaútočilo na tvrz a v prvotní potyčce se jim povedlo zabít Ursia, který již vyčerpán zabíjením neměl dost sil na obranu. Bertefred v zápalu bitvy unikl a schoval se v církevním domě místního biskupa, který se jej snažil ochránit před vojáky. Ti si ale našli cestu do domu přes střechu, a následně v biskupově domě jej ubili,

⁹⁹ HF VIII, XXV a XXXVIII

¹⁰⁰ HF VIII, XXXVIII

¹⁰¹ HF VIII, XLV

¹⁰² HF VIII, XLVI

¹⁰³ HF IX, I

¹⁰⁴ HF IX, IX

¹⁰⁵ HF IX, XI

spolu s jeho sluhý. Biskup byl z tohoto činu velice v šoku, především proto, že byl poskvrněn jeho dům krví.¹⁰⁶

I Hispánie si prošla změnou, neboť král Rekkared se rozhodl přijmout křest¹⁰⁷, což následně využil i při jednání s Franskou říší. Mír měl být nově posílen i bratrskou láskou ve víře v Kristu. Král Gunthramn jej, již ze zvyku, odmítl. Zatímco králi Childebertovi se nabídka zamlouvala, neboť mu král Rekkared nabídl, že si vezme za ženu jeho dceru či sestru Chlodosinda, aby závazek byl o to silnější. Avšak vyslancům sdělil, že se nejprve musí poradit se svým strýcem, králem Gunthramnem, neboť tato záležitost je vskutku důležitá.¹⁰⁸

Mezi králi pak vypukl spor o podíl ve městě Senlis, který byl na příkaz krále Childeberta, vyslán řešit Řehoř. Dalším bodem jednáním bylo i uzavření již zmiňovaném míru mezi Rekkaredem, který chtěl královu sestru za ženu. Zprvu byl Gunthramn silně proti, ale poté byl obměkčen a svolil pouze pod podmínkou, že Childebert dodrží svoji část smlouvy, ohledně města Senlis. Dále pak poprosili krále o poskytnutí vojenské pomoci Rekkaredovi, který si přál urovnat situaci s Langobardama, kteří terorizovali Itálii. To král ale razantně odmítnul. Nechtěl vyslat svoje vojáky na jistou smrt, neboť tou dobou v Itálii řádil mor.¹⁰⁹

Langobardi se ale také obrátili na krále Childeberta, a žádali jeho pomoc. Také přišli s nabídkou míru, jakož to učinil Rekkared, i žádali o ruku sestry krále. Childebert jim to slíbil, přijal dary, ale poté přišli Rekkaredovi poslové, kteří zase žádali pomoc proti Langobardům. Vzhledem k tomu, že to byli již nyní všichni katolíci, rozhodl se král Childebert vytáhnout proti Langobardům, což ovšem dopadlo velice katastrofálně, neboť franská armáda byla poražena tak velkým způsobem, jako nikdy předtím.¹¹⁰

Za nějaký čas se král Childebert rozhodl pro odvetu s Langobardy a po složení velké armády se vydal na tažení do Itálie. Když se o tom dozvěděli Langobardi, vyslali velvyslance ke králi, kteří mu nabízeli smír a nabízeli se jakožto vazalové krále, čili že mu budou platit tribut a budou mu ku pomoci při jakémkoliv vojenském tažení. Když toto

¹⁰⁶ HF IX, XII

¹⁰⁷ HF IX, XV

¹⁰⁸ HF IX, XVI

¹⁰⁹ HF IX, XX

¹¹⁰ HF IX, XXV

Childebert uslyšel, vydal se poradit se svým strýcem, který mu doporučil, aby tuto nabídku přijal. Když král Childebert vyslal poselstvo k Langobardům, aby potvrdili smlouvu, Langobardi však nic nepotvrdili.¹¹¹

Král Gunthramn se rozhodl pro opětovnou kampaň proti Gótům, a vytáhl na město Septimanie. Tato kampaň však končí neúspěšně, mnoho franských životů je ztraceno¹¹². Gunthramna výsledek kampaně přirozeně nepotěšil a vyhlásil i nepřátelství svému synovci, který měl nadále aktivní mír a podporu s Góty. Gunthramn si také domyslel, že Childebert vyslal svého syna Theudebera do Soissons, aby poté táhl na Paříž s cílem zbavit Gunthramna jeho království. Ovšem toto obvinění se ukázalo jako nepravdivé a následně došlo i k ukončení sporu mezi oběma králi.¹¹³

Childebert později Theudeberta do Soissons skutečně vyslal, ale až na žádost místních obyvatel, aby jim král dal nějakého syna za vladaře, a tak se král rozhodl, že do Soissons vyšle Theudeberta.¹¹⁴

V závěru knihy je záznam o skandálu, který se přihodil v klášteře v Poitiers, který měly na svědomí dvě řádové sestry, Chrodiolda a Basina. Chrodiolda se prohlásila za dceru již zemřelého krále Chariberta. Obvinila abatyši Leuveru ze zločinu špatného zacházení, s cílem ji sesadit a plánovala později zaujmout její místo jako matka představená kláštera. Nejprve se případu chopil Řehoř, který se vše pokoušel vyřešit tak, aby to nepřitahovalo moc pozornosti. Chrodioldě se však takovéto řešení nelíbilo a chtěla to řešit se „svými královskými příbuznými“.¹¹⁵

Tímto případem se tedy nakonec nezabývala jen církev, ale i nakonec se do případu vložil král Childebert. Tento příběh se uzavřel až v desáté knize, nyní však předběhnu události a dokončím jej. Po dlouhé době souzení a přezkoumávání situace došlo k následujícímu: nejdříve byly obě sestry vyloučeny z církevního života¹¹⁶, ale po nějakém

¹¹¹ HF IX, XXIX

¹¹² HF IX, XXXI

¹¹³ HF IX, XXXII

¹¹⁴ HF IX, XXXVI

¹¹⁵ HF IX, XXXIX

¹¹⁶ HF X, XVII

času jim bylo nabídnuto, aby se opět připojily k církvi. Tuto nabídku přijaly obě, avšak do kláštera v Poitiers se vrátila jen Basina, kdežto Chrodiela si zvolila život mimo klášter.¹¹⁷

Desátá kniha nás spravuje o dalším vojenském tažení do Itálie, které podnikl král Childebert se stejným cílem, jako kdysi. Zbavit ji Langobardů. Král zformoval velkou armádu v čele s dvaceti vévody. Tato armáda ovšem začala plenit franská města, cestou k Italským hranicím. Důvod pro tato plnění? Žádný. Když se armáda dostala na území Langobardů, k žádnému otevřenému konfliktu však nedošlo. Cesty byly prázdné a tak měla armáda klidný průchod až k městu Milán. Langobardi zvolili partyzánský způsob boje a čas od času pobili výzvědné jednotky franské armády. Armáda po dobu třech měsíců bloudila Itálií, zabírala pevnosti, získávala věrnost zabraných území, ale nadále nedošlo k žádnému střetu. Nakonec langobardský král Aptachar vyslal poselstvo ke králi Gunthramnovi a nabízel, že se stanou spojenci, kteří si budou pomáhat a že jejich aliance zastraší mnohé nepřátelé. Mezitím do tohoto vyjednávání přišli jiní langobardští poslové, kteří přinášeli zprávu, že král Apachar zemřel a Langobardi mají nového krále, Pauluse, který ale nadále slíbí již uvedené nabídky. Král Gunthramn vyslal posla ke svému synovci, který nakonec přijal podmínky.¹¹⁸

Dále je v knize zaznamenáno pokračování sporu o skandálu v klášteře v Poitiers, které jsme ale již uzavřeli v rámci deváté knihy.

Patnáctého roku vlády krále Childeberta byl na něj spáchán další atentát, opět neúspěšný, neboť vrah se prozradil ještě před pokusem o zabití krále. Při následném mučení vrah vyzradil všechna jména kompliců, kteří byli následně pochyťáni. Mnoho z nich si v cele vzalo vlastní život. Nikdo z nich však nevyzradil jméno toho, kdo si objednal vraždu Childeberta.¹¹⁹

Řehoř zaznamenal i dohru případu spiknutí vévody Rauchinga. Jeden z jeho bývalých maršálků byl uvězněn a neustále mučen. Při krutém mučení se zpětně přiznal k účasti na smrti krále Chilpericha, ale také udal biskupa Aegidia, jež byl tehdy zapleten do spiknutí, proti králi Childebertovi. Toto obvinění se po velikém šetření ukázalo jako pravdivé, a biskup Aegidia byl zbaven církevního úřadu a následně vyhoštěn z města.

¹¹⁷ HF X, XX

¹¹⁸ HF X, III

¹¹⁹ HF X, XVIII

Veškeré finance, co byly nalezeny u něj doma, až na ty, které získal neprávem, zůstaly k dispozici novému biskupovi, kterým byl Romulf.¹²⁰

Zajímavým příběhem, který se Řehoř rozhodnul zvěčnit, je příběh muže, který se vydával za Krista. Galii tou dobou často sužovali různé druhy morů. Jak psal Řehoř, byly to předzvěsti špatných časů: „*Budou hladové a morové rány... povstanou falešní Kristové a falešní proroci a budou činit divy a zázraky...*“¹²¹. Na základě Markova evangelia, se za falešného Krista vydával jakýsi muž z bourgského kraje, dle vlastního vyprávění, byl napaden muškami a dva roky bloudil smyslů zbavený po lese. Na základě této události, vydal se falešný Kristus směrem k městu Javols. Přibral k sobě ženu, které začal říkat Marie a začal uzdravovat lid. Za uzdravení si říkal peníze, které, alespoň z části, dával potřebným a chudým. Povedlo se mu nakonec získat až na tři tisíce následovníku, mezi nimiž byli i někteří biskupové, kteří podlehlí tomuto bludaři. Situace se vyostřila až do takové míry, že vyhlásil válku těm, kteří v něj nevěří. Život tohoto člověka nakonec ukončil jeden z vyslaných mužů nejmenovaného biskupa, který chtěl zjistit, co tento člověk sleduje svým chováním. Po smrti tohoto „Antikrista“ se jeho následovníci rozutekli, Marie byla mučena. Na mučidlech vyhradila jeho šarlatánské praktiky¹²²

Závěrem celé knihy nás Řehoř opět spravuje o počasí, které panovalo především na území Tours. Bylo veliké sucho, které zapříčinilo uschnutí veškerých pastvin, městem se nesl mor, což bylo osudné pro dobytek, neboť jej také zachvátil.¹²³

Poslední kapitola je věnována výpisu všech biskupů, kteří seděli na stolci v Toursu.¹²⁴

Celé dílo bylo dopsáno v jednadvacátém roce tourského biskupství. Celkové roky, které toto dílo pokrývá, jsem uvedl již výše v rámci životopisu svatého Řehoře z Tours.

¹²⁰ HF X, XIX

¹²¹ Mk 13, 22

¹²² HF X, XXV

¹²³ HF X, XXX

¹²⁴ HF X, XXXI

2. Řím

2.1 Oponenti křesťanské pravdy

Jak křesťanství nabývalo na oblibě, tou samou měrou rostl i odpor vůči nim. Tento odpor lze rozlišit dvě skupiny vztahu, vztah prostého lidu a křesťanů, a vztah římských intelektuálů a křesťanů.

Prostý lid čerpal své informace pouze z doslechu, neměli tudíž žádné relevantní zdroje, které by explicitně uváděly, že křesťanství je nějaký „hrozný kult“. Lid byl již od počátku velmi povrchní a ani se nesnažili získat si nějaké informace o novém náboženství, které se šířilo nejen ulicemi Říma, ale celou říší. Křesťanství se v počátku svého působení na venek silně podobalo, do jisté míry již etablovanému judaismu, který ale také nebyl ušetřen posměchu od pohanů, a ty vtipy, lépe řečeno urážky, co používali k urážení jich, začali používat nově i na křesťany. Říkalo se, že židé, potažmo tedy i křesťané, uctívají oslí hlavu, někdy se však i říkalo, že se klaní přirození jejich představeného. Ke vzniku takovýchto pověr stačilo pramálo. Křesťané na rozdíl od pohanů neměli veřejný oltář, kde by mohli uctívat svého Boha a vzhledem k příkázání, nemohli mít ani nějakou podobiznu, či sošku, kterou by mohli uctívat, na rozdíl od pohanů.¹²⁵ Pohané avšak neměli jen nepravdivé domněnky, za jednu z mála základních znalostí, co o křesťanech měli, zní následovně: *„Jinak se vědělo, že ctí jakéhosi ukřižovaného, že čekají na příští říši – představovanou ovšem v politickém pouze smyslu – že čekají z mrtvých vstání, na poslední soud nad světem, na jeho spálení a věčné tresty...“*¹²⁶

Těchto lidových pomluv a mylných interpretací některých zvyků existovalo samozřejmě více, pro účely této práce stačí tato názorná ukázka. Neboť skutečný boj začal tehdy, když se do tohoto konfliktu vložila římská elita, představována filosofy, kteří se snažili popírat křesťanskou pravdu a zdiskreditovat ji v konfrontaci s antickou filosofií. Římská elita, si byla vědoma zvyšujícího růstu křesťanství a obávala se jeho vlivu na lid, což by, jak si představovali, vedlo kupříkladu k oslabení císařské moci, neboť jak je známo, po smrti císaře Augusta, který byl prohlášen za boha, byl nově císař považován jako bůh a následně i náležitě uctíván.

¹²⁵FELIX, Minucius. *Oktavius*. Praha: Ladislav Kuncič, 1940. Prsten, edice krásných knih., str. 30.

¹²⁶KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 427.

Cílem filosofů bylo odhalit zločin, které křesťanství reprezentuje. Jejich práce se de facto moc nelišila od povídaček, které se šířily mezi prostým lidem. Většinou opět šlo o hanobení křesťanství a jeho učení. Jedním z těchto filosofů, které představím, byl Marcus Kornelius Fronto¹²⁷, který se zaměřil na hanobení o jejich nestydatých hodech. Lid žil v představě, že křesťané rituálně zavraždili novorozené dítě, a tato vražda následně přešla v hody, kdy se konzumovala nejen krev oběti, ale její tělo bylo roztrháno a snědono.¹²⁸

Tyto útoky měly do jistého momentu pouze podobu krátkého literárního úkonu, nebo formu veřejného proslovu. Změna přichází s samosatským Lucianem¹²⁹, syrský sofista, který svým dílem *Smrti Peregrinově*, seznamuje římskou společnost s křesťanstvím. Cílem tohoto díla bylo zesměšnit novou víru. Toto dílo vypráví život Peregrina. „*V mladších letech Peregrinus dostal se ke křesťanům. Sotva dospěl v jinocha, dopustil se cizoložství, zneužíval krásného hochu, a pak zardousil i svého šedesátiletého otce; tu pak, vyvržen ze světa, přišel na svých cestách v Palestýně ke křesťanům a jejich divné moudrosti. V brzku vyšinul se tak velice, že i své učitele, kněze a znalce Písma předčil jako děti. Takto se povzněl k jejich nejvyšším úřadům, vykládal jejich spisy, napsal sám spoustu spisů, takže v něm křesťané konečně viděli vyšší bytost a ve shodě se zbožněním známého, v Palestýně ukřížovaného maga, jenž první dal světu tyto nové mystérie, učinili jej svým představeným. Byv zajat od vrchnosti, dospěl tak vrcholu nejen své slávy, nýbrž i dobrodružné ctižádosti. Křesťané zkusili vše, aby jej osvobodili; když se to nezdařilo, ale alespoň oň pečovaly od časného jitra ve vězení stařenky, vdovy, mladí sirotkové, a nejváženější křesťané odplatili strážce, aby alespoň v noci mohli strávit ve čtení a svatých hodech s milým Peregrinem, druhým Sokratem. Ba i z některých měst maloasijských přišli vyslanci obcí, aby jej těšili, aby pomohli a aby jej před soudem zastupovali. A tak se tomuto člověku vězení stalo teprve nejbohatším zdrojem příjmů. Neboť to jest způsob křesťanů: neuvěřitelně rychle jsou všude po ruce, běží-li o záležitosti*

¹²⁷ Římský řečník (95 – 166), jeho dílo, zaměřené proti křesťanům nese název *Proti křesťanům*. Dle BRITANNICA, The Editors of Encyclopaedia. Marcus Cornelius Fronto. *Encyclopedia Britannica* [online]. 22. 5. 2021 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Marcus-Cornelius-Fronto>

¹²⁸ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 428 – 429.

¹²⁹ Řecký sofista syrského původu (120-180). Dle BRITANNICA, The Editors of Encyclopaedia. Lucian. *Encyclopedia Britannica* [online]. 1. 1. 2021 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Lucian>

*církve; tu se nešetří ani námahy ani nákladu. Věc ta souvisí s jejich učením. Ubozí ti lidé si namluvili, že jsou tělem i duší nesmrtelní a že žijí na věky. Pročež pohrdají i smrtí a mnozí ji vyhledávají. Také jim již jejich nejvznešenější zákonodárce vštípl mínění, že všichni navzájem jsou bratřími, jakmile jen přestoupili, tj. jakmile jen zapřeli řecké bohy a odhodlali se ctíti ukřižovaného sofistu a jeho předpisy. Proto pohrdají také všemi zevnějšími statky a mají je ve společném vlastnictví. Samá to učení, jež přijali jen věčité, beze zkoušky a bez důkazu; učení, jež se stává kořistí každého chytrého podvodníka, jenž zbohatnuv z jejich, prostodušnosti, táhne pak se smíchem dále. Také Peregrinus je brzy opět opustil, když prefekt syrský, muž filosoficky vzdělaný, dosti záhy poznal, že má před sebou blázna, jehož marnivost by byla nadmíru uspokojena, kdyby byl odsouzen k smrti. Neuznal ho ani hodným trestu a propustil jej. Jeho křesťanská dráha byla tím v podstatě již skončena... brzo na to, prohřešiv se proti předpisům o pokrmech, byl vyloučen z církve... Dráha jeho byla ukončena oním zvláštním sebeupálením; bylo to důstojné pokračování jeho křesťanských přemrštěností.*¹³⁰

Z tohoto díla vyplývá, že smysl křesťanství Lucianovi zcela uniká. Vůbec se nesnaží o pochopení této nové víry, ale důsledně rozebírá to, co jemu a zajisté i ostatním obyvatelům říše, přišlo zcela nepochopitelné. Aby toho nebylo málo, uvádí, jaký druh člověka, jako byl Peregrinus, se může stát jejich představeným. Ze všeho nejvíce ale Lucianus kritizuje slepou víru, jež je vlastní všem křesťanům. Dle Luciana „*tato víra je vydává klamu každého kejklíře a spekulaci každého hrabivce*“¹³¹. A jak byl Peregrinus v jeho díle odsouzen jako blázen, tak Lucianus považuje všechny křesťany.

Nejdůležitějším dílem, jehož záměrem bylo již porážet, vyvracet křesťanskou pravdu, neslo název *Aléthis logos* jehož autorem je Celsus. Tento spis se nám zachoval, ačkoliv pouze jako součást jiného díla, které sepsal Origenes, jež nese název *Contra Celsum*. V tomto díle najdeme dokonalý přepis Celsova díla. Období vzniku spisu *Aléthes logos* je nejisté, ale dle Kleima, ho zařazujeme do období vlády císaře Marca Aurelia, neboť knihou se nesou jasné odkazy na pronásledování za jeho vlády. Dle Origena sepsal

¹³⁰ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 455 – 456.

¹³¹ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 456.

Celsus až na tři další spisy, ale jejich existenci ale nelze jednoznačně prokázat, neboť se s nimi nikdy neshledal.¹³²

O Celsovi lze říci, že byl velice vzdělaný, filosoficky velmi dobře založený a měl veliký přehled o všech možných náboženstvích, které se v říši vyskytovali. Zejména se zabýval pohanskými, židovskými, a v neposlední řadě i křesťanskými kultury, které nejen studoval, ale také vedl diskuze se zástupci daných kultů, které často skončily hádkou.¹³³

Aléthés logos je rozdělené na tři části. V první části je na křesťanství útočeno všemožnými způsoby, druhá část se zabývá přímo vyvracováním víry a v poslední části se autor pokouší o obrácení lidí. Druhá část je stěžejní, neboť tu jedinou se rozhodl Origenes zachovat, a zabývat se jí ve svém díle. Vyvrácení je vedeno trojí cestou. Nejprve je představeno vyvrácení stanoviskem židovským, následně navazuje vyvrácení stanoviskem filosofickým a vše je zakončeno pohledem z dějin filosofie.¹³⁴

Vyvrácení z hlediska židovského znělo následovně: „ *Kristus nenarodil se z panny, jak si vymyslel, nýbrž v židovské vesnici ze selské, cizoložné ženy vojína Panthey, jenž ji zapudil. Jako nádenník v Egyptě seznámiv se s některými uměními egyptskými, prohlásil se veřejně za boha. Narození z panny odpovídá bytosti božské ještě méně nežli řecké báje o Danai a jiných, ježto matka Ježíšova byla zcela neznáma, zapuzena a od boha nezachráněna.*“¹³⁵ Tato názorná ukázka je vzata z části, kde mluví žid k Ježíši a později adresuje i své bratry, židokřesťany, kde je kárá za to, že odpadli od zákona jejich otce. Připouští, že byl předpovězen syn Boží, ale tento syn byl předpovězen židovským prorokem, prorokem židovského Boha, nikoliv boha křesťanského. Učení o vzkříšení a trestu pro nespravedlivé, které Ježíš přináší, není nové. Ježíše označil za klamače lidu, a

¹³² KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 460.

¹³³ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 460-461.

¹³⁴ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 464-465.

¹³⁵ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 466.

takových na světě dle něj ještě bude dost. Nebyl schopen dodržet to, co slíbil, protože toho nebyl schopný. O jeho životě se Celsus vyjadřoval následovně: „ *Praví-li jeho učedníci, že věděl své všechny osudy předem, smyslili si to, aby tím zakryli potupnou skutečnost a zachránili jeho čest, kdežto přece v nesouhlasu s tím připouštějí, že skutečně trpěl. Tato předpověď jest zcela neuvěřitelná, neboť kdyby se byla stala, byl by Ježíš musil hleděti, aby se jí vyhnul a vystřehl, a ti, kdož jej zradili a zapřeli, byli by musili od toho býti odstrašeni... Za příčinou těchto lží přetvořili jste evangelium třikrát, čtyřikrát i častěji! Předpovědi prorokův, jež vztahujete na Ježíše, nehodí se naň nikterak, nýbrž týkají se krále národův a vládců světa. Nebyl dokonce Bohem, ani synem Boží, a také nebyl nikdo takový předpověděn... Vskutku nevykonal nic ušlechtilého, nýbrž utrpěl bídnou pohanu, nepotrestal těch, kdož ho odsoudili i dychtivě žíznil jako obyčejný člověk. Nepřesvědčil v životě nikoho, ani svých učedníků, nejzkaženějších to lodníků a celníků, a byl potrestán jako svůdce, byl opuštěn a zapřen od svých. A ten že prý šel do podsvětí, aby tam lidem přesvědčoval? Za něho teď umíráte jako za syna Božího? S takovouto nestydatostí mohl by nyní každý lupič a vrah býti povýšen za Boha*“¹³⁶ Z těchto řádků lze vyčíst, že Celsus byl vskutku velice vzdělaný, neboť obratně zacházel s křesťanskou tradicí, ale byl důkladně seznámen i s judaismem, neboť si byl vědom faktu, že judaismus čeká na svého Mesiáše a křesťané také mají svého Mesiáše. Ke křesťanství se nehlásili jen pohané, ale také ve velké míře i židé, kteří byli přesvědčeni o tom, že právě v Ježíši se naplňuje slib Starého Zákona, a právě tohle jim bylo Celskem vyčítáno, že uvěřili falešnému člověku a měli by se vrátit zpět k víře svých otců.

Vyvrácení z hlediska filosofie začalo komparací judaismu a křesťanství a jejich představami o spasiteli a jejich sporem o to, zdali jejich očekávaný spasitel již přišel, v podobě Ježíše, nebo má teprve přijít. Kritizuje křesťany za to, že v jiných náboženstvích, či kultech, nevidí žádné věčné myšlenky, které sami oni vidí v křesťanství, ale pouze se smějí, že se klaní svým božstvům. Celsa provokuje křesťanské pokrytectví. Nepřipouští možnost, že se z člověka může stát bůh, tak jako se stal například z Herakla, Asklepia. Odmítli uznat, že jejich činy byly natolik významné, že by to z nich činilo bohy a upírají jim jejich slávu. Přes to všechno ale vyznávají, že Kristus vstal z mrtvých. Křesťané si také pečlivě vybírají, aby do svého společenství nepřijímali moudré a vzdělané lidi. Zaměřují

¹³⁶ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 468-469.

se na lidi nevzdělané, na lidskou lůzu, snaží se získat děti, které ukradnou rodičům, na lehkovážné ženy. Jejich učitelé je varují před vzděláním a vědou, neboť kdyby se lidé začali vzdělávat, mohli by prohlédnout jejich bludy a odvrátili by se od nich.¹³⁷

V další části své práce se Celsus zaměřuje na křesťanskou teologii, porovnává ji s židovským myšlením, ale také opět kritizuje její domnělou nelogičnost. Vše začíná jeho úvahou nad tím, proč by Bůh poslal svého syna na zem, aby zjistil, jaké panují vztahy mezi lidstvem. Proč přišel až v tuto dobu a nepřišel dřív, ptá se Celsus. V části *Vyvrácení* se také opět krátce věnuje judaismu, jež je předcházeno polemikou o Bohu, smrti a řádu: „*Řád přírodní spíše jest, že Bůh tvoří jen věci věčné a nepomíjející, smrtelné věci však že pocházejí od bytostí stvořených: duše jest dílem Božím, tělo však má jinou přirozenou povahu, jest z téže hmoty a jest podrobena témuž řádu jako nějaký netopýr nebo červ. Zlo však, jež se nikdy ve svém celku ani nerozmnožuje ani nezmenšuje, nepochází od Boha, nýbrž ze hmoty a zůstává věčně sobě rovné jako oběh věcí smrtelných, vždy se obnovující. Bůh také nepotřebuje žádného zlepšení tohoto oběhu, a jest nesmyslné, jestliže Židé mluví o slovech hněvu a hrozen Božích proti zlým, kdežto spíše přece člověk skutečně zahubil Židy, na něž se hněval, a rozbořil jejich město. Jest vůbec bludné, domnívati se, že Bůh něco učinil kvůli lidem*“¹³⁸. Svět je vytvořen Bohem, ale jako jeho dokonalé dílo, nebyl vytvořen kvůli lidem.

Z textu vyplývá, že Celsus nachází jakýsi smír s judaismem, soudě na následujícím textu: „*Jestliže Židé šetří jen svých domácích zákonů a služeb Božích, jednají jako všichni jiní národové, ba jednají užitečně a zbožně, poněvadž nemá vládnouti libovůle, nýbrž věc společná, a poněvadž, ja se podobá, jednotlivé části země od prvopočátku jsou přiděleny určitým dohlížitelům a spravovány jsou řádem jistých mocností. Domácí mravy a řády všichni národové pokládají za nejsvětější. Toho jest svědkem zvláště Herodot, ale také Pindar. Jestliže se však židé přílišně vynášejí nad jiné, tedy bylo již řečeno, že ani učení o nebi není jejich majetkem, nýbrž že nebesa jako nejvyšší Bůh ctěna jsou také od Peršanů;*

¹³⁷ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 470 – 471.

¹³⁸ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 473.

dále že obřízka a zdržování se masa vepřového jest jim společné s jinými národy, a že si nemají domýšleti, že jsou u Boha ve zvláštní vážnosti“¹³⁹.

V závěru druhé části *Vyvrácení Celsus* polemizuje o tom, zdali je Kristus opravdu jediným poslem Božím, či jestli jich nebylo více? Podle něj, i když křesťané říkají, že byl jen jediný, zároveň však říkají, že se jeho poslové objevili v minulosti jiným postavám, jako byl například Mojžíš. Tato část končí konstatováním, co mají všichni křesťané společného: „*Vím velmi dobře, že jedni přijímají téhož Boha jako Židé, jiná pak jiného, a zám velmi dobře různosti rozmanitých gnostických a jiných druhů křesťanů, jejich bludy a přečiny i vzájemné tupení. Ale všichni bez výjimky praví: mně jest svět ukřižován a já světu, a všichni bez výjimky vynášejí se velice nad Židy*“¹⁴⁰.

Z textu lze pochopit, že Celsovi vadila křesťanská povýšenost, jejich neochota uznat věcem nebo záležitostem jejich významnost pro většinovou pohanskou společnost. Pro tehdejší uspořádání říše se jeví křesťané jako opravdový problém, neboť prokazovali maximální úctu pouze svému Bohu, nikoliv, jak bylo zvykem, císařovi, který v pohanském pojetí je vtělený Bůh na zemi. Křesťané sice vzdávali císaři náležitou úctu, avšak nikdy ho nemohli prohlásit za Boha, neboť by se tak zpronevěřili svému Bohu, ale i celému společenství křesťanů a také církvi. Během všech etap pronásledování se událo nesčetně případů, že křesťané pod nátlakem římských úřadů, prohlásili císaře bohem, avšak kdo tak učinil, byl velice brzy vyhoštěn ze společenství a ztratil veškerou naději na blahobytný život po smrti.

Poslední částí *Vyvrácení* probíhá z hlediska dějin filosofie. Celsus zde hodnotí křesťanské učení z morálního hlediska v porovnání s antickými mysliteli, jakož byl kupříkladu Platon. Zatímco o Platonovi říká, že se vždy snažil mluvit jasně, o jakémkoliv záležitosti byl ochoten obšírněji debatovat. Dále také oceňuje na Platonovi to, že se nikdy nevychloubal, že přichází s něčím novým. Kdežto křesťané pro něj jsou pravý opak. Žádají po lidech slepé následování, opět zde poukazuje na to, že záměrně cílí jen na lidi slaboduché a ne příliš moudré. Celus se také dotýká odvěkého boje dobra proti zlu, jež je

¹³⁹ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 474.

¹⁴⁰ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 475.

v křesťanství symbolizováno bojem mezi Bohem a Ďáblem. Podle jeho názoru, křesťané toto učení nepochopili, protože špatně porozuměli učení Herakleita a Ferekydese. V této úvaze se vysmívá a zesměšňuje ten fakt, že křesťané by měli po vzoru syna Božího přijímat trest od Ďábla s pokorou a být za něj vděční.¹⁴¹

Celsa zajímá, jakým způsobem vlastně lze poznat. Když tuto otázku pokládal křesťanům, tak tvrdí, že vždy se dočkal stejné odpovědi: „*Bůh vložil svého vlastního ducha do těla nám podobného a seslal nám jej dolů, jakož také stoikové prohlašují Boha za ducha vše objímajícího*“¹⁴². Proti tomuto ale Celsus argumentuje následujícími slovy: „*Pak však nemůže syn Boží býti nesmrtelný, poněvadž Bůh nemůže nikterak přijmout ducha poskvrněného tělesnou přirozeností. Načpak vůbec vedchovati ducha v lůno ženy, když přece Bůh mohl raději zvláštní tělo pro ducha stvořiti a takto již z předu znemožniti všelikou nedůvěru! Byl-li však v těle tom duch božský, bylo by se musilo vyznamenávati velikostí, krásou apod. Ale Kristus nelišil se nijak od jiných, nýbrž byl malý, nepěkně utvářený a neušlechtilý. Avšak proč Bůh, když jako ze spánku procitaje chtěl svět zachrániti, poslal tohoto Jediného do opovrženého koutka světa, k národu zanikajícímu, a proč raději neposlal jich mnoho s tělem, prodchnutým duchem, do celého světa?*“¹⁴³

V závěru posledního spisu *Vyvrácení*, se Celsus zabývá křesťanským učením o věčném životě. Opět je toho názoru, že si křesťané špatně vyložili elysejské mystérium a dále učení Platonovo o nesmrtelnosti duše. Říká: „*Nepochopené učení o stěhování duší dalo v křesťanské víře podnět k víře v tělesné vzkříšení z mrtvých, jakož i křesťané se domnívají, že mohou také Boha poznati jako tělesnou bytost*“¹⁴⁴.

¹⁴¹ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 475 – 478.

¹⁴² KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 478.

¹⁴³ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 478 – 479.

¹⁴⁴ KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných., str. 480.

2.2 Pozice křesťanství po smrti Konstantina a následné zakotvení v římské společnosti

Vládu nad římskou říší po smrti Konstantina Velikého získali jeho tři synové. Konstantin II., který vládl západní části říše. Konstantius II. měl na starosti východní část říše a nejmladší syn, Konstans spravoval střední část říše. Synové Konstantinovi se podobně jako jejich otec prosadili o rozšíření křesťanství a jeho pevnější ukotvení v římské společnosti.¹⁴⁵ Avšak jak si na dalších řádcích ukážeme, tato vláda byla spojena s násilnými událostmi a i s nesrovnalostmi v pojetí křesťanství.

Počátek jejich vlády je ale poznamenán krví. Neboť aby bylo zajištěno bezproblémové panovnictví bratří, došlo na podzim roku 337 k vyvraždění většiny širší rodiny Konstantinovi. Byli zabiti bratři Konstantinovi, Dalmatius a Julius Constantinus a jejich potomci.¹⁴⁶

Společná vláda třech bratří avšak také neměla dlouhého trvání a po pár letech od vyvraždění jejich rodiny došlo i na konflikt mezi samotnými bratry. Roku 340 došlo ke střetu mezi Konstantinem II. a Konstantem, ze kterého vyšel vítězný Konstans. Zbylí bratři se postarali, aby zmizelo jméno jejich bratra z historie a nechali vymazat veškeré záznamy o jeho životě. Tento proces se nazývá *damnatio memoriae*. Zbylí bratři, Konstans a Konstantin, se avšak rozcházel v pojetí církevní politiky. Konstans, který nově vládl západní a střední části říše, byl zastáncem nikajského vyznání, kdežto jeho bratr Konstantin, vyznával arianismus. Oba bratři byli i přes tento rozdíl velkými podporovateli církve a jejich rozdílné pojetí je avšak neovlivňovalo v prosazování křesťanství. „*K posílení církevních privilegií vydal Constans přemrštěně přísné zákony jak proti pohanství, tak proti židovství, a křesťanské kleriky osvobodil ode všech municipálních břemen a povinností, aniž jim ukládal jiné úkoly ve prospěch společnosti. Constantinus byl sice také nadšeným přívržencem křesťanského náboženství a štědrým podporovatelem křesťanského kléru, ale své zákony ve prospěch církve podmiňoval často sociálními momenty.*“¹⁴⁷

Ale ne všechny zákony, co císař Konstant vydal, byl křesťanského ducha. Například jeho zákon o únosu dívky byl vcelku krutý pro běžného člověka, ale pro otroka

¹⁴⁵ ŘÍČAN, Rudolf a Amedeo MOLNÁR. *Dvanáct století církevních dějin: skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1973., str. 141-142.

¹⁴⁶ ČEŠKA, Josef. *Římský stát a katolická církev ve 4. století*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983., str. 45.

¹⁴⁷ ČEŠKA, Josef. *Římský stát a katolická církev ve 4. století*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983., str. 46.

byl o dost krutější. „*Vinik totiž měl být potrestán rychlou smrtí, ale dopustil-li se tohoto zločinu otrok, platila jiná míra, a to upálení, neboť „vůči otrocké opovázlivosti“, jak se v příslušném zákonu praví, „se musí výměra zákonu vážit rozdílným trestem“¹⁴⁸. V celkovém ohledu je ale vláda Konstantinuse vnímána nejednoznačně, „bezohledná i povolná, moudrá i ukvapená, dobrá a zároveň špatná“¹⁴⁹. Císař Konstantius je ale i přes nejednoznačnou charakteristiku považován za věrného pokračovatele svého otce.*

Naproti tomu Konstantova vláda nebyla vnímána pozitivně. Jeho negativní přístup k arianismu, pohanům a tvrdé zacházení se členy armády, znepokojoval všechny společenské vrstvy napříč spektrem římské říše. Povstání proti němu bylo nevyhnutelné. Došlo k tomu počátkem roku 350, kdy vojevůdce Magnetius, s podporou celého vojska povstal proti Konstantovi, jež byl nakonec nucen prchnout a na útěku byl Magnetiem dostižen a zabit.¹⁵⁰

Konstantinus až po třech letech od smrti svého bratra byl schopen ovládnout celou římskou říši. Konstantinus II. se podobně jako jeho bratr vymezoval vůči pohanskému kultu, ale nebyl až tak radikální, jako jeho bratr. Jedním z jeho kroků bylo například odstranění sochy bohyně Victorie ze zasedací síně senátu a jeho jedním z nejdůležitějších rozhodnutí bylo navýšení konstantinopolského senátu téměř sedminásobně, což vedlo k zrovnoprávnění Konstantinopole s Římem, a od té doby, od roku 359 měla římská říše dvě hlavní města. Během své vlády svolal Konstantinus také několik církevních synod, jimiž se snažil urovnat spory uvnitř církve^{151 152}.

Koncem 50. let 4. století se ocitla římská říše v ohrožení na svých východních hranicích. Roku 359 říši totiž napadli Peršané, kteří vpadli s obrovskou armádou na říšské území, postupovali hlouběji do říše. Konstantinus byl nucen se stáhnout se svoji armádou více do vnitrozemí. Chtěl posílit východní frontu posilami ze západní části své říše, ale zde

¹⁴⁸ ČEŠKA, Josef. *Římský stát a katolická církev ve 4. století*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983., str. 47.

¹⁴⁹ ČEŠKA, Josef. *Římský stát a katolická církev ve 4. století*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983., str. 48.

¹⁵⁰ GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* Praha: BB art, 2002. ISBN 80-7257-731-X., str. 266 – 268.

¹⁵¹ Více o těchto sporech viz ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-386-8., str. 101 – 103.

¹⁵² Pro komplexní popis vlády synů Konstantina Velikého a jejich ovlivnění křesťanství viz ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-386-8., str. 106 – 115.

se dočkal jen zrady a nově vůči němu vystoupil jeho spoluvladař Julianus. Jeho vojáci nejprve odmítli podpořit probíhající konflikt, ale roku 360 byl na území Lutetia Parisiorum povolán dokonce za Augusta. Julianus žádal od Konstantina uznání, ten jej ale vnímal jako uzurpátora a poté, co stabilizoval východní frontu, se obrátil k vnitrostátnímu problému. Roku 361 mělo dojít ke střetu dvou římských armád, neboť Julianus uspořádal tažení proti Konstantinu, avšak k rozhodující bitvě nedošlo, neboť Konstantinus koncem roku 361 umírá a podobně jako jeho otec, i on přijímá křest na smrtelném loži. Jelikož nezanechal po sobě mužského potomka, novým vládcem římské říše se stává jeho synovec, Julianus Apostata.¹⁵³

Julianus Apostata, nový římský císař, byť původně vychován v křesťanském duchu, se později ve svém životě od křesťanství odvrací a stává se vyznavačem antického eleusinského mystéria, Mithrova kultu. Dále ho také ovlivnila helénská filosofie, především ho zaujaly myšlenky novoplatonismu.¹⁵⁴

Veškerou snahu, kterou vložili do pozvednutí křesťanství Konstantin a následně jeho synové, se Julianus snažil pohřbit. Křesťany vnímal jako odpadlíky od původního řeckého náboženství, chtěl vrátit pohanství jeho bývalou slávu. Křesťanství považoval za velký historický omyl a kritizoval dokonce Konstantina Velikého za jeho přijetí a následně prosazování křesťanství. Jeho přínos říši ale Julianus plně respektoval. První jeho pokus o napadení křesťanství přišel s programem náboženské tolerance. Dalším aktem bylo povolení návratu všem exkomunikovaným biskupům, které vyhnal Konstantinus během své vlády, což vedlo k velkému zmatku v církvi, který Julianus zamýšlel, neboť chtěl zmást klérus a všechny křesťany. Dalším jeho krokem byla restaurace zbořených antických chrámů, které se opravovaly z církevních peněz¹⁵⁵.

Proti křesťanům podnikl kroky například i v armádě, školství a státní správě. Vojenští důstojníci, kteří se prokázali jako následovníci Krista, sice nedegradoval, ale dával přednost převážně těm nekřesťanským. Roku 362 vydal jeden z důležitých výnosů, kterým zakázal vyučovat křesťanům ve veřejných školách, neboť „není morální číst a

¹⁵³ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-386-8., str. 106.

¹⁵⁴ ŘÍČAN, Rudolf a Amedeo MOLNÁR. *Dvanáct století církevních dějin: skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1973., str. 141 - 142

¹⁵⁵ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-386-8., str. 118 – 119.

vykládat ve škole klasické autory a nesdílet přitom jejich náboženskou víru“.¹⁵⁶ Tento krok byl motivován znepřístupněním úřadů pro křesťany. Úřady měly tak nové kritérium při vybírání učitelů do škol, kde kromě již odbornostního a morálního ohledu, musely zkoumat i ideový ohled.¹⁵⁷ Julianus se dokonce rozhodl podporovat i judaismus. Jahve si podle něho zasloužil úctu jako jakýkoliv jiný bůh a proto se rozhodl mu znovu vybudovat v Jeruzalémě chrám. Chtěl tak snad učinit jen ze škodolibosti, aby ublížil křesťanů, ale tato výstavba byla překažena zemětřesením roku 363, což křesťané vnímali jako boží znamení.¹⁵⁸

K opětovnému pronásledování křesťanů vlastně nikdy nedošlo. Většinou se jednalo o lokální spory, které zřídka končily prolitím krve. Julianus byl oproti svým předchůdcům odpůrcem násilných opatření. Nevěřil v dlouhodobý účinek násilných opatření. Věřil, že lze lid převychovat účinným přesvědčováním. Od ostatních pronásledovatelů se také lišil tím, že křesťanství mu bylo důvěrné známé.¹⁵⁹

A jak skončil život pohanského císaře Juliana? Dá se říci, že za svůj skon si může z velké části sám, jak se dozvídáme z řádek historika Česky. Než se dostaneme k příčině samé, je třeba uvést si ve zkratce kontext. Julianus se s opozicí setkával i ze strany Římanů. „...ta se ostatně projevovala i ve východní římské armádě, neochotné vydat se na tažení proti Persii, kterým měla být pozvednuta vážnost římské říše za jejími východními hranicemi. Proto se Julianus mohl plně spolehnout jen na své západní jednotky... Z pramenu vyplývá, že si perský král Šápúr II. válku nepřál a i že Julianovi věrní rádcové radili k míru. Julianus se však od svého předsevzetí nedal odradit a nedbal ani nepřiznivých věštek. Tak zjara roku 363 vytáhlo římské vojsko pod osobním císařovým velením proti Persii. Šlo zřejmě o zastrašovací úder, třebaže měl mnohem větší rozměry než předchozí Julianovy válečné akce proti Germánům. Římské vojsko při postupu na jih Mezopotámie podél Eufratu a kanálem spojující Eufrat s Tigridem proniklo až ke Ktésifontu, ale při návratu utrpělo mnoho ztrát. Musilo se totiž potýkat s velkými

¹⁵⁶ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-386-8., str. 119.

¹⁵⁷ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-386-8., str. 119.

¹⁵⁸ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-386-8., str. 119.

¹⁵⁹ ČEŠKA, Josef. *Římský stát a katolická církev ve 4. století*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983., str. 70 – 71.

*zásobovacími potížemi a nadto začali Peršané přecházet do ofenzivy. Jejich rychlá jízda podnikala nenadále přepady roztažených římských jednotek a při odrážení jednoho takového útoku ztratili Římané svého vrchního velitele a panovníka“.*¹⁶⁰ O jeho smrti koluje vícero příběhů¹⁶¹, pro náš záměr však stačí uvést tento příběh, neboť ze všech příběhů se jeví jako nejvěrohodnější.

Julianuv brzký skon byl křesťany oslavován jako opětovný triumf Krista nad pohanským světem. To, že se jednalo o Kristův triumf, údajně uznal i sám císař, neboť Krista proklínal ze všech nejvíce. Ovšem větší část obyvatelstva, především pohanská část z jeho smrti radost neměla. Podle tradice byl císař považován za vtělení boha, takže nyní byl císař u ostatních bohů. Julianuv boj proti křesťanství nebyl viděn pouze jako ideologický boj, ale byl viděn i jako konflikt na základě politických a hospodářských zájmů.¹⁶²

Jelikož Julianus Apostata zemřel bezdětný, o novém nástupci rozhodovali armádní důstojníci a vysocí úředníci. Po dlouhých poradách došli k závěru, že nejlepší volbou pro roli císaře bude zastánce tehdejší politiky Konstantinovy a vybrali ze svých řad Flavia Joviana, který byl křesťanským důstojníkem, který byl jako jeden z mála křesťanů nezbaven své hodnosti, díky své víře za vlády Juliana. První rozhodnutí, které vykonal jako císař, bylo zcela jednoznačné. Ujednat smír s Persií, zachránit co možný nejvyšší počet římských vojáků, kteří mohli padnout buď rukou nepřítele, nebo zemřít na nedostatek zásob. Jelikož Řím nebyl v dobré pozici, musel se císař zříct velkého území ve prospěch Persie. Zřekl se kompletní suverenity nad Arménií a také velké části Mezopotámie ve prospěch Persie. Tento čin byl čistý kompromis a už za tento čin je na Joviana pohlíženo nejednoznačně. Někteří tento čin odsuzují, někteří si uvědomují, že to bylo nejlepší možné rozhodnutí, s ohledem na životy římských vojáků.¹⁶³

Po návratu z neúspěšné kampaně na východ, kterou započal Julianus, se do říše vrátil nový císař Jovianus, který se ihned začal věnovat domácí politice, ale i náboženské

¹⁶⁰ ČEŠKA, Josef. *Římský stát a katolická církev ve 4. století*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983., str. 73 – 74.

¹⁶¹ ČEŠKA, Josef. *Římský stát a katolická církev ve 4. století*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983., str. 74 – 76.

¹⁶² ČEŠKA, Josef. *Římský stát a katolická církev ve 4. století*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983., str. 77.

¹⁶³ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-386-8., str. 133.

scéně. Navrátil v platnost křesťanské ustanovení a nově vydal zákony proti pohanství. Jeho zákony proti pohanství byly v krátké době zmírněny, vyhlásil jim snášenlivost, ale pouze za určitých podmínek – dané kultury se oprostí od kouzlení a věštění. Pouze za těchto podmínek mohou fungovat dál. Musel tak učinit, neboť říší se začal rozmáhat neklid, jehož se Jovianus obával, protože by to mohlo oslabit obránce říše, neboť zpráva o Julianově skonu se dostala k barbarským nájezdníkům a hrozilo potencionální ohrožení říše. Císař, vědom si tohoto ohrožení, se uchýlil k životu více do středu říše, ale při této cestě nečekaně umírá roku 364 v Galatii.¹⁶⁴

Římská říše se tedy opět ocitla bez císaře a následně byl zvolen Valentinianus I., jež si zvolil za spoluvladaře svého bratra Valena, čímž započala Valentiniánská dynastie, která vládla Římské říši necelých 30 let.

Nejvýznamnějším císařem 4. Století, v ohledu pro křesťanství, byl Theodosius I., který svou kariéru započal jako spoluvladař, ale končil jako samostatný vládce Římské říše. Uvedl v platnost edikt, kterým definitivně zrušil pohanské kultury a jejich uctívání zakázal. Roku 380 vydal s ostatními spoluvladaři edikt, který povoloval křesťanské náboženství jako jediné možné. Roku 381 označili pohanství dokonce za trestné. Tento edikt byl později vsazen do Justinianova zákoníku¹⁶⁵, který se stal významným zdrojem římské legislativy.¹⁶⁶

2.3 Eusebius z Casareje

V této části práce, seznámíme se s životem Eusebia z Casareje, který je známý i pod jménem Eusebius Pamphili. Tato jména bez daného kontextu, na první pohled mohou označovat dvě různé osoby. Na následujících řádcích ale zjistíme, že jde o jednu a tu samou osobu.

Eusebius se narodil v Palestinském městě Caesarea, které bylo vybudováno za doby vlády Heroda na pobřeží Středozemního moře. Město Caesarea je nám dobře známo

¹⁶⁴ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-386-8., str. 77.

¹⁶⁵ Zákoník sestavený císařem Julianem v 6. Století. Obsahoval všechny právní zásady římských právníků a vešel v platnost a je používán až do dnes. Jedná se o nejcenější přínos Římské říše pro lidstvo. Dle *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974. Členská knihovna (Svoboda), str. 302.

¹⁶⁶ ŘÍČAN, Rudolf a Amedeo MOLNÁR. *Dvanáct století církevních dějin: skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1973., str. 143.

z Novozákonní doby, neboť tímto městem často procházel Pavel při svých misijních cestách, ale později byl zde i vězněn na příkaz římského prokurátora Felixe. Caesarea je nám také známá díky Petrovi, který zde vedl jedno z mnoha svých kázání.¹⁶⁷ Po zničení Jeruzaléma, byla Caesarea nejdůležitější město v oblasti. Nový zákon o městě mluví jako o hlavním městě provincie Judeje.

O Eusebiově životě se nám nezachovalo mnoho materiálu, tudíž o něm víme vcelku málo. Jeho narození tradičně datujeme mezi roky 260 až 264¹⁶⁸. Dle Nováka, který zprostředkoval překlad Eusebiova díla do češtiny, se narodil roku 263¹⁶⁹. Nelze s jistotou určit, zdali se narodil Eusebius jako křesťan, ale s jistotou lze konstatovat, že se nenarodil jako Žid¹⁷⁰.

Předtím, než se seznámíme s tím málem, co o jeho životě víme, se ještě jednou podíváme do nedaleké minulosti, která ovlivnila Eusebiuv život. Roku 215 byl římský císař Caracalla autorem vlny pronásledování všech filosofů a jejich škol, která donutila Origena, aby uprchnul a uchýlil se do Caesarei. Zde byl požádán místním biskupem, aby založil katechetickou školu. V době Eusebiova mládí, panoval na území Caesarei a jejím okolí převážně náboženský klid. Eusebius, který byl poháněn touhou po poznání a vědění, studoval v Origenově škole a jeho vedoucím byl kněz Pamphilius. Pamphilius byl Origenovým žákem, který svými znalostmi (a dostupnou biskupovou knihovnou), ovlivnil Eusebia natolik, že z úcty ke svému učiteli přijal jeho jméno, byl od nynější doby známý jako Eusebius Pamphili¹⁷¹. Za následky vlivu Origenova učení můžeme považovat jisté rozpaky v jeho věrouce. Jakožto odchovanec Origenovy školy, byl pokračovatelem jeho

¹⁶⁷ ZAHRADNÍČEK, Pavel. SK 10, 34 - 38. *České katolické biblické dílo* [online]. Olomouc [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: <http://biblickedilo.cz/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-a/sk-1034-38/>

¹⁶⁸ EUSEBIUS. *Ecclesiastical history. Books 1-5* [online]. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2005, ©1953. The fathers of the church: a new translation; v. 19 [cit. 2021-09-28]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3134812>, str. 4

¹⁶⁹ http://louny.evangnet.cz/knihovna/eccleastica_historia.html nebo Novák, Jan *Církevní dějiny*, Praha, 1988

¹⁷⁰ EUSEBIUS. *Ecclesiastical history. Books 1-5* [online]. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2005, ©1953. The fathers of the church: a new translation; v. 19 [cit. 2021-09-28]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3134812>, str. 4

¹⁷¹ NOVÁK, Josef Jan. *Církevní dějiny: Ecclesiastica historia* [online]. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: http://louny.evangnet.cz/knihovna/eccleastica_historia.html#k6_39

myšlenky subordinatismu¹⁷². Ale ani tato myšlenka jej neuspokojila, ani následné rozhodnutí nicejského koncilu, jak se dozvíme dále v textu¹⁷³. Z úcty, kterou choval ke svému učiteli, později sepsal i jeho životopis, při jehož zpracování vycházel výhradně ze svých znalostí. Při psaní teologicky založených dílech, či spíše řečeno apologetických, která se nám dochovala pouze v částech, uplatňoval Eusebius znalosti jak z řecké, tak z židovské literatury.

Eusebiuv život se změnil po mučednické smrti jeho učitele, která se stala asi roku 309 nebo 310 za vlády císaře Maximina. Touto dobou totiž Římská říše zakouší třetí, a nejhorší vlnu pronásledování křesťanů, kterou započal Diocletian roku 303¹⁷⁴. Před pronásledováním uprchl nejprve do Tyru a později do Egypta, kde byl ale později uvržen do žaláře, ve kterém byl vězněn pravděpodobně mezi lety 307 a 310¹⁷⁵. Úleva od pronásledování přišla s císařem Konstantinem, který roku 313 vydal Edikt milánský. Tento edikt byl prvním znamením, že nastávají církvi nové časy. Téže roku byl Eusebius jmenován biskupem v Caesarei. Císař Konstantin tak učinil na základě úcty, kterou k Eusebiovi choval, především díky jeho učenosti.¹⁷⁶ Eusebius zastával úřad Caesarského biskupa po dobu 25 let. Během této doby se křesťanství dostávalo ochraně od útoků, neboť došlo k ustanovení svobodného vyznání víry, ale křesťanství ještě zcela nezvítězilo nad pohanstvím.

Císař Konstantin měl pro Eusebia velký význam. Poté, co se stal samotným vládcem Římské říše, Eusebius v něm viděl nového Mojžíše, který byl ustanovený Bohem k tomu, aby vyvedl lid z utrpení ke spáse a svobodě. Biblická typologie zde není

¹⁷² Bůh Otec je nezrozený; Syn nevychází z podstaty, nýbrž z vůle Otce

¹⁷³NOVÁK, Josef Jan. *Církevní dějiny: Ecclesiastica historia* [online]. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: http://louny.evangnet.cz/knihovna/eccleastica_historia.html#k6_39

¹⁷⁴ FRANZEN, August, Marie KYRALOVÁ a Bedřich SMÉKAL. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-008-7., str. 50.

¹⁷⁵ EUSEBIUS. *Ecclesiastical history. Books 1-5* [online]. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2005, ©1953. The fathers of the church: a new translation; v. 19 [cit. 2021-09-28]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3134812>., str. 6.

¹⁷⁶NOVÁK, Josef Jan. *Církevní dějiny: Ecclesiastica historia* [online]. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988 [cit. 2021-9-28]. [Dostupné z: http://louny.evangnet.cz/knihovna/eccleastica_historia.html#k6_39](http://louny.evangnet.cz/knihovna/eccleastica_historia.html#k6_39)

náhodou¹⁷⁷. Konstantina popsal Eusebius jako křesťanského císaře, nový model císaře, který je potřeba nového představení. Císař pro něj byl mocný ochránce církve, křesťanství a všech hodnot, ale při oslavě jeho osoby, Eusebius vynechal temné stránky císařova života, neboť to nekorelovalo s jeho nově vybudovaným profilem, o jaký se Eusebius snažil¹⁷⁸.

Během Eusebiova úřadu biskupa, se musel potýkat s teologickým problémem, který představoval arianismus¹⁷⁹ - jež zastával názor, že byl čas, kdy Ježíš nebyl a že byl stvořen z ničeho¹⁸⁰. Eusebius výslovně odmítal názor, že by byla druhá osoba stvořena. Jak se křesťanství s tímto vypořádalo, na to nám dal odpověď např. Říčan: „*Císař Konstantin, jemuž záleželo na tom, aby se nerozdělená církev stala ideovým tmelem jeho impéria, se pokusil spor urovnat osobním přípisem Areiovi i Alexandrovi. Když touto cestou mnoho nepořídil a spor proti sobě vyhranili dvě strany bezmála ve všech provinciích, svolal císař ze své moci obecný sněm či koncil do Nikaie v Malé Asii, nedaleko svého sídla... Zasedání zahájil Konstantin dlouho řečí, která se mezi řádky klonila k Areiovým názorům. Nicméně v diskuzích posléze převládl názor, že Areiovo stanovisko je kacířské a zvítězil i proti vůli císařově. Synod vyhlásil, že křesťané vyznávají v Ježíši Kristu Boha z Boha, světlo ze světla, jenž nebyl stvořen, nýbrž je ek tés ousias tou patros, a tak hōmousios tó patri, consubstantialis Patri. Nikájské vyznání podepsala většina biskupů a císař se zavázal je prosazovat*“¹⁸¹.

Eusebius se ale v jeden moment přeci jen postavil na stranu arianismu, jak nás informuje Novák: „*Co vedlo Eusebia k tomu, aby se postavil na stranu ariánu proti Athanasiovi? Jistě to nebyla nějaká náklonnost pro ariánství. Ariánský názor na Krista*

¹⁷⁷ CAMERON, Averil. Eusebios of Caesare and the Rethinking of History. In: MOMIGLIANO, Arnaldo, GABBA, Emilio, ed. *Tria Corda: scritti in onore de Arnaldo Mogmiliano*. Como: Edizioni New Press, 1983. Dostupné z: https://www.academia.edu/44315660/Cameron_Eusebius_of_Caesarea_and_the_Rethinking_of_History_1983, str. 79

¹⁷⁸ EUSEBIUS. *Ecclesiastical history. Books 1-5* [online]. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2005, ©1953. The fathers of the church: a new translation; v. 19 [cit. 2021-09-28]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3134812>, str. 26.

¹⁷⁹ Roku 318, jejímž představitelem byl Arius (256 – 336)

¹⁸⁰ ŘÍČAN, Rudolf a Amedeo MOLNÁR. *Dvanáct století církevních dějin: skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1973., str. 121.

¹⁸¹ ŘÍČAN, Rudolf a Amedeo MOLNÁR. *Dvanáct století církevních dějin: skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1973., str. 121.

odmítal. Spíše tu šlo asi o vyrovnání soních účtů. Sv. Athanasius byl impulsivní povahy, zapálený pro věc a nelekající se překážek. Eusebius byl naproti tomu ochotný ke kompromisům. Jak dokazují jeho dva dogmatické spisy (*Contra Marcellum* a *De ecclesiastica theologia*) namířené proti průkopníkovi nicejského vyznání biskupu Marcellovi z Ancyry, snažil se protlačit origenovskou nauku o Logu (slovu) jako církevní teologii. Když se mu to nepodařilo jako člověk ochotný ke kompromisům, podal na koncilu svůj kompromisní návrh. A když ani s tím neuspěl, podrobil se většině, třebaže vnitřně nesouhlasil. Navíc asi v něm zůstal pocit porážky od mladého diakona a jen sekretáře¹⁸².

Výsledky nicejského koncilu avšak neuklidnily rozepře v teologii, ale to už není pro tuto práci důležité. Jaké byly další kroky, popisuje mnoho církevních historiků.¹⁸³

Eusebiova role během koncilu byla významná, což bylo dáno už tím, že se během koncilu nacházel vždy v blízkosti císaře a často se vyskytoval po jeho pravici. Nicejským koncilem začíná i Eusebiovo pozdější dílo, které je věnováno Konstantinovi, *Život Konstantinův*. Eusebiovo osobní stanovisko bylo již zmíněno, ale ještě je třeba dodat, že kromě výslovné podpory arianismu, se také nikdy nevzepřel závěrům koncilu.

Císař Konstantin zemřel v roce 337. Jelikož si Eusebius Konstantina nesmírně vážil, sepsal jeho životopis v již zmiňovaném *Životě Konstantinově*. Tento spis byl závěrečným oslavním dílem prvního křesťanského císaře, jež popisuje život i jeho třech synů. Uvedme si ukázkou toho, jak o císaři Eusebius mluvil: „...kráčel středem shromáždění jako nějaký posvátný anděl Boží, oděný do roucha, které se třpytilo, jako by z něho vyzařovalo světlo a odráželo planoucí barvu jeho purpurového hávu ve skvělém lesku ozdob ze zlata a drahých kamení... jemuž se nikdo nevyrovnal půvabem, krásou postavy a vysokým vzrůstem, muže, svou zdatností tak převyšujícího své současníky, až jim naháněl hrůzu“¹⁸⁴. Dílo má velkou historickou hodnotu i z toho důvodu, že se zde nachází i dobové reálie římské říše a charakteristik římských osobností.

¹⁸² NOVÁK, Josef Jan. *Církevní dějiny: Ecclesiastica historia* [online]. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: http://louny.evangelnet.cz/knihovna/eccleastica_historia.html#k6_39

¹⁸³ Např. Rudolf Říčan v již citované knize *Dvanáct století dějin, nebo Augustin Franzen v Malých církevních dějinách*

¹⁸⁴ GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* Praha: BB art, 2002. ISBN 80-7257-731-X., str. 253.

Eusebiův život skončil o pár let později, avšak přesné datum jeho úmrtí nám není známo, ale existuje několik teorií a tak jej tradičně uvádíme mezi roky 339 a 340¹⁸⁵. Eusebiův životopis sepsal jeho žák Acacius, který byl zároveň Eusebiovým nástupcem jakožto biskup caesarejský, nicméně tento životopis byl ztracen v průběhu dějin¹⁸⁶. Římský historik Sozomenos se domnívá, že Acacius byl Eusebiův přítel, který po Eusebiově smrti zdědil všechny jeho spisy, a na základě této informace předpokládáme, že jeho životopis byl plně hodnověrný a pravdivý. Po jeho smrti v práci církevního historika pokračovali jeho následovníci, jakož byl Sokrates, Theodoret, Athanasius a nebo Jeroným. Eusebiova historická práce pokryla tři století křesťanských dějin, od Krista až po Konstantina.

V následující kapitole se seznámíme s historickou prací Eusebia, jeho pojetím církevních dějin a s jeho vysoce ceněným dílem *Církevní dějiny*.

2.3.1 Eusebius a jeho tvorba

Eusebia z Caesareje považujeme za otce církevních dějin, který nejen sepsal doposud první dílo takového charakteru, *Ecclesiastica historia* ale zároveň položil základy pro novou církevní disciplínu, která se Eusebiovým stylem inspirovala. Toto dílo se mu podařilo sepsat především díky bohatému materiálu, který mu zanechali jeho předchůdci. Tyto materiály byly především ve formě útržků, jež nesly vyprávění starých autorů. Sepsání křesťanských dějin nemělo jen přínos pro samotné křesťany, nýbrž i pro profánní dějepisce, neboť ovlivnil i styl zaznamenávání dějin.¹⁸⁷

Eusebius spatřil v dějepisné práci možnost, jak se lépe orientovat ve světě a ujišťovat se o skutečnostech, díky kterým nás historie může mnoho naučit. Při své práci se nevyhnul ani příslušné míře kritičnosti, bez níž se jeho dílo neobešlo, ale ani jiné dílo, neboť je tato kritika potřebná, aby byla pravda neustále zkoušena, zdali nejde jen o

¹⁸⁵ EUSEBIUS. *Ecclesiastical history. Books 1-5* [online]. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2005, ©1953. The fathers of the church: a new translation; v. 19 [cit. 2021-09-28]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3134812>., str. 16.

¹⁸⁶ EUSEBIUS. *Ecclesiastical history. Books 1-5* [online]. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2005, ©1953. The fathers of the church: a new translation; v. 19 [cit. 2021-09-28]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3134812>., str. 31

¹⁸⁷ WERNISCH, Martin. *Církevní dějiny jako koncept*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2021. Quaestiones quodlibetales. ISBN 978-80-7325-514-5., str. 13.

domnělou pravdu. Eusebiovo dílo předběhlo svou dobu, neboť stylem, jakým bylo sepsáno, předběhl dobové obecné historické písemnictví.¹⁸⁸

Toho, že dílo bude obtížné sepsat, si byl Eusebius vědom a reflektoval to již v úvodu svého veledíla: „*Předem prosím, o laskavou shovívavost vůči mé práci. Musím přiznat, že je často nad mé síly splnit, co jsem si umínil, a zcela to vysvětlit, ježto jako první přistupuji k takovému úkolu a v jisté míře se pokouším jít pustou, nevyšlapanou cestou. Nenašel jsem lidi, kteří by volili mou cestu. Ti jen příležitostně ve své době zanechali úryvkovitě vyprávění. Jejich hlasy jsou jako pochodeň v dáli svítící a jako vzdálené strážní věže staré doby volají ke mně a poučují mne, jakou cestou se mám ubírat, abych své vyprávění vedl bez nebezpečí omylu správnou cestou. Vše, co se zdálo mému úmyslu vhodné, potřebná místa starých spisovatelů jsem posbíral jako na nivách Ducha z rozptýlených zpráv. Chci je organicky spojit tak, abych, i když ne o všech nástupcích Pána, přece jen o těch vynikajících mezi vynikajícími a těšícími se velké pověsti u křesťanských obcí, podal svědectví pro budoucí věky. Doufám, že moje práce bude velmi užitečná historikům*“¹⁸⁹. O svém díle Eusebius napsal následující: „*Jiní historici by vylíčili jen válečná vítězství, kolik bylo ukořistěno válečných trofejí, vylíčili by hrdinské činy velitelů a vojáků, kteří v boji za vlast, děti a jiná dobra se poskvrnili krví a nespočetným vražděním. Mé Dějiny Božího státu obsahují nanejvýš mírové boje za pokoj v duši. Mluví o těch, kteří v těchto bojích si statečně vedli spíše za pravdu než za vlast, spíše za víru než za své nejbližší. Chci napsat k jejich nepomíjející památce o statečnosti bojovníků za víru, o jejich vítězství nad neviditelným nepřítelem a konečně o jejich vítězné koruně*“¹⁹⁰

Jeho přání se splnilo. Jeho velkolepé dílo bylo nejčastějším zdrojem informací komukoliv, kdo si dal za cíl psát o dějinách prvotní církve. Toto dílo zaznamenává všechny významné události, jakož jsou založení církve, sleduje i posloupnost biskupů, zaobírá se třemi vlnami pronásledování a zakončuje vše triumfem Konstantinovým nad Linciem roku 324. Dílo bylo z velké většiny publikované ještě před vypuknutím třetí vlny za císaře Diokleciana. Novák se domnívá, že snad tím chtěl původně zakončit svou práci, ale

¹⁸⁸ WERNISCH, Martin. *Církevní dějiny jako koncept*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2021. Quaestiones quodlibetales. ISBN 978-80-7325-514-5., str. 14 – 15 .

¹⁸⁹ NOVÁK, Josef Jan. *Církevní dějiny: Ecclesiastica historia* [online]. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: http://louny.evangelnet.cz/knihovna/eccleastica_historia.html#k6_39

¹⁹⁰ HE V, I

události, které měli příčinu v Konstantinovi, si vyžadovaly také svou pozornost, a proto je Eusebius sepsal, na přání Tyruského biskupa Paulina.¹⁹¹

Důležitá otázka, na kterou je samozřejmě třeba odpovědět, zní: z jakých zdrojů a dokumentů Eusebius při svém sepisování vycházel? Prvním zdrojem mu samozřejmě byly vědomosti, které si osvojil během studia u Pamphilia, který mu sděloval jak svoje myšlenky, ale i Pamphiliova knihovna byla Eusebiovi k dispozici. K dispozici měl nejen řeckou a římskou literaturu, ale také spisy křesťanských autorů. Tyto a mnoho dalších knih získával Eusebius i z velkých knihoven, jako byla například i knihovna v Alexandrii. Církev se inspirovala v pohanské společnosti a sama začala zachovávat písemné dokumenty svých autorů, ale také autorů nekřesťanských. Kromě děl filosofických, teologických a dějepisných, se uchovávala i korespondence mezi křesťanskými obcemi, jednotlivci, a mnoho dalších různých druhů dopisů všemožného rázu, které byly důležité jak pro samotnou církev, tak i pro různé diecéze. Z křesťanských děl se zde uchovávala například koncilní a synodní akta, záznamy o různých církvích. Bohužel velké množství této dochované literatury bylo zničeno dekretem císaře Diokletiana, *De tradendis et comburendis libris*, který byl uveden v platnost roku 305, jehož obsahem bylo zničení kostelů a spálení všech křesťanských knih¹⁹². Tuto událost Eusebius samozřejmě nevynechal ve svém díle: „Bylo to 19. roku vlády císaře Diokleciana, v březnu blízké svátku Utrpení našeho Vykupitele. Všude byly vyvěšeny císařské výnosy, které přikazovaly rozbořit až do základů kostely a svaté knihy hodit do ohně“¹⁹³.

Předtím, než přistoupíme s představení Eusebiova stěžejního díla, které slouží našim záměrům v této práci, krátce si představíme i jeho jinou tvorbu. O některých jeho dílech jsem se již zmiňoval výše.

Jeho první historické dílo neslo prostý název *Kronika*, které bylo sepsáno ještě před třetí vlnou pronásledování. Toto dílo bylo prvním systematickým, chronologickým a univerzálním historickým dílem. V tomto díle vycházel Eusebius z autorů, jakož byli

¹⁹¹NOVÁK, Josef Jan. *Církevní dějiny: Ecclesiastica historia* [online]. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: http://louny.evangelnet.cz/knihovna/eccleastica_historia.html#k6_39

¹⁹²NOVÁK, Josef Jan. *Církevní dějiny: Ecclesiastica historia* [online]. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: http://louny.evangelnet.cz/knihovna/eccleastica_historia.html#k6_39

¹⁹³ HE VIII, II

např. Alexander Polyhistor, Abydenus, Diodorus nebo Porphyrius. Záměrem tohoto díla bylo podat souhrn hlavních událostí a významných postav ze všech různých národů, jakož byli například Chaledové, Asyřané, Médové, Hebrejci nebo Egyptané. Při tvorbě této práce se inspiroval především v autorovi nejstarších církevních dějin, kterým byl Sextus Iulius Africanus. Toto dílo se nám dochovalo jen v útržcích.¹⁹⁴

Dalším jeho tvorbou se týkala sepsování příběhů mučedníků, kteří byli umučeni za třetího pronásledování křesťanů. Ve sbírce *Palestinští mučedníci*, se věnuje mučedníkům, kteří položili své životy ve jménu víry v letech 303 až 311 na území Palestiny. Jak již bylo řečeno výše, sepsal také životopis svého učitele Pamphilia, který se ale do dnešních dnů nedochoval. Právě díky tomuto dílu víme o Eusebiovu učiteli nejvíce informací.

S životopisem císaře Konstantina, jsme se již také setkali. Dílo je převážně oslavou tohoto císaře, kterého dle Eusebia seslal křesťanům Bůh. V tomto díle se Eusebius primárně zaměřoval na náboženské pravdy, důkazy Božího působení a znamení, jež mělo podobu triumfu křesťanství. Eusebius se zde opět dotýká pronásledování křesťanů, ale již v kontextu morálního vítězství, které nahradilo období krvavého konfliktu, zbožností. Začaly se opět stavět kostely a vznikala nová posvátná místa¹⁹⁵. Dílo je silně poznamenáno apologetikou, a sloužilo primárně k tomu, aby upevnilo Konstantinovo místo a dával silně najevo, že je to vše součástí Božího plánu. Později, k výročí Konstantinovi třicetileté vlády sepsal dodatek k jeho životopisu, který sloužil už jako čistá oslava Konstantinova života a jeho přínosu. Právě v tomto dodatku jej označil za nového Mojžíše, jak již bylo zmíněno.

V rámci práce exegetické, sepsal Eusebius komentáře jak k Starému Zákonu, tak i k Novému Zákonu. Jakožto převážně historik, jeho zájmem bylo sledování historického významu textu pro společnost, ostatně jak by se dalo předpokládat u zastávce Origenovy školy. Jeho teologie není ničím vázaná, nebyla ovlivněna císařskou ideologií. Dílo *Onomasticon*, bylo soupisem míst, které se vyskytovaly v Písmu Svatém. Tento spis představil krátce Sv. Jeroným, jehož slov pro záměry této práce použiji „*Nakonec*

¹⁹⁴ BEDROSIAN, Robert. Eusebius' Chronicle. *The Tertullian Project* [online]. [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: https://www.tertullian.org/fathers/eusebius_chronicon_02_text.htm

¹⁹⁵ CAMERON, Averil. Eusebios of Caesare and the Rethinking of History. In: MOMIGLIANO, Arnaldo, GABBA, Emilio, ed. *Tria Corda: scritti in onore de Arnaldo Mogmiliano*. Como: Edizioni New Press, 1983. Dostupné z https://www.academia.edu/44315660/Cameron_Eusebius_of_Caesarea_and_the_Rethinking_of_History_1983, str. 79 - 82

zapracoval na této malé knize a shromáždil dohromady pro nás ze Svatého písma téměř všechny názvy měst, hor, řek, vesnic a dalších míst. Zjišťoval, zdali stále existují, jsou nezměněna, nebo částečně poškozena. A tak jsme přeložili tuto studii, tohoto významného muže, seřadili jsme je dle abecedy v Řečtině. Místa, u kterých jsme nedohledali záznamy, jsme nechali beze změny, ale malé změny jsme udělali“¹⁹⁶. Dílo se nám opět dochovalo pouze jen ve zlomkách. Pro naše účely posouží tyto dvě zmínky zcela bohatě.

Jeho apologetická tvorba byla představována díly, jakož bylo např. Základní úvod *Eclogae Propheticae*, které se nám ale zachovalo opět jen zlomkově. Obsahem je popis starozákonních proroctví o Mesiáši. Významným dílem bylo *Praeparaatio evangelica*, jehož obsahem byla polemika s křesťanstvím. Tato polemika byla sepsána do patnácti knih a je nám důkazem toho, s jakou apologetickou metodou Eusebius pracoval a jak využíval dokumentů. V tomto díle jsou zachovány díla antických filosofů, jakož byl například Platon, a jejich díla skrze Eusebiovu práci zachovala do dnešních dnů, jinak by se ztratila v běhu dějin. Historik Maier vidí přínos díla v ukázání nadřazenosti křesťanství nad pohanstvím¹⁹⁷. Dalšími spisy, které se vymezovaly vůči pohanství, jsou *Proti Hieroklovi a Proti Porfyriovi*, ve kterém reagoval na Porfyriuv spis proti křesťanům. Spis *Demonstratio evangelica* byl na druhou stranu náboženského spektra a byl polemikou s judaismem. Obsahem toho díla byla osoba Ježíše Krista a námitky judaismu vůči křesťanství. Tyto dva spisy označil Maier za stěžejní Eusebiovi apologetické práce, protože se zabývaly životem v církvi, než církevním životem¹⁹⁸.

Jeho největší přínos ale spočívá v sepsání historického díla, ve kterém se zabýval dějinami křesťanů a církve, *Historia Ecclesiastica*.

¹⁹⁶ „Finally he worked on this little book and gathered together for us from the Holy Scriptures almost all the names of cities, mountains, rivers, villages and other places indicating if they still exist, are unchanged or are in part corrupted. And so we have translated the study of this remarkable man according to the order of the alphabet in Greek. We have left unchanged those proper records we have not seen, but have changed a few“. Dostupné z WOLF, C. Umahu. CONCERNING THE PLACE NAMES IN SACRED SCRIPTURE. *The Tertullian Project* [online]. [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: https://www.tertullian.org/fathers/eusebius_onomasticon_02_trans.htm#Eusebius_preface

¹⁹⁷ MAIER, Paul L. *Eusebius: The Church History*. Kregel Publications, U.S., 2007. ISBN 978-0825433078., str. 13

¹⁹⁸ MAIER, Paul L. *Eusebius: The Church History*. Kregel Publications, U.S., 2007. ISBN 978-0825433078., str. 13

Ve svém díle vyšel od Krista jako od počátečního data křesťanského letopočtu, ale zároveň vyšel od Spasitele a Pána. První kapitola knihy je spíše teologickým dílem, neboť se zde Eusebius zabývá Kristovým božstvím a jeho zjevením, ale po krátkém úvodu, začíná již práce být historická, poněvadž Eusebius začíná s tělesným příchodem Spasitele a mapuje Kristovo pozemské působení až po jeho nanebevstoupení.¹⁹⁹ Opírá se zde o základní křesťanské dogma, že Kristus je zprostředkovatelem Božího zjevení i spásy, ale o dvou přirozenostech v jednotné Kristově osobě²⁰⁰.

Novák ve svém překladu píše o významu věhlasu tohoto díla následující, ale zároveň oceňuje i jeho úsilí, které do díla investoval: „*Úsudek o Eusebiově díle, nechť si každý čtenář udělá sám. Jaké váženosti se těšil tento spis, svědčí četné překlady. U nás již r. 1594 u Veleslavína vydal překlad či spíše volnou parafrázi původní předlohy Jan Kocín z Kocínětu. Chci jen ukázat na Eusebiovu mravenčí práci při shromažďování dokumentů, mnohých dnes již ztracených. Jeho práci napomáhala na tehdejší dobu neobvyklá vědecky fundovaná znalost historie, kterou také v plné míře využil... Citace svědků jako by apostrofovaly opravdovost křesťanské víry. Sám, pokud nebyl očitým svědkem některých událostí, jako by ustupoval do pozadí. Místo aby pronášel filozofické úvahy, cituje spisy a dopisy, z nichž některé známe dnes již jen díky jeho citacím. Opravdu cenné dokumenty bez básnických příkras a subjektivních názorů*“²⁰¹.

Při čtení díla je nutné si uvědomit i dobový kontext, ve kterém bylo dílo sepsáno. Křesťanství bylo viděno jako velmi mladé náboženství nato, aby bylo schopno přinést řešení na útrapy světa, který byl oproti křesťanství starý. Eusebius na toto tvrzení reagoval následovně: „... *byť Kristovo vystoupení skutečně uvedlo v život čerstvé zjevy, jakým je celý onen „nový lid“, na jehož příběh se soustředil, v celkovém pohledu šlo o novost pouze relativní; o takovou, jaká vyznačuje logický další krok v linii odedávna vývoje. Neboť Kristus, kterého křesťané věří a vyznávají, je preexistentě původní a kontinuálně existující i působící, i v předkřesťanských dobách a kulturách. Dějinný zlom, který s jeho příchodem v těle nepochybně nastal, je tedy (dopředu ohlášeným) povýšením*

¹⁹⁹ WERNISCH, Martin. *Církevní dějiny jako koncept*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2021. Quaestiones quodlibetales. ISBN 978-80-7325-514-5., str. 16.

²⁰⁰ WERNISCH, Martin. *Církevní dějiny jako koncept*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2021. Quaestiones quodlibetales. ISBN 978-80-7325-514-5., str. 17.

²⁰¹ NOVÁK, Josef Jan. *Církevní dějiny: Ecclesiastica historia* [online]. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: http://louny.evangnet.cz/knihovna/eccleastica_historia.html#k6_39

na novou úroveň, ale čehosi již předtím přítomného, ba do jisté míry je i návratem k původnímu – takže křesťanství má vztah ke všem časovým dimensím, jak se sluší na to, co je ve své podstatě založeno ve věčnosti“²⁰².

Co si Eusebius představuje pod označením církevní dějiny? Martin Wernisch se touto otázkou zabývá a k této otázce, kterou sám stanovil, se vyjadřuje následovně: „Hledající odpověď, nemůžeme samozřejmě vynechat analýsu, v jakém smyslu Eusebius s pojmem církve pracoval uvnitř spisu. Její výsledek ovšem může až překvapit. Výrazu *ekklésia* autor ve svém textu užíval velmi střídavě, a co víc, ani definici nevěnoval kdovíjaké úsilí. Pokud jde o předmět jeho práce, v krátkosti by nejspíš mohl být pojmenován jako „Boží lid“ ..., ale do podrobností se nezachází – anebo naopak, konkrétní detaily jsou mnohočetné a vyvodit z nich můžeme *ledacos*. V tomto ohledu byl tedy ponechán značný prostor pro volnost a variabilitu, kterou u církevních historiků následujících dob skutečně můžeme pozorovat, a která je jistě práva jak mnohosti projevů křesťanství, tak i jejich proměnlivosti“²⁰³.

V takovém světle ovšem musí vyniknout, že pod církevností svých dějin Eusebius rozuměl především aspekt. Nadpis ohlašoval, že nejen bádá a píše o církvi, ale také mluví za ni, jako *ecclesiasticus*, který v ní koná službu učitele. I přes to, že nikoli z přímočarého oficiálního pověření, pokud jde o její zvláštní formu a obsah, to také nepřehlédněme: úkol historického spisování mu nikdo nezadal, zvolil si jej sám, podle osobního nadání a zájmu, byť zároveň v logické souvislosti s činnostmi církevního bibliotekáře, archiváře, katechety. I poté, co se stal biskupem, své odborné dílo konal v samostatné odpovědnosti učitelského úřadu. Zajisté vůči církvi, v první řadě však vůči Bohu. Neboť úřad mu byl církvi svěřen, ale na základě Božího volání, jež i církev jako takovou trvale konstituuje a na něž zůstává trvale odkázána. Veličinou, již se v úřadě měl řídit, bylo tudíž především a nad jiné Boží slovo“²⁰⁴.

Wernisch v knize dále hovoří o motivaci, či možná lépe řečeno síle, která Eusebia poháněla ke psaní církevních dějin. Dle něj chtěl Eusebius dostat pravověrnosti. Jeho cílem

²⁰² WERNISCH, Martin. *Církevní dějiny jako koncept*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2021. *Quaestiones quodlibetales*. ISBN 978-80-7325-514-5., str., 17.

²⁰³ WERNISCH, Martin. *Církevní dějiny jako koncept*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2021. *Quaestiones quodlibetales*. ISBN 978-80-7325-514-5., str. 18.

²⁰⁴ WERNISCH, Martin. *Církevní dějiny jako koncept*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2021. *Quaestiones quodlibetales*. ISBN 978-80-7325-514-5., str. 19.

bylo zaznamenat události tak, jak se staly, aby došlo k odlišení od bludných a nepravých výpovědí. Zaměřil se v počátku svého díla na dobové zdroje z doby Kristových dnů na zemi, ať psané, či mluvené. Eusebius se cítil být vázán nejen instituci, ale cítil povinnost vůči Bohu, resp. odpovědnosti člověka vůči Božímu oslovení. Předpokládá, že se jedná o vyznání nikoliv osobní, ale jako o celkové vyznání celého církevního společenství i přes to, že je to dílo převážně jedince.²⁰⁵

2.3.2 Obsah *Historia ecclesiastica*

Eusebius při psaní svého díla využíval dva druhy pramenů: převážně vycházel z dobových pramenů, které mj. tvořily i díla nekřesťanských autorů. Druhým hlavním pramenem bylo Svaté písmo.

První kapitola **první knihy** slouží jako úvodní, ve které Eusebius vysvětluje svůj záměr, proč se vlastně rozhodnul psát *Církevní dějiny*. Hlavním motivem bylo především to, že žádný z jeho předchůdců, či současníků, dílo tohoto druhu nese-psal. Eusebius cítil, že je potřeba zaznamenat nejvýznamnější události, které ovlivnily vývoj křesťanství. Psal i o heretickém učení, Židovském národu, ale také se rozhodl zaznamenat veškeré násilí, které bylo páčáno nevěřícími na křesťanech, v dobách pronásledování.²⁰⁶

Zbytek knihy je věnován osobě Ježíši Kristu, kde Eusebius rozebírá různé aspekty jeho života, ale také jsou zde zaznamenány počátky křesťanského učení, o způsobu života, který byl řízen evangeliem.

Druhá kniha začíná událostmi, které nastaly po nanebevstoupení Krista. Jako první došlo k ustanovení apoštolů. Nově byl do jejich kruhu přibrán Matěj, neboť Jidáš zradil. Eusebius nás spravuje také o prvním mučedníkovi, který zemřel za svou víru. Byl jím jáhen Štěpán, který byl zabit a stal se tak obětí prvního pronásledování křesťanů ze strany židů.²⁰⁷

V téže dobu došlo k ustanovení prvního biskupa na jeruzalémský stolec, jímž byl Jakub.²⁰⁸

²⁰⁵ WERNISCH, Martin. *Církevní dějiny jako koncept*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2021. Quaestiones quodlibetales. ISBN 978-80-7325-514-5., str. 19.

²⁰⁶ HE I, I

²⁰⁷ HE II, I

²⁰⁸ HE II, I

To, jakou rychlostí se křesťanství šířilo po celé říši, dosvědčuje záznam, který učinil Eusebius. Spravuje nás o velkém růstu církve v Antiochii. Víra také byla šířena v Jeruzalémě a v Caesareji.²⁰⁹

Židovský národ neunikl trestu za to, co provedli s Kristem. Tímto trestem bylo nepřátelské chování ze strany nového římského císaře Caliguly, který připravoval židy o jejich modlitebny, které předělal dle obrazu svého. Dělal z nich světská místa, která byla zaplňována sochami a různými obrazy.²¹⁰

Tyto a další informace o perzekuci židů čerpá Eusebius od Filóna Alaxandrijského, především z jeho spisu *De virtutibus*.

Zajímavou zprávou je také záznam o Pilátově sebevraždě, kterou Eusebius kvůli vážnosti této zprávy nemohl vynechat: „*Je třeba také vědět, že Pilát, který odsoudil k smrti našeho Spasitele, za Gaiovy vlády, o jehož době jednáme, upadl po zprávě o těch událostech v takovou nemilost, že byl donucen sám se zabít. Vlastní rukou pomstil sám sebe. Jak brzy jej stihla Boží spravedlnost! Vyprávějí to Řekové, kteří popisovali olympiady a události, které se v nich udály.*“²¹¹

Eusebius dále podává zprávu o dalším mučedníkovi, který zemřel pro svou víru. Byl jím apoštol Jakub, biskup Jeruzalémský, který zemřel na příkaz Heroda. Spolu s ním měl být popraven také Petr, který avšak díky Božímu zásahu, utekl z vězení a bylo mu nadále umožněno hlásat Pánovo evangelium.²¹² O Petrovi je nám podán i následující záznam z kapitoly XIV, která nás spravuje o příchodu apoštola Petra do Říma, kam se vydal šířit víru.

Významnou událostí pro křesťanství je sepsání Evangelia podle Marka, který jej sepsal na žádost římské obce, která se nechtěla řídit pouze slovem, ale chtěla mít sepsané slova boží. Apoštol Petr s tímto nápadem souhlasil a posvětil jej.²¹³ Evangelium bylo

²⁰⁹ HE II, III

²¹⁰ HE II, VI

²¹¹ HE II, VII

²¹² HE II, IX

²¹³ HE II, XV

následně převezeno do Egypta, kde jej Marek hlásal. Založil v Alexandrii obec, která se za velmi krátkou dobu rozrostla. Tato obec dle dobových zápisů žila velmi střídmě.²¹⁴

Eusebius kromě důležitých událostí, které měli vliv na křesťany a jejich obce sledoval i životy židů. Životy těchto dvou skupin lidí byli velmi propletené, i když si to židé nechtěli připouštět. Toto lze vidět na následujících záznamech.

Bylo zaznamenáno vyhnání Židů z Říma, které zorchestroval císař Claudius. Židé odešli do Asie.²¹⁵ Druhou událostí, která byla zaznamenána, je vzpoura v Jeruzalémě, při které bylo zabito až na 30 000 Židů.

První velké pronásledování křesťan, které však bylo řízené státem, nikoliv prostým lidem²¹⁶, vypuklo za Nerona. Mezi „nejvýznamnější oběti“ patří apoštolové Petr a Pavel. Pro tehdejší obce to byla opravdu velká ztráta.²¹⁷

Kniha třetí začíná zprávou o misijní činnosti, kterou vykonávali jak apoštolové, tak ale i jejich učedníci. Misijní cesty vedly po celé tehdejší říši Římské, např. do Kappadocie, Asie či do Parthie.²¹⁸

Následně nám jsou představeni noví nástupci apoštolů, kteří byli z pravidla učenci, kteří se učili u tak velkých osobností, jakožto byl Petr a Pavel. Spousta z těchto učenců byla nakonec biskupy svého města, ve kterém působili, např. Timothei byl prvním biskupem efezské obce, Klement byl ustanoven třetím biskupem římským nebo Areopagita Dionysion, který byl prvním biskupem města Athén.²¹⁹

V průběhu celé knihy se Eusebius snažil i o zápis biskupské posloupnosti, ve všech křesťanských obcích.²²⁰

²¹⁴ HE II, XVI

²¹⁵ HE II, XIX

²¹⁶ Křesťané byli pronásledováni téměř od počátku svého vzniku. Prvními pronásledovateli byli Židé, kteří, jak víme, nechali zabít Krista. Prostý lid měl také velice často konflikty s křesťany, jenže to byly převážně lokální spory. Až Nero začal se systematickým pronásledováním křesťanů, které většinou končilo krvavě.

²¹⁷ HE II, XXVIII

²¹⁸ HE III, I

²¹⁹ HE III, IV

²²⁰ HE III, XIII, XIV, XV

Římský vojevůdce, a později císař, Vespasianus se vyznamenal ve válce, kterou vedl proti židům. Na jeho příkaz byli následně pochyťáni všichni potomci davidovského rodu, aby mohlo následně dojít k jejich povraždění, které nařídil císař Domitianus²²¹, který byl strůjcem i dalšího pronásledování křesťanů.²²²

Mezi významnou událost, která měla vliv na celkové křesťanství, bylo určení pořadí evangelií, které bylo určeno takto: Matouš, Marek, Lukáš, Jan. Eusebius zde uvedl i motivy sepsání: „*Matouš, který z počátku hlásal evangelium Hebreům, když měl odejít k jiným národům, napsal v mateřštině evangelium po něm nazvané... Co Marka přivedlo k napsání evangelia, to jsem uvedl dříve. Lukáš na začátku svého evangelia uvádí sám důvod, proč se odhodlal je napsat*“²²³. Důvod, proč i Jan sepsal evangelium, byl podobný jako u Marka, ale s jedním menším rozdílem. Lidé jej prosili, aby ve svém evangeliu nezapomněl zapsat události, které ostatní evangelisté zapomněli.²²⁴

Touto dobou se začínají objevovat i první heretická učení, za které je považováno učení ebonitů, kteří popírali Kristovo božství a považovali jej pouze za člověka.²²⁵ Další sekta vzrostla na základě myšlení Ceinthuse, který podal heretickou představu o království Krista, které nastane po zmrtvýchvstání²²⁶. Posledním zmínka hovoří o Mikuláši, který odmítl jakoukoliv světskou rozkoš a rozhodl oddat svůj život pouze Bohu.²²⁷

Křesťané si mohli, alespoň z části, oddychnout od pronásledování, neboť císař Traianus vydal edikt o aktivním pronásledování křesťanů. Což ovšem neznamenalo ukončení trestních procesů s křesťany, jen nyní muselo být nejprve na domnělého křesťana podáno udání.²²⁸

Čtvrtá kniha se otvírá zprávou o úmrtí alexandrijského biskupa Cerda, kterého nahradil Primus, a také o změně římského biskupa, kterým byl nově Alexander.²²⁹

²²¹ HE III, XIX

²²² HE III, XVII

²²³ HE III, XXV

²²⁴ HE III, XXV

²²⁵ HE III, XXVIII

²²⁶ HE III, XXIX

²²⁷ HE III, XXX

²²⁸ HE III, XXXIV

²²⁹ HE IV, I

Po nástupu císaře Hadriana, se objevili první apologeti, kteří bránili křesťanskou víru. Autorem apologetického spisu byl athénský biskup Quadratus, který polemiku o víře předal císaři Hadrianovi.²³⁰

Císař Hadrian svým přičiněním nadále ulehčil křesťanům život, neboť nově vydal nařízení, že žádný křesťan nesmí být trestán bez řádného soudního řízení. Pokud se obžalovaný shledá vinným, má být potrestán dle práva. Pokud se ale ukáže, že byl člověk obžalován neprávem, má být potrestán ten, jenž jen obžaloval.²³¹

Mezi nejvýznamnější mučedníky, kteří byli zaznamenáni ve čtvrté knize, bezpochyby patří Polykarp, který se stal obětí pronásledování křesťanů ve Smyrně v Asii. Jeho život byl ukončen u kůlu na hranici. Eusebius zde zachoval kompletní přepis průběhu procesu, neboť jak říká: „*Považuji za nanejvýš nutné ve svých Dějinách předat příštím generacím zprávu o jeho konci, která se až do dneška písemně zachovala*“²³².

Zbytek čtvrté knihy nás informuje o různých událostech z říše, které mají nejčastěji podobu zápisu o nové herezi, nebo volbě nového biskupa.

Pátá kniha se otevírá několika záznamy o mučednících, kteří zemřeli za krutého pronásledování, které započal císař Vera.

Při tomto pronásledování, se mnoho vyznavačů Krista samo prohlašovalo za mučedníky, neboť neustále vyznávali víru, za co byli následně trestáni, a to opakovaně. Ostatní křesťané o nich avšak smýšleli zcela jinak. Zprávy o těchto mučednících se nám dochovaly z dopisů, jejichž části použil i Eusebius: „*Každého z nás jsme přísně kárali, když je v dopise či během řeči nazýval mučedníky. Toto pojmenování „mučedník“ jsme rádi přenechávali Kristu, věrnému a pravému svědku (martyr), prvorozenému z mrtvých, původci života a toho, co je z Boha*“²³³.

Sedmá kapitola přináší zajímavou zprávu o tom, jak Bůh pomohl římskému císaři Marku Aureliovi. Během jeho kampaně s Germány se ocitlo jeho vojsko bez vody, téměř na pokraji života. Před bitvou se část jeho armáda, konkrétně maltská legie modlila k Bohu. Krátce po jejich modlitbě se náhle změnilo počasí a spustila se velká bouřka

²³⁰ HE IV, IV

²³¹ HE IV, XIII

²³² HE IV, XXIII

²³³ HE V, III

s deštěm. Eusebius o této události napsal následující: „*O této události píší i nekřesťanští historici, když psali o tehdejších událostech. I naši to zaznamenali. Pohanští spisovatelé cizí našemu náboženství psali sice o zázraku, ale nepřiznávali, že to Bůh učinil na prosby našich. Naši dějepisci naproti tomu z radosti nad pravdou nás o tom zpravili sice prostým, ale čestným způsobem...Jako hodnověrného svědka bych mohl uvést Tertulliana, který ve své latinsky psané dříve námi zmíněné Apologii adresované římskému senátu to jasně dokazuje. Píše v ní, že ještě v jeho době existovaly listy osvícenského císaře Marka, ve kterých dosvědčuje, že jeho vojsko v Germanii pro nedostatek vody bylo na okraji záhuby a že bylo zachráněno modlitbou křesťanů. Tertullian vypráví, že tento císař pohrozil každému smrtí, kdo by se pokoušel nás obviňovat.*“²³⁴ Tertullian se v rámci zmíněného spisu ještě vyjádřil k celému pronásledování, které pochopitelně odsuzuje. Ptá se, jak je možné, že i přes nařízení Hadriana, je s křesťany zacházeno stále stejně, jako by je nikdy nevydal.²³⁵

Eusebius zaznamenal opět další herezi, se kterou se musela církev vypořádat. Jednalo se o frýzskou herezi, kterou vedl jistý Montanus. Hlavním oponentem této hereze byl Apollinaris z Hierapolis. Montanus se cítil býti novým prorokem, a hlásal věci nezvyklé, které mnoho lidí odsuzovalo, a proto jej považovali za blázna. Našli se však lidé, kteří věřili všemu, co Montanus hlásal. Hlásal, aby si lidé nevážili církve, neboť znehodnocuje falešné proroky, kteří do církve nemají přístup. Dílo Apollinarise, jak Eusebius poznamenává, má tři díly a je věnováno čistě tomuto bludu²³⁶.

Proti této herezi se také vyjádřili Apollonius²³⁷, či Serapion, antiochijský biskup, ke kterému se připojují další biskupové, kteří herezi také odsuzují.²³⁸

Apollonius umírá za vlády císaře Commoda mučednickou smrtí, neboť byl obviněn z praktikování křesťanství. Soud jej po vlastním obhajování odsoudil ke smrti stětím.²³⁹

Závěr knihy je věnován velkému sporu, který se dotkl všech obcí v Asii. Předmětem bylo slavení velikonoc. Eusebius samozřejmě považoval tento konflikt za

²³⁴ HE V, VII

²³⁵ HE V, VII

²³⁶ HE V, XVIII

²³⁷ HE V, XX

²³⁸ HE V, XXI

²³⁹ HE V, XXIII

důležitý, proto jej zaznamenal: „*Křesťanské obce celé Asie totiž věřily, jak vyplývá ze staré tradice, že slavnost velikonočního vykoupení se musí slavit čtrnáctého dne v měsíci, ve kterém bylo Židům přikázáno zabít beránka. Proto i v tento den, který je vždy dnem všedním, že mají skončit s postem. Naproti tomu u obcí po celém ostatním světě nebylo zvykem toto zachovávat, nýbrž podle apoštolské tradice zachovávali i nyní vládnoucí zvyk, že půst nesmí skončit v žádném jiném dni než v den zmrtvýchvstání našeho Spasitele. Kvůli této záležitosti se konaly synody a porady biskupů. Všichni však jednomyslně prohlásili dopisem za církevní pravidlo pro věřící na všech místech, že ne jiný den, ale v neděli má být slaveno tajemství zmrtvýchvstání Pána a jen v tento den že má skončit u nás velikonoční půst*“²⁴⁰ Asijské obce toto rozhodnutí avšak ignorovali a nadále si stáli za svým, neboť byli přesvědčeni, že tento zvyk je po mnoha generací ustálený. V čele asijských obcí stál tehdy biskup Polykrates, který tento spor řešil s římským biskupem Viktorem. Římský biskup nadále odmítá jejich pojetí velikonoce a chtěl asijské obce dokonce vyloučit z církve. Do tohoto sporu zasáhl i galský biskup Ireneus, který podpořil Viktora ohledně sporu, ale zároveň jej však mírnil, aby nikoho nevyklučoval ze společenství. Výsledkem celého sporu bylo ustanovení slavení velikonoce na neděli, jak bylo stanoveno již na počátku.²⁴¹

Záznamem o pronásledování za císaře Severia otevírá Eusebius **šestou knihu**. Nejvíce obětí pronásledování bylo v Alexandrii. Mezi oběti patří Leonides, otec Origena, kterému je v šesté knize věnováno mnoho prostoru, neboť Origenes byl nejvýznamnějším církevním učitelem první poloviny třetího století. Eusebius v mnoha kapitolách důkladně popisuje Origenův život, především z hlediska jeho přínosu pro církev. Kromě jeho práce, se Eusebius také zmiňuje o jeho žácích, kterých bylo nemálo. Mezi ně patřil např. Dionysius, který stejně jako jeho učitel, patřil k předním teologům první poloviny třetího století.

Knihy není samozřejmě věnována pouze Origenovi a jeho vlivu. Eusebius nadále sleduje osudy křesťanů po celé Římské říši, ale i události, které v říši nastaly, ale byly světského rázu.

Pronásledování křesťanů obnovil nový císař Decius, který tak učinil z nenávisti k bývalému císaři Philippovi, který se ke křesťanům choval vlídně. Eusebius nás o tomto

²⁴⁰ HE V, XXV

²⁴¹ HE V, XXVI - XXVII

pronásledování spravuje v třicáté deváté kapitole. Mezi nepřímé oběti Deciova pronásledování lze brát i Origena, který byl mnohokrát vězněn a mučen. Zemřel na následky zranění, které utrpěl.

Dionysiova literární činnost byla tak významná, že z ní Eusebius hodně čerpal pro svoji **sedmou knihu**. Z dochovaných dopisů Eusebius postavil první desítku kapitol své knihy.

Jedenáctá kapitola nás informuje o smrti Dionysiuse, která nastala za pronásledování křesťanů císařem Vallerianem.²⁴²

Vallerianovo pronásledování je ukončeno jeho synem Gallienem, který po otci převzal vládu poté, co byl Valerian zajat barbary. Gallienus zrušil všechny restriktce vůči křesťanům, a dokonce povolil, že křesťanští učitelé mohou volně působit v rámci celé říše.²⁴³

Kromě pronásledování se musí církve nadále vypořádávat s herezemi, které neustále vznikají. Dalším z takových heretiků byl Pavel ze Samosaty, který zastával funkci biskupa Antiochie. Pavel zastával názor, že Ježíš byl pouze člověk. Popíral jeho božství a zázračné působení²⁴⁴. Pavel byl následně předvolán před synodu, které se účastnilo velké množství biskupů, kteří přijeli do Antiochie. Výsledkem této synody je zbavení úřadu Pavla a jeho následné vyhoštění z církve²⁴⁵.

Dalším heretikem byl Manes, který se považoval za Krista. Po vzoru Pána si vyvolil svých dvanáct učedníků. Své učení, které Eusebius však blíže nespecifikoval, šířil po celé říši.²⁴⁶

Eusebius na začátku **osmé knihy** popisuje situaci křesťanů před nejhorším pronásledováním všech dob, které řídil císař Dioklecian.

Křesťanství před nástupem Diokleciana vzkvétalo. Křesťané se dostávali i na vysoká úřednická místa, křesťanům bylo dovoleno svobodně vyznávat víru.²⁴⁷

²⁴² HE VII, XI

²⁴³ HE VII, XII

²⁴⁴ HE VII, XXVII

²⁴⁵ HE VII, XXX

²⁴⁶ HE VII, XXXI

Vše se pak změnilo s nástupem Dioklecianovym na císařský trůn. Eusebius popisuje změnu následovně: „...byly všude vyvěšeny císařské edikty prikazující rozbořit do základů kostely a svaté knihy hodit do ohně. Dále ti, kteří zaujímali čestná postavení, měli jich ztratit a jejich podřízení úředníci, jestliže trvali na vyznání křesťanské víry, měli ztratit svobodu. To byl obsah prvního ediktu proti nám. Nedlouho na to se objevil jiný výnos, podle kterého všichni představení církvi na všech místech měli být spoutáni a potom obvyklým způsobem přinuceni k obětování bohů“²⁴⁸.

Pronásledování se opět šířilo skrze celou Římskou říši. Našla se však i místa, kde se nově vyhlášené pronásledování setkalo s odporem samotných římských představitelů. Jeden takový nastal v Nikomedii, jak Eusebius zaznamenal: „V Nikomedii byl výnos proti církvím vyvěšen na navštěvovaném veřejném místě. Ihned na to jej strhl ne nějaký neznámý, nýbrž vysoce postavený muž. Miloval Boha a ve své živé víře považoval výnos za nejvyšší bezbožný a zločinný a roztrhal jej na kousky. Tehdy byli v tomto městě právě dva císařové. První, starší byl augustem a zaujímal mezi všemi první místo. Druhý zaujímal až čtvrté místo. Muž, který roztrhal výnos, se první v tomto městě vyznamenal. Ihned jej však stihl trest, který musil přirozeně následovat za tak smělý čin. Zachoval si však až do posledního dechu veselou mysl a klid“²⁴⁹.

Eusebius podává záznamy o mučednických smrtích, které se staly napříč celou říší – v Egyptě, Thébách, Fénicii, Frygii.²⁵⁰

Mnoho křesťanů zemřelo různými způsoby smrti. Ovšem objevilo se pár případů, kdy křesťané stihli odejít z tohoto světa a zachovali si svou důstojnost. Takový příběh se stal např. v Antiochii, kdy si život vzaly dvě mladé dcery místní aristokratky, která je vychovávala dle křesťanských zásad.²⁵¹

V závěru osmé knihy Eusebius informuje o polevujícím pronásledování²⁵², které vedlo až k odvolání císařských výnosů o pronásledování křesťanů, které nařídili spoluvladaři Galerius, Valerius, Maximianus a císař.²⁵³

²⁴⁷ HE VIII, I

²⁴⁸ HE VIII, II

²⁴⁹ HE VIII, V

²⁵⁰ HE VIII, VIII - XI

²⁵¹ HE VIII, XII

²⁵² HE VIII, XVI

Knih devátá nás na začátku informuje o tom, že ale ne ve všech koutech říše toto nařízení bylo v oblibě. Východní spoluvladař Maximien oficiální zákaz pronásledování nikdy písemně nezveřejnil, pouze jej ústně vyhlásil a postaral se o to, aby to tak zůstalo nadále.²⁵⁴ Jeho dalším krokem bylo poštvání prostého lidu proti křesťanům, za což se jim mělo dostat jistých výhod²⁵⁵. Nakonec se událost vyhrotila do toho bodu, že došlo k podněcování zabíjení křesťanů²⁵⁶. Vynalézavost pohanů byla tak veliká, že dokonce vymysleli dílo, které údajně pocházelo z dob, kdy Kristus kráčel po zemi. Toto dílo nazvali *Acta Pilati*, které mělo fakticky jediný účel a to hanit Krista.²⁵⁷ Toto dílo bylo nyní distribuováno po celé východní části říše a štválo lid proti křesťanům.²⁵⁸

Poslední tři kapitoly, které uzavírají knihu, se věnují době, kdy dochází k obratu. K moci se totiž dostává Constantinus a Licinius. Constantinus, který je, na rozdíl od Maximiana, bohabojný člověk, poráží nejprve Maximienovi spolupracovníky.

Závěrečná Eusebiova kniha se otevírá zprávou o tom, jak se křesťané konečně dočkali klidu²⁵⁹. Dochází k znovuvybudování kostelů, které dostávají od císaře Constantina velké dary. Císař daruje i církevní hodnosti²⁶⁰ a nově zbudované kostely se vysvěcují²⁶¹.

Eusebius ve své knize zaznamenal i císařské nařízení, které se týkalo náboženské svobody, co se týče křesťanské víry, o navrácení majetku, který byl neprávem zabaven. Dochází také ke zrušení poplatků pro kleriky²⁶².

Licinius, který při Constantinu po celou dobu stál, se nakonec stal i jeho švagrem, neboť mu král dal za ženu svou sestru. Na oplátku, se Licinius vzdal své moci ve prospěch Constantina, který se tak nyní stal samostatným vládcem celé Římské říše.²⁶³

²⁵³ HE VIII, XVII

²⁵⁴ HE XI, I

²⁵⁵ HE IX, II

²⁵⁶ HE IX, IV

²⁵⁷ HE IX, V

²⁵⁸ HE IX, VII

²⁵⁹ HE X, I

²⁶⁰ HE X, II

²⁶¹ HE X, III

²⁶² HE X, V - VII

²⁶³ HE X, VIII

Nakonec se ale však obrátil proti vlastní rodině, Bohu a všem křesťanům a plánoval pro křesťany přesný opak toho, co pro ně činil Constantinus. Usiloval o moc a znovu do jisté míry začal pronásledovat křesťany.²⁶⁴

Constantinus jej však nakonec, s pomocí Boží, porazil²⁶⁵

Constantinovým triumfem nad Liciniem se končí dílo Eusebiovo.

²⁶⁴ HE X, VIII

²⁶⁵ HE X, IX

3. Pojetí spásy

3.1 Pojetí spásy u Eusebia z Caesareje

Eusebius si představoval Římskou říši jako spásnou pro svět, ale i pro křesťanství. Dílo *Církevní dějiny* Eusebius zakončuje triumfem Konstantinovým, kterého, nejen Eusebius vidí jako zachránce křesťanství, ale vnímají ho tak všichni křesťané na území říše. Nový císař byl schopen učinit přítrž násilí, které panovalo bezmála tři století. V kapitole *Život Eusebia z Caesareje* jsem uváděl příklad toho, jak moc si Eusebius císaře cenil.

Při čtení *Církevních dějin* je zapotřebí si uvědomit dobu vzniku tohoto díla a je také nutné vzít v úvahu, za jakých podmínek je toto dílo sepisováno. Eusebius prožil na vlastní kůži nejhorší pronásledování křesťanů v říši, které bylo vedeno Diocletianem, začátkem čtvrtého století. Konec tohoto pronásledování a následné uvedení křesťanství jako *religio licita*²⁶⁶, znamenalo pro všechny křesťany veliké vítězství, byť se jednalo pouze o náboženskou svobodu. Konstantinova náboženská politika byla velmi přívětivá, za jeho vlády vzkvétalo křesťanství, které nebylo, za vlády císaře, ničím omezováno.

Na základě této situace se Eusebius rozhodl sepsat své dílo. Žil v přesvědčení, že situace se pro křesťany může už jen zlepšovat. Situace se pro křesťanství ani nezměnila po císařově smrti, neboť jeho synové nezrušili nařízení, které jejich otec vydal.

Eusebius viděl nově v Římu zachránce. Náboženství, které bylo tři století perzekuováno, nově získává oblibu v říši, která jej téměř po celou dobu utiskovala. Všechny okolnosti naznačovaly, že takto si to Bůh přál. Římská říše patřila po celou dobu své existence, až do doby Eusebia, k těm nejmocnějším státním útvarům pozdního starověku.

Teologickým motivem díla je odvěký zápas dobra se zlem, ve kterém nakonec dobro poráží zlo. Tento motiv se v knize neustále opakuje a nejvíce to je vidět v poslední kapitole poslední knihy. Dobro, které je Bůh, si vyvolí svého válečníka - Konstantina, který v bitvě poráží zlo, které je v knize symbolizováno Maxientiem a posléze Liciniem.

Po zbytek Eusebiova života křesťanství nadále vzkvétalo, a nikdo již nepřepokládal, že by se mohly vrátit restriktce vůči křesťanům v jakékoliv podobě. V druhé

²⁶⁶ Roku 313 vydal císař Konstantin I. Edikt milánský, které zaručoval svobodu vyznání člověka. Netýkalo se to tedy jen křesťanství, ale také všech náboženství, které doposud neměly status *religio licita*

kapitole, v textu *Situace křesťanství po Konsantinově smrti*, jsem uvedl, že tato domněnka byla mylná, neboť k restrikcím došlo za vlády císaře Juliana Apostaty, který podlehl svodu pohanské víry.

Definitivní vítězství křesťanství nastalo roku 380, kdy jej nový císař Theodosius I. ustanovil jako státním náboženstvím v celé Římské říši.

Římská říše se nyní stala, jako první říše na světě, zcela křesťanskou. Stala se garantem křesťanství a z Říma se nově řídil veškerý náboženský život. Řím se stal univerzální organizací katolické církve. V Římské říši obecně panoval názor, že tato říše je věčná, tudíž ode dne, kdy bylo křesťanství přijato jako jediné povolené státní náboženství, křesťané předpokládali, že i křesťanství, které je nyní zakotveno v říši, bude věčné.

3.2 Pojetí spásy u Řehoře z Tours

Řehoř z Tours píše své dílo o dvě století později. Začal jej psát v sedmdesátých letech 6. století, kdy moc Římské říše je oslabena, neboť v době vzniku díla byla Římská říše neúplná, neboť roku 476 padla západořímská část říše, funkční zůstala tedy jen východořímská říše.

Vznik *Dějiny v deseti knihách* je založen na podobné příčině, jako u Eusebiova díla. Tentokrát však autor nesleduje dějiny jedné „komunity“ nýbrž se z toho postupem psaní staly dějiny celého národa. I když původní záměr nebylo sepsat dějiny jednoho národa, nýbrž Řehoř chtěl jen zaznamenat všechny důležité události, které ovlivňovaly tehdejší svět. Jak píše Kincl v úvodu své knihy: „*Řehoř zamýšlel zaznamenat všechno důležité a zajímavé, co se kde v jeho době přihodilo, chtěl tedy psát dějiny svého věku ve světovém měřítku. Je pravda, že postupem doby, jak se události posunovaly k současnosti, koncentroval se Řehořův zájem stále víc jen na teritorium francké říše. Ale ani potom to nebyly pouze dějiny Franků, protože ve francké říši vládla francko-románská aristokracie, a tak se vedle franckých králů a politiků neustále objevují i politikové románští, a nakonec se dokonce zdá, že zpráv o Románech je více než o Francích či Germánech.*“²⁶⁷

V dobách Řehořových tedy Římská říše již nebyla místem, kde sídlila katolická církev a řídila odsud veškerý křesťanský život. Tuto funkci po pádu Říma přebírali na svá bedra králové, kteří se stávali guaranty náboženství, čímž vznikaly nové národní církve,

²⁶⁷TURONENSIS, Gregorius. *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Praha: Odeon, 1986. Živá díla minulosti (Odeon)., str. 19-20.

v čele se samotnými králi, kteří rozhodovali o církevních záležitostech, ale také mohl zasahovat do otázek týkajících se víry.²⁶⁸ Autorita dříve velice významného římského biskupa, který byl hlavou celé jednotné církve, již nyní nebyla tak velká, což bylo způsobené výše uvedeným.²⁶⁹

Křesťanství mělo v Galii ideální podmínky pro růst, protože k christianizaci došlo již dávno před Řehořovou dobou. Z knihy není zcela jasné, kdy přesně přišli první misionáři do Galie, ale první zmínky o křesťanech pochází z doby, kdy v říši probíhalo pronásledování za Traiana.

3.3 Komparace Eusebia a Řehoře

Oba dva autoři sepsali svá díla se stejným záměrem – zachovat záznam o tom, co vše se stalo. Eusebius nechtěl, aby se zapomnělo na útrapy, které si musela křesťanská víra vytrpět, než došlo k triumfu dobra nad zlem. Řehoř se nejprve snažil zaznamenat všechny významné události, které se staly v jeho okolí. Jak bylo řečeno výše, nechtěl zpočátku psát dějiny zaměřené na jeden národ, či skupinu, tak jak to činil Eusebius. Postupem času, převážně po vystoupení krále Chlodovecha I., který sjednotil franské kmeny pod jednotnou vládu, se jeho styl ale změnil a Řehoř se začal zaměřovat více na osobu nového krále.

Oba dva mají také společné to, že zachránce křesťanství spatřili v panovníkovi – Eusebius si velice cenil Konstantina a Řehoř Chlodovecha. Jak píše Kincl „...*Chlodovech. Podle Řehořovy koncepce musí být tento panovník vzorem všem ostatním, protože právě on se dal pokřtít a svým příkladem obrátil na pravou víru všechny ostatní Franky*“²⁷⁰ Podobným způsobem o Konstantinovi uvažoval i Eusebius, který dokonce sepsal životopis tohoto císaře.

Rozdíl mezi autory však nastává v tom, že Eusebius viděl Konstantina, jako hlavu celé Římské říše jako spasitele a „silného vůdce“. O vítězství Konstantina napsal Eusebius následující: „*Proto Konstantinovi a jeho synům plným právem I patří mocná říše a netřeba jim ji závidět. Vymazali bezbožnost dřívějších vládců a plně si vědomi dober, která jim Bůh*

²⁶⁸ Tohoto možného zásahu do otázek víry jsme byli svědci v v HLD V, XLIV, kdy se král Chilperich snažil prosadit svůj pohled na osobu Boha

²⁶⁹ TURONENSIS, Gregorius. *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Praha: Odeon, 1986. Živá díla minulosti (Odeon)., str. 21.

²⁷⁰ TURONENSIS, Gregorius. *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Praha: Odeon, 1986. Živá díla minulosti (Odeon)., str. 25.

prokazoval, viditelným způsobem dávali najevo svou lásku ke ctnostem a k Bohu i zbožnost a vděčnost božské bytosti.“²⁷¹ Dle tohoto lze předpokládat, jak smýšlel. Spojení tak mocné říše s křesťanstvím představovalo nezničitelnou alianci, která přetrvává navěky. V tomto domnění žil Eusebius až do konce svého života. Avšak je nutno opět podotknout, že Eusebius zažil pouze částečné vítězství, které se tehdy jevilo jako zázračné.

Ovšem tato mocná aliance pozemské síly a té nebeské nevydržela tak dlouho, jak se předpokládalo, neboť Římská říše v 5. a 6. Století je neustále napadána nájezdníky až nakonec dojde k zániku západořímské říše. To, co rozpad představoval pro křesťanství, bylo již zmíněno výše.

Řehoř za svého života samozřejmě ví, že současná Římská říše je již slabá a upadá, kdežto nově vzniklá Franská říše je v rozkvětu a má silný panovnický rod. Oproti Eusebiovi Řehoř žije v „ideálním světě“, neboť pronásledování křesťanů nevypuklo několik století. Konflikty, co řeší, jsou buď světského rázu – problémy způsobené lidskou chamtivostí a marnotratností²⁷². Problémy týkající se víry nebyly tak výrazné jako ty, s kterými se potýkal Eusebius, ale i Řehoř se setkal s mnoha falešnými proroky a vedl i spor s arianismem, který se na území Galie rozšířil dříve, než katolicismus.

Myšlenka univerzalizmu je to, co oba autory spojuje. Řehoř viděl Franckou říši jako pokračovatelku Římské říše. Což nemůže být viděno zvláště, protože Galie byla po dlouhou dobu součástí říše, a vládnoucí vrstvy, které byly před Chlodovechem či jeho otcem, byly převážně římské rodiny, které byly do Galie poslány císařským rozhodnutím. Byť byla později Galie napadána germánskými kmeny, které postupem času převzaly územní vládu, duchovní rodiny byly nadále ty původní, se silnými vazbami na Řím.

²⁷¹HE X, IX

²⁷² Např. mocenské konflikty mezi králi o půdu toho druhého = spory synů Chlodovechových, nebo spor Chrodiely s abatyší Leuboverou

Závěr

Cílem této práce bylo porovnání teologického myšlení Eusebia z Caesareje a Řehoře z Tours.

První kapitola byla koncipována tak, aby podala podrobný popis toho, co vše předcházelo tomu, aby křesťanství bylo zvoleno jako jediné náboženství, které bylo garantováno králem. Po detailnějším uvedení historie, byla pozornost upřena na Řehoře z Tours a jeho dílo *Historia Francorum*, které je pro tuto práci stěžejní. Při popisu tohoto díla jsme zjistili, proč vlastně Řehoř takovéto dílo sepsal, a co jej k tomu vedlo. Především jej motivovala touha, aby se tyto otřesné události nezapomněly, ale neustále si je lidstvo připomínalo, aby se již neopakovaly. Křesťanství se na území Franské říši dařilo dobře a nějaké boje o přežití nemusela galská církev podstupovat. Řehoř se při psaní svého díla snažil o to, aby se lidstvo vyvarovalo pletichaření, které nepřinese nikdy nic dobrého. Dalším varováním bylo před lidskou chamtivostí, která může být člověku životu nebezpečná. Toto dílo však zaznamenávalo i dobré události, které byly povětšinou uváděny jako kontrast k těm špatným.

Druhá kapitola byla zaměřena na římské prostředí. Po krátkém úvodu, ve kterém byl představen souboj křesťanství o přežití a následné etablování v římské společnosti, byl zbytek této kapitoly věnován Eusebiu z Caesareje. Podobně jako u Řehoře z Tours bylo zapotřebí zjistit, co jej vedlo k sepsání jeho dějin. Po představení jeho díla jsme zjistili, že jej motivovaly ty samé věci, které motivovaly Řehoře z Tours. Nechtěl, aby se zapomnělo na ty hrůzné události, které předcházely triumfu křesťanství. Na rozdíl od Řehoře, Eusebius zažil časy, které byly opravdu těžké, neboť jak jsme z knihy zjistili, Eusebius si prožil jedno z nejhorších pronásledování, které se ho dotklo i v osobní rovině, neboť v mládí přišel o učitele, který byl zabit během jiné vlny pronásledování.

Závěrečná kapitola byla již věnována stěžejní části, ke které směřovala celá tato práce. Došlo nejprve na vysvětlení teologické koncepce dějin spás u obou autorů. Jak již zmiňuji, oba autoři nechtěli, aby lidstvo zapomnělo na špatné události, které museli lidé podstoupit. Teologickým motivem, který je oběma dílům, společný je odvěký zápas dobra se zlem. Ať se naskytne sebesthorší událost, vždy se to obrátí v dobré, byť není dané, že to musí být ihned.

Nyní se dostáváme k bodu, kdy zodpovím otázky, které jsem stanovil v úvodu této práce.

První otázka zněla: Jak se lišilo jejich pojetí spásy? Když člověk odmyslí velký časový rozdíl mezi oběma autory, jejich pojetí spásy se de facto shodovalo. Každý viděl spásu ve své říši, ve které žil. Eusebius viděl spásnou moc v Římské říši, protože v za doby jeho života to byla nejmocnější říše, která kdy existovala. V jejím čele stál první křesťanský císař Constantinus, o kterém Eusebius smýšlel jako o „druhém Mojžíšovi“, který vyvedl svůj lid z nepřátelského prostředí. Po dlouhých třech staletí nebyla vidina nějakých restrikcí vůči křesťanům v dohlednu. Křesťanství mělo statut *religio licita*, a Eusebius neviděl již žádnou překážku, aby mohlo být křesťanství ustanoveno jako hlavní náboženství v celé Římské říši, čehož se avšak Eusebius nedožil. Řehoř z Tours zase viděl Franckou říši jako tu spásnou, neboť v jeho době Eusebiova Římská říše byla již rozpadlá, a to co z ní zbylo, nemělo takovou autoritu, jako její předchůdkyně. Řehoř cítil, že Bůh vyvolil Chlodovecha I., aby všude nastolil vládu katolického křesťanství. Řehořův boj již nebyl za udržení křesťanství, neboť v jeho době bylo katolické křesťanství již etablováno. Řehoř se potýkal s lidskými špatnými vlastnostmi, které však také v nemalé míře, ohrožovali stabilitu nejen říše, ale i církve.

Druhá otázka, na kterou tato práce měla odpovědět, zněla: Je zde možná nějaká návaznost jednoho autora na druhého? Na tuto otázku odpovím: ano, návaznost je zřejmá. A to především z důvodu, že Řehoř se nechal inspirovat Eusebiem, ze kterého, a i z mnoha dalších historiků vycházel. I on sledoval zápas mezi dobrem a zlem. I on viděl sílu ve své říši. I on si vážil Chlodovecha tak, jak si Eusebius vážil Constantinuse.

Při práci jsem používal primárně obě díla autorů, ze kterých jsem po většinu času vycházel. Ku pomoci byly i ostatní díla, která s tématem úzce souvisí. K popsání některých skutečností bylo zapotřebí využití i cizojazyčných autorů, kteří se specializovali přímo na Eusebia z Caesareje, či Řehoře z Tours.

Seznam literatury

a) Primární zdroje

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-942-3.

JAMES, Edward. *Frankové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Dějiny národů (NLN, Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 80-7106-200-6.

KEIM, Karl Theodor. *Řím a křesťanství: nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvních dvou století našeho letopočtu*. Přeložil Břetislav FOUSTKA. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1898. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných.

NOVÁK, J. J. *Církevní dějiny: Ecclesiastica historia*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988.

TURONENSIS, Gregorius. *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Praha: Odeon, 1986. Živá díla minulosti (Odeon).

b) Sekundární zdroje

CASTLEDEN, Rodney. *Konflikty, které změnilý svět*. Brno: Jota, 2009. ISBN 978-80-7217-659-5.

ČEŠKA, Josef. *Římský stát a katolická církev ve 4. století*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-386-8.

DRŠKA, Václav a Dana PICKOVÁ. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. ISBN 80-86493-11-3

FELIX, Minucius. *Oktavius*. Praha: Ladislav Kuncíř, 1940. Prsten, edice krásných knih

FRANZEN, August, Marie KYRALOVÁ a Bedřich SMÉKAL. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-008-7.

GOLDSWORTHY, Adrian Keith. *Armáda starého Říma*. V Praze: Slovart, 2010. ISBN isbn978-80-7391-262-8.

HEATHER, P. J. *Gótové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-1999

MAIER, Paul L. *Eusebius: The Church History*. Kregel Publications, U.S., 2007. ISBN 978-0825433078.

PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů: Die Religion der Ureuropäer = The religions of the prehistoric Europeans*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN isbn80-210-4178-1.

SCHAUBER, Vera a SCHINDLER, Hanns Michael. *Rok se svatými*. Překlad Terezie Brichtová a Vojtěch Pola. Vyd. v KN 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. xxvi, 702 s. ISBN 80-7192-304-4.

SPÁČILOVÁ, Libuše a Maria WOLF. *Germánská mytologie: [svět germánských božstev]*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-138-9.

WERNISCH, Martin. *Církevní dějiny jako koncept*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2021. Quaestiones quodlibetales. ISBN 978-80-7325-514-5

c) Slovník

Slovník antické kultury. Praha: Svoboda, 1974. Členská knihnice (Svoboda)

d) Internetové zdroje

BEDROSIAN, Robert. Eusebius' Chronicle. *The Tertullian Project* [online]. [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: https://www.tertullian.org/fathers/eusebius_chronicon_02_text.htm

BRITANNICA, The Editors of Encyclopaedia. Lucian. *Encyclopedia Britannica* [online]. 1. 1. 2021 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Lucian>

BRITANNICA, The Editors of Encyclopaedia. Marcus Cornelius Fronto. *Encyclopedia Britannica* [online]. 22. 5. 2021 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Marcus-Cornelius-Fronto>

BRITANNICA, The Editors of Encyclopaedia. Ulfilas. *Encyclopedia Britannica* [online]. 27. 4. 2020 [cit. 2021-9-9]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Ulfilas>

CAMERON, Averil. Eusebios of Caesare and the Rethinking of History. In: MOMIGLIANO, Arnaldo, GABBA, Emilio, ed. *Tria Corda: scritti in onore de Arnaldo Mogmiliano*. Como: Edizioni New Press, 1983. Dostupné z https://www.academia.edu/44315660/Cameron_Eusebius_of_Caesarea_and_the_Rethinking_of_History_1983

EUSEBIUS. *Ecclesiastical history. Books 1-5* [online]. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2005, ©1953. The fathers of the church: a new translation; v. 19 [cit. 2021-09-28]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3134812>.

DYCK, Ludwig Heinrich. Arminius. *World History Encyclopedia* [online]. 2009, 19. 10. 2016 [cit. 2021-9-5]. Dostupné z: <https://www.worldhistory.org/Arminius/https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0078%3Abook%3D1%3Achapter%3D58>

NOVÁK, Josef Jan. *Církevní dějiny: Ecclesiastica historia* [online]. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988 [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: http://louny.evangelnet.cz/knihovna/eccleastica_historia.html#k6_39

TACITUS, Cornelius, CHURCH, Alfred John, ed. *Annals* [online]. [cit. 2021-8-28]. Dostupné z: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0078%3Abook%3D1%3Achapter%3D55>

WOLF, C. Umahu. CONCERNING THE PLACE NAMES IN SACRED SCRIPTURE. *The Tertullian Project* [online]. [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: https://www.tertullian.org/fathers/eusebius_onomasticon_02_trans.htm#Eusebius_preface

WOOD, Ian Nicholas. St. Gregory of Tours. *Encyclopedia Britannica* [online]. 6. 5. 2020 [cit. 2021-9-10]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Saint-Gregory-of-Tours>

ZAHRADNÍČEK, Pavel. SK 10, 34 - 38. *České katolické biblické dílo* [online]. Olomouc [cit. 2021-9-28]. Dostupné z: <http://biblickedilo.cz/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-a/sk-1034-38/>

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá komparací teologických přístupů klasiků, jakož jsou Eusebius z Caesareje a Řehoř z Tours. Cílem byla komparace jejich pojetí spásy v dané historické době a zjištění, zdali mezi nimi panuje nějaký vztah. Výsledku bylo dosaženo na základě důkladného přezkoumání obou děl. Samotný výsledek zní: Oba autoři mají identický pohled na to, kdo je spásnou silou v jejich časovém období. Avšak Řehoř k tomuto závěru došel na základě toho, že Eusebiova říše, v jeho době byla již zaniklá a byla pouhým stínem své bývalé slávy.

Abstract

This thesis deals with the comparison of theological approaches of classics, such as Eusebius of Caesarea and Gregory of Tours. The aim was to compare their conception of salvation in a given historical period and to find out whether there is any relationship between them. The result was an action based on a thorough examination of both works. The result itself is: Both authors have an identical view of who is the saving force in their time period. However, Gregory came to this end on the basis that Eusebius' empire, in his time, was already extinct and was only a shadow of its former glory.